

АРЗЁБИИ САВОДНОКИИ МОЛИЯВИИ АҲОЛИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

ҲИСОБОТИ ТАҲЛИЛИ

АЗ ҶОНИБИ ТАШКИЛОТИ ТАДҚИҚОТӢ ВА
КОНСАЛТИНГИИ
«М-ВЕКТОР» ОМОДА КАРДА ШУДААСТ

734025 Тоҷикистон, ш. Душанбе
кӯч. Ҳ. Аҳрорӣ 140/2, блоки 2
Маркази тиҷоратии «Пойтахт-80»,
ошёнаи 4-ум
Тел.: +992 (44) 600 63 43/53
tajoffice@m-vector.com

Душанбе, 2024

Мундариҷа

Маълумоти мухтасар дар бораи тадқиқот	3
Муқаддима	4
Муносибат ба методологияи тадқиқот.....	4
Интихоби тадқиқот.....	5
БОБИ 1. ТАСНИФИ ИҚТИМОЙ-ДЕМОГРАФИИ АҲОЛӢ.....	8
1.1. Сохтори ҷинс ва синну соли аҳоли.....	9
1.2. Маълумот, шуғл ва сатҳи даромади аҳоли	10
БОБИ 2. САВОДНОКИИ МОЛИЯВӢ ВА ТАЪСИРИ ОН БА ҚАБУЛ КАРДАНИ ҚАРОРҲОИ МОЛИЯВӢ.....	13
2.1. Сатҳи донишҳои молиявӣ	14
2.2. Дар амал истифода бурдани дониши молиявӣ	30
2.3. Муносибат ба қабули қарорҳои молиявӣ ва омилҳои муайянкунандаи онҳо	32
БОБИ 3. МАҲСУЛОТ ВА ХИЗМАТРАСОНИҲОИ МОЛИЯВӢ	40
3.1. Сатҳи огоҳии аҳоли дар бораи намудҳои гуногуни маҳсулот ва хидматҳои молиявӣ.....	41
3.2. Амалияи истифода намудани маҳсулот ва хизматрасониҳои молиявӣ	45
3.3. Омилҳои, ки ба интихоби маҳсулот ва хизматрасониҳои молиявӣ таъсир мерасонанд....	49
БОБИ 4. РУШДИ ХИЗМАТРАСОНИҲОИ РАҚАМИИ МОЛИЯВӢ БА АҲОЛӢ	55
4.1. Пардохти хизматрасониҳо, мол ва ҳисобҳои тавассути ҳамёнҳои электронӣ	56
4.2. Бонкҳои ва низомҳои пардохти барои амалиётҳои ҳаррӯзаи молиявӣ	59
4.3. Сабабҳои интихоби муассиса ва хизматрасониҳои молиявӣ	62
БОБИ 5. ТАҶРИБАИ ДУЧОР ШУДАН БО ҚАЛЛОБИИ ИНТЕРНЕТИ ВА ОҚИБАТҲОИ ОН.....	66
БОБИ 6. УСУЛ ВА МУНОСИБАТҲОИ МУСОҲИБОН БАРОИ РАСИДАН БА МАҚСАДҲОИ МОЛИЯВӢ ЧАҲОРЧӮБАҲОИ ВАҚТ БАРОИ ТАТБИҚИ ОНҲО	73
БОБИ 7. ТАҲЛИЛИ ИНДИКАТОРҲОИ САВОДНОКИИ МОЛИЯВӢ.....	82
ЗАМИМАҲО	102
Замимаи 1. Саволномаи тадқиқот.....	102
Замимаи 2. Интихоби тадқиқот	115
РӮЙҲАТИ ИХТИСОСҲО ВА ТАЪРИФҲО.....	120

Маълумоти мухтасар дар бораи тадқиқот

Тадқиқоти мазкур ба арзёбии сатҳи саводнокии молиявии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва таҳлили таъсири донишҳои молиявӣ ба қабули қарорҳо дар ҷабҳаҳои гуногуни ҳаёти рӯзмарра бахшида шудааст. Тадқиқот як интихоби васеи мусоҳибонро дар саросари кишвар фаро гирифт ва ҳам усулҳои пурсиши рӯ ба рӯ ва ҳам телефониро дар бар гирифт.

Мақсади тадқиқот муайян кардани сатҳи донишҳои ибтидоии молиявӣ, таҷрибаҳои истифодаи маҳсулоти молиявӣ, сатҳи эътимод ба муассисаҳои молиявӣ, инчунин муайян кардани омилҳои, ки ба қарорҳои молиявии мусоҳибон таъсир мерасонанд, иборат буд. Унсурҳои муҳими тадқиқот инчунин таҳлили сатҳи огоҳии аҳоли дар бораи хизматрасониҳои

м

о

Ба таҳлили муқоисавии миёни гурӯҳи асосии мусоҳибон ва гурӯҳи назоратӣ (иштирокчиёни имӯзиши саводнокии молиявӣ) аз рӯи шумораи умумии мусоҳибон дар ҳар як гурӯҳ ва дар ватҳи минтақавӣ диққати махсус дода шуд. Ин имкон дод, ки фарқиятҳо дар дарк ва татбиқи донишҳои молиявӣ миёни онҳое, ки дар барномаҳои таълимӣ иштирок кардаанд ва онҳое, ки дар тренингҳо иштирок накардаанд, муайян карда шаванд.

и

Таҳқиқот инчунин тартиб додани матритсаи нишондиҳандаҳои саводнокии молиявиро дар ҷоси имӯзиши ҷорӣ ва нишондиҳандаҳои тадқиқоти шабеҳи соли 2020-ро дар бар мегирифт. Ҷавиши мазкур муттасилии маълумотро таъмин намуда, имкон дод, ки динамикаи ҷағйирёбии сатҳи саводнокии молиявӣ дар солҳои охир пайгирӣ карда шавад.

а

Маълумотҳои бадастомада имкон доданд, ки минтақаҳои муайян карда шаванд, ки дар ҷои барномаҳои таълимӣ барои баланд бардоштани саводнокии молиявӣ тавачҷӯҳои иловагиро талаб мекунанд.

в

а

т

а

ҷ

р

и

б

а

и

ҳ

а

м

к

о

р

и

и

о

н

ҳ

о

б

о

қ

а

л

л

о

Муқаддима

Саводнокии молиявии аҳоли дар рушди устувори иқтисодии кишвар нақши асосиро мебозад, зеро он ба қобилияти шахрвандон дар қабули қарорҳои оқилона ва муассир оид ба идоракунии маблағҳои шахсӣ, пасандозҳо, сармоягузорӣ ва қарзҳо таъсир мерасонад. Бо суръатбахшии рақамикунонии хизматрасониҳои молиявӣ ва васеъшавии бозори маҳсулоти молиявӣ, аҳамияти донишҳои асосӣ ва амалии молиявӣ меафзояд.

Муносибат ба методологияи тадқиқот

Методологияи тадқиқот назари пайвастаи мутахассисони «М-Вектор» дар бораи сохтор, ташкили мантиқӣ, усулҳо ва воситаҳои фаъолият дар доираи ноил шудан ба ҳадафҳои тадқиқотро ифода мекунад.

Мақсад ва вазифаҳои тадқиқот

Мақсади тадқиқот - арзёбии саводнокии молиявии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон тавассути гузаронидани пурсиш бо истифода аз мусоҳибаҳои шахсӣ дар планшетҳо (ТАРІ - Tablet Assisted Personal Interview) - 900 мусоҳиба, инчунин омӯзиши иштирокчиён бо истифода аз пурсишҳои телефонӣ бо истифода аз компютер (САТІ - Computer Assisted Telephone) Мусоҳибаҳо) - 300 мусоҳиба.

Бо мақсади ноил шудан ба вазифаи мазкур *вазифаҳои зерин* гузошта шуданд:

- Арзёбии таснифоти иҷтимоӣ-демографии аҳоли:
  - омӯзиши сохтори синну сол ва ҷинсии аҳоли;
  - таҳлили сатҳи маълумот, шуғл ва даромади аҳоли.
- Омӯзиши сатҳи саводнокии молиявӣ ва таъсири он ба қабули қарорҳои молиявӣ:
  - муайян намудани сатҳи дониши ибтидоии молиявии аҳоли;
  - арзёбии татбиқи амалии донишҳои молиявӣ;
  - таҳлили муносибати қабули қарорҳои молиявӣ ва омилҳои, ки ба онҳо таъсир мерасонанд.
- Арзёбии истифодабарии маҳсулот ва хизматрасониҳои молиявӣ:
  - омӯзиши сатҳи огоҳии аҳоли дар бораи маҳсулоти молиявӣ;
  - тадқиқот оид ба таҷрибаи истифодаи маҳсулот ва хизматрасониҳои молиявӣ;
  - муайян намудани омилҳои, ки ба интихоби маҳсулот ва хизматрасониҳои молиявӣ таъсир мерасонанд.
- Таҳлили рушди хизматрасониҳои рақамии молиявӣ:
  - тадқиқоти таҷрибаи истифодаи хизматрасониҳои рақамии молиявӣ;
  - таҳлили афзалиятҳои мусоҳибон дар интихоби хизматҳои рақамии молиявӣ.
- Омӯзиши таҷрибаи рӯ ба рӯ шудан бо қаллобӣ дар Интернет:
  - арзёбии паҳншавии ҳолатҳои қаллобӣ дар интернет;
  - таҳлили тадбирҳои андешидашуда оид ба ҳифзи аз қаллобӣ дар интернет;
  - омӯзиши сатҳи огоҳии аҳоли оид ба чораҳои эҳтиётӣ ва муҳофизатӣ.
- Омӯзиши усулҳо ва равишҳои ноил шудан ба ҳадафҳои молиявӣ ва мӯҳлатҳои татбиқи онҳо:

Ҷуғрофияи тадқиқот: ҳамаи минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Гурӯҳи мақсадноки тадқиқот: аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар категорияҳои зерин: 18-25 сола, 26-40 сола, 41-65 сола, 66 сола ва аз ин калон. Инчунин квотаҳо аз рӯи ҷинс истифода бурда шуданд: 50% мардҳо ва 50% занҳо.

Интихоби тадқиқот

Андозаи интихоб. Шумораи мусоҳибон барои таъмини 95% эътимод ва бо камтар аз 5% хатогии интихоб ҳисоб карда шуд. Ин ба мо имкон дод, ки ҳисобе ба даст орем, ки дар он мо метавонем 95 фоиз боварӣ дошта бошем, ки ҳар як нишондиҳандаи дар тадқиқоти ниҳой муайяншуда дар ҳудуди +/-5 дарсад аз вазъи маҷмӯъи генералӣ фарқ мекунад.

$$\text{Формулаи 1.} \quad n = \frac{NZ^2P(1-P)}{(N-1)\varepsilon^2 + Z^2P(1-P)}$$

ки дар он:

N – маҷмӯъи генералии страта

Z – арзиши координатҳои муқаррарӣ барои сатҳи дилхоҳи эътимод (қабул шудааст Z = 1,96)

e – хатогии иҷозатдодашуда (фосилаи боварӣ)

P – тағйирёбии ҷавобҳо (қабул шудааст P = 0,5)

Ҳамин тариқ, дар доираи омӯзиши миқдорӣ пешниҳод карда шуд, ки 1200 мусоҳиба гузаронида шавад (900 мусоҳибаи шахсӣ, инчунин 300 мусоҳиба бо иштирокчиёни тренинг), ки аҳолии дорои хусусиятҳои гуногуни иҷтимоӣ-иқтисодиро дар ноҳияҳои мушаххас фаро гирифтаанд.

Барои ташаккул додани интихоб барои тадқиқоти мазкур, модели эҳтимолияти бисёрмарҳила барои таъмини намояндагӣ ва эътимоднокии баланди маълумот истифода шуд. Интихоби **мусоҳибаҳои шахсӣ 900** нафар мусоҳибон буд, ки пурсишро дар **90** маҳали аҳолинишинро дар бар мегирад, ки дар ҳар як маҳал бо **10** мусоҳиб пурсиш гузаронида шуд. Чунин муносибат фарогирии минтақаҳои гуногуни кишварро таъмин намуда, ба хусусиятҳои демографӣ ва иҷтимоию иқтисодии аҳоли мувофиқат мекунад.

Раванди ташаккул додани интихоб ба ду марҳилаи асосӣ тақсим карда шуд:

Марҳилаи 1. Интихоби маҳалҳои аҳолинишин:

Барои таъмини намояндагии интихоб, усули кластерӣ истифода шуд. Дар ҳар як маҳал, як кластер (воҳиди ибтидоии интихоб (ВИИ)) иборат аз 10 мусоҳиб интихоб карда шуд. Ба масъалаи якхела фаро гирифтани чи маҳалҳои аҳолинишини шаҳр ва чи деҳот бо ба назар гирифтани дурдаст будан ва гуногунии релеф диққати махсус дода шуд. Муҳим аст, ки ҳангоми интихоби маҳалҳои аҳолинишин маълумотҳои ҷорӣ аз Агентии омили Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода мешуданд, ки сохтори интихоб ба манзараи воқеии демографии кишвар мувофиқат мекунад.

Марҳилаи 2. Интихоби мусоҳибон дар дохили маҳалҳои аҳолинишин:

Интихоби мусоҳибон дар ҳар як маҳал дар асоси усули квотакунонӣ аз рӯи ҷинс ва синну сол гузаронида шуд, ки ин намояндагӣ будани интихобро аз рӯи параметрҳои асосӣ таъмин намуд. Ҷинс, синну сол, хусусиятҳои ҳудудӣ ва иҷтимоию иқтисодӣ ба назар гирифта шуда, барои муайян кардани таносуби аҳолии шаҳру деҳот аз рӯи минтақаҳо маълумотҳои мавҷуда истифода бурда шуданд.

Ҷадвали 1.1. Интиҳоби кластерӣ барои тадқиқот (мусоҳибаҳои шахсӣ)

Интиҳоби страт	Шумораи аҳолии ҶТ аз 18 сола боло	Таносуби аҳолии ҶТ аз 18 боло аз рӯи страт, %	Шаҳр, %	Деҳа, %	Шумораи ВИИ дар маҳалҳои шаҳр	Шумораи ВИИ дар маҳалҳои деҳот	Ҷамағи ВИИ (кластерҳо)	Шумораи сокинони пурсидашудаи шаҳр	Шумораи сокинони пурсидашудаи деҳот	Шумораи мусоҳибон
<i>Душанбе</i>	598 330	10%	100%	0%	9	0	9	90	0	90
<i>Вилояти Сӯғд</i>	1 736 680	27%	25%	75%	6	18	24	60	180	240
<i>Вилояти Хатлон</i>	2 015 750	31%	18%	82%	5	23	28	50	230	280
<i>НТМ</i>	1 348 320	22%	15%	85%	3	17	20	30	170	200
<i>ВМКБ</i>	156 240	10%	22%	78%	2	7	9	20	70	90
Ҷамағӣ	5 855 320	100%	28%	72%	25	65	90	250	650	900

Ҳамин тариқ, методологияи пешниҳодшуда имкон дод, ки маълумоте ҷамъоварӣ карда шавад, ки рафтори молиявӣ ва сатҳи саводнокии аҳолии Тоҷикистонро ба таври дақиқ инъикос мекунад.

Инчунин, барои ба даст овардани намоёндагии маълумоти ҷамъшуда интиҳоб аз рӯи хусусиятҳои асосии иҷтимоию демографии шаҳрвандон – аз рӯи ҷинс ва синну сол тақсим карда шуд. Барои коҳиш додани сатҳи хатогиҳо дар маълумот дар сатҳи минтақавӣ, ба тақсими мутаносиби интиҳоб ислоҳот ворид карда шуд, ки пеш аз оғози таҳлил бо истифода аз тартиби вазнсозӣ ислоҳ карда шуданд. Барои ислоҳи номутавозунӣ коэффицентҳои вазнкунӣ истифода гардиданд, ки мувофиқи формулаи зерин ҳисоб карда шудаанд:

Формулаи 2.

$$КФ \text{ вазнсозӣ} = \frac{\text{Таносуб дар маҷмӯи генералӣ}}{\text{Таносуб дар маҷмӯи интиҳобӣ}}$$

Маҷмӯи генералӣ — маҷмӯи ҳамаи объектҳои, ки ҳангоми омӯзиши масъалаи мушаххас дар бораи онҳо бояд ҳулоса бароварда шавад. Дар ҳолати мо, зери маҳфуми маҷмӯи генералӣ - аҳоли бо шумораи умумии шаҳрвандони 18-сола ва калонтар аз кишвар (тақрибан 5,8 миллион нафар) фаҳмида мешавад.

Маҷмӯи интиҳобӣ — қисми маҷмӯи генералии унсурҳо, ки аз ҷониби тадқиқот фаро гирифта мешавад. Дар ҳолати мо, маҷмӯи интиҳобӣ ин қисми интиҳобгардидаи аҳоли мебошад, ки барои гузаронидани пурсиш ба таври тасодуфӣ интиҳоб карда шудааст (900 нафар).

Дар ҷадвали зер интихобе оварда шудааст, ки аз рӯи шумораи умумии иштирокчиёни тренингои саводнокии молиявӣ тақсим карда шудааст.

Ҷадвали 1.2. Интихоби тадқиқот барои гурӯҳи назоратӣ

Регион	Маҷмӯи генералии баҳрабардорҳо		Гурӯҳи назоратӣ (САТІ)	
	N	%	Выборка	%
Душанбе	0	0%	0	0
НТМ	429	22%	75	25%
Вилояти Суғд	539	28%	90	30%
Вилояти Хатлон	939	50%	135	45%
ВМКБ	0	0%	0	0
Ҷамағӣ	1907	100%	300	100%

Интихоби муфассали тадқиқоти мазкур дар Замимаи 2 барои маълумот ва омӯзиши муфассал оварда шудааст.

Усул ва асбобҳои ҷамъоварию маълумот

Дар доираи тадқиқоти мазкур саволномаи таҳияшуда дар доираи лоиҳаи шабеҳе, ки соли 2020 аз ҷониби “М-Вектор” барои БМТ ва Бунёди ҳазинаҳои амонатии Олмон гузаронида шуда буд, истифода шудааст. Ба саволномаи қаблии таҳқиқот як қатор тағйирот ворид карда шуд: бахшҳои нав илова карда шуданд: **«РУШДИ ХИЗМАТРАСОНИИ МОЛИЯВИИ РАҚАМИИ АХОЛӢ»** ва **«ТАҶРИБАИ РӢ БА РӢ ШУДАН БО ҚАЛЛОБИИ ИНТЕРНЕТИ ВА ОҚИБАТҲОИ ОН»**.

Саволномаи тадқиқотӣ нимсохторӣ буда, ҳам саволҳои кушода ва ҳам пӯшидаро дар бар мегирад. Саволномаи аз нав дида баромадашуда барои лоиҳаи амалигашта дар Замимаи 1 оварда шудааст.

Барои гузаронидани мусоҳибаҳои шахсӣ планшетҳо (ТАРІ) истифода шуданд, ки нисбат ба саволномаҳои коғазӣ як қатор бартариҳо доранд:

- **Бартараф намудани омили инсонӣ** ҳангоми гузариш ва ҳисобҳо. Мантиқи саволнома барномарезӣ шудааст ва мусоҳибақунанда ҳангоми гузаштан аз савол ба савол хато карда наметавонад. Ҳама ҳисобҳо низ ба таври худкор анҷом дода мешаванд.
- **Коҳиш ёфтани вақт барои мусоҳиба**. Азбаски ҳама чиз автоматикунонӣ шудааст, мусоҳибақунанда вақтро танҳо барои пурсиш сарфа мекунад, бидуни фикр кардан дар бораи ҳисобҳо ва гузаришҳо, ки ин вақти мусоҳибаро кам мекунад.
- **Барои ворид намудани маълумотҳо зарурият нест**, аз сабабе, ки маълумот мустақиман аз ҷониби мусоҳибагиранда ҳангоми пурсиш ворид карда мешавад ва пас аз анҷоми он ба сервери ширкати М-Вектор фиристода мешавад, ин инчунин вақти масрафшударо барои тадқиқот кам мекунад.
- Бо истифода аз планшетҳо, инчунин имкон дорад ҷойгиршавии мусоҳибақунандагонро ҳангоми пурсиш муайян намуд (**координатаҳои GPS**), ки ин амалро бо истифода аз саволномаи коғазӣ анҷом додан мумкин нест.

Саволнома барои тадқиқот аз 45 савол иборат аст. Давомнокии миёнаи як мусоҳиба тақрибан 25 дақиқаро ташкил менамуд.

БОБИ 1. ТАСНИФИ ИҚТИМОЙ-ДЕМОГРАФИИ АҲОЛӢ

Омӯзиши хусусиятҳои иқтимоӣ-демографии интихоби мусоҳибон дар доираи лоиҳаи Тадқиқот оид ба арзёбии саводнокии молиявии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои дарки мушаххасоти посухҳои мусоҳибон муҳим аст. Ин сохтор барои беҳтар дарк намудани шароити иқтимоӣ ва иқтисодии зиндагии мардум кӯмак мекунад, зеро тафовут дар синну сол, таносуби ҷинсият, сатҳи даромад ва таҳсилот ба истифодаи хидматрасониҳои молиявӣ, сатҳи таҳсилот ва саводнокии умумии молиявии аҳоли таъсир мерасонад. Дар боби мазкур маълумоти кунунии демографии интихобшуда барои муайян кардани хусусиятҳо ва ниёзҳои гурӯҳҳои гуногуни аҳоли баррасӣ карда мешавад. Илова бар ин, ин имкон медиҳад, ки самтҳои мақсадноки баланд бардоштани саводнокии молиявӣ дар соҳаҳои гуногун муайян карда шаванд.

Дар боби мазкур таҳлили ҳамаҷонибаи се ҷанбаи асосии хусусиятҳои иқтимоӣ-демографии мусоҳибон оварда мешавад:

- ҷанбаи аввал ба фарқиятҳои ҷинсӣ дар сатҳи донишҳои асосии молиявӣ алоқаманд хоҳад буд, ки имкон медиҳад арзёбӣ карда шавад, чӣ гуна мардон ва занон мафҳумҳои асосии иқтисодӣ ва истилоҳоти молиявиро мефаҳманд;
- ҷанбаи дуюм ба фарқиятҳои синну сол тамаркуз хоҳад кард, ки имкон медиҳад, чӣ гуна донишҳои назариявӣ ба малакаҳои идоракунии молияи шахсӣ дар гурӯҳҳои синну соли гуногун табдил меёбанд;
- ҷанбаи сеюм таҳлили даромад ва сатҳи маълумоти аҳолиро дар бар мегирад, ки барои муайян кардани қобилият ва дониши аҳоли дар соҳаи саводнокии молиявӣ мусоидат мекунад.

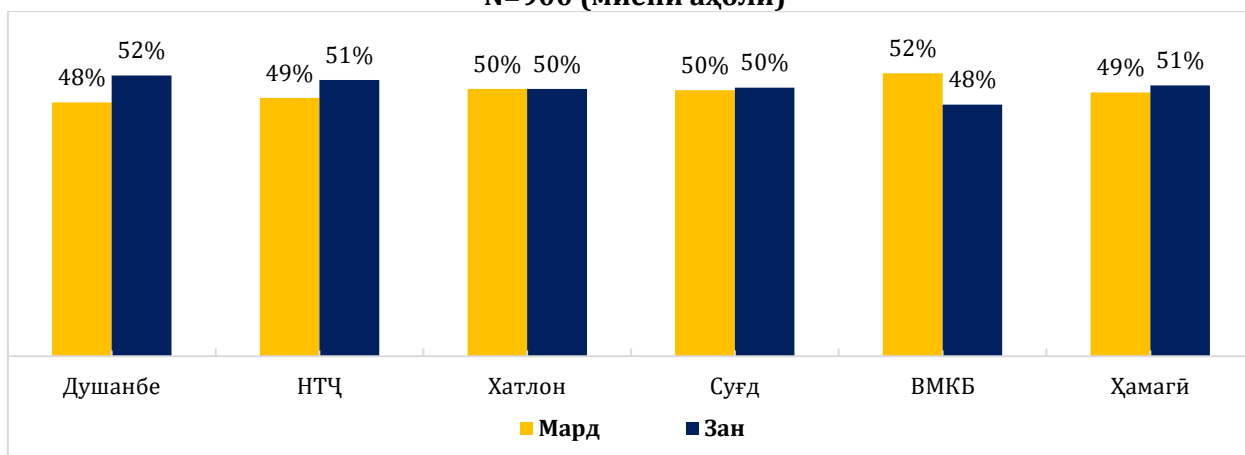
1.1. Сохтори ҷинс ва синну соли аҳоли

Бахши мазкур ба таҳлили шумораи аҳоли аз рӯи ҷинс байни мардону занон, инчунин категорияҳои синну сол дар минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон: Душанбе, вилояти Хатлон, вилояти Суғд, ВМКБ ва НТМ бахшида шудааст.

Ҳангоми таҳлили посухҳо маълум шуд, ки дар ҳамаи минтақаҳо шумораи мардон **49%** ва занон **51%** ташкил медиҳад.

Таҳлили гендерии интихоб аз рӯи минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯи ҷинс фарқиати ночизи фоизиро нишон медиҳад. Аммо дар ВМКБ шумораи камтарини мардон ва дар Душанбе занонро дидан мумкин аст. Инчунин, дар вилояти Хатлон шумораи мардону занон баробар мебошад.

Диagramмаи 1.1.1. Сохтори синнусолии интихоб, аз рӯи минтақаҳо.
N=900 (миёни аҳоли)

Инчунин, ба маълумот оид ба сохтори синнусолии интихоб дар манотиқи мухталифи Тоҷикистон назар карда, баъзе тафовутҳои метавон мушоҳида кард. Пеш аз ҳама, мо қайд мекунем, ки дар интихоб бештар мусоҳибон дар категорияи синну соли аз 25 то 34 сола – **29%** намояндагӣ мекунад. Баъдан гурӯҳҳои синну соли аз 18 то 24 сола, инчунин аз 35 то 44 сола – ҳар кадом **19%** – баробар намояндагӣ мекунад. Аз 45 то 54-сола, инчунин сокинони аз 55-сола боло бошад, мутаносибан **18%** ва **16%** ташкил дод. Ҳамин тариқ, ҳар як гурӯҳи синну сол дар интихоб дар сатҳи кофӣ барои таҳлил муаррифӣ карда мешавад.

Дар гурӯҳи синну соли 18-24 сола бештар дар вилояти Суғд – **21%**, вилояти Хатлон – **19%** ва камтарин ҳиссаи онҳо дар ВМКБ – **10%** ба қайд гирифта шудааст. Гурӯҳи синну соли аз 25 то 34-сола дар ҳама минтақаҳо тақрибан баробар намояндагӣ мекунад.

Ҷадвали 1.1.1. Сохтори синнусолии интихоб, аз рӯи минтақаҳо.
N=900 (миёни аҳоли)

Синну сол	Душанбе	НТМ	Вилояти Хатлон	Вилояти Суғд	ВМКБ	Ҳамагӣ
18-24	18%	17%	19%	21%	10%	19%
25-34	25%	28%	30%	29%	24%	29%
35-44	20%	19%	18%	18%	27%	19%
45-54	22%	20%	16%	16%	24%	18%
55+	15%	16%	16%	17%	15%	16%

Дар Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон гурӯҳи синнусолии 35-44-сола аз ҳама бештар – **27%**, минтақаҳои боқимондаи ин гурӯҳ камтар ва тақрибан ҳамин миқдор намояндагӣ доранд. Вазъият дар синну соли 45-54 шабеҳ аст, ки дар ВМКБ бештар намояндагӣ дорад –

24%.

Гурӯҳи синну соли калонтарини интихобшуда дар тамоми минтақаҳо бештар баробар муаррифӣ шудааст.

Дар маҷмӯъ, маълумотҳо нишон медиҳанд, ки гурӯҳҳои синну соли ҷавонон ва миёна як қисми зиёди аҳолии дар тадқиқот иштироккунандаро ташкил медиҳанд, махсусан дар пойтахт ва минтақаҳои асосӣ, дар ҳоле ки гурӯҳҳои синнусоли калонсол ба андозаи камтар намоёндагӣ мекунанд, ки ин ба воқеияти вазъияти демографии мамлакат вобастагӣ дорад.

1.2. Маълумот, шуғл ва сатҳи даромади аҳоли

Дар баҳши мазкур тақсмоти сатҳҳои таҳсилот миёни мусоҳибон дар панҷ минтақаи Ҷумҳурии Тоҷикистон: Душанбе, вилояти Хатлон, вилояти Суғд, Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон (ВМКБ) ва арзиши умумӣ барои ҳамаи минтақаҳо баррасӣ мешавад.

Дар маҷмӯъ, аксарияти мусоҳибон ҳадди аққал маълумоти миёна доранд - **87%**. Аз ин шумора **36%** синфҳои 10 ё 11, **31%** маълумоти олий (бакалавр, магистр ва ғайра), **14%** маълумоти миёнаи касбӣ, **6%** маълумоти олии нопурра доранд. Дар мавриди мусоҳибон, ки маълумоти миёнаи пурра надоранд, ҳиссаи онҳо дар интихоб **13%** -ро ташкил дод.

Ҷадвали 1.2.1. Маълумоти мусоҳибон дар бориши минтақаҳо, аз рӯи минтақа.

N=900 (миёни аҳоли)

Сатҳи маълумот	Душанбе	НТМ	Вилояти Хатлон	Вилояти Суғд	ВМКБ	Ҷамағӣ
Маълумоти олий (бакалавр, магистр, таҳсилоти олии панҷсола)	37%	25%	31%	30%	50%	31%
Миёнаи нопурра	7%	7%	6%	7%	7%	6%
Мактаби миёнаи касбӣ ё миёнаи техникӣ (омӯзишгоҳи касбӣ, техникум)	11%	17%	14%	13%	27%	14%
Маълумоти миёнаи умумӣ (синфҳои 10-11)	35%	31%	36%	40%	14%	36%
Миёнаи нопурра (9 ё камтар аз соли таҳсил)	9%	20%	11%	11%	2%	13%

Ҷиссаи бештари шахсони дорои маълумоти олий дар ВМКБ – **50%** ва камтарин **25%** дар НТМ мушоҳида мешавад. Дар Душанбе ин нишондод **37%**, дар вилояти Хатлон **31%** ва дар вилояти Суғд **30%**-ро ташкил медиҳад.

Ҷиссаи одамони дорои маълумоти олии нопурра дар тамоми минтақаҳо як хел буда, **7%**-ро ташкил медиҳад. Ҷиссаи бештари нафарони дорои маълумоти миёнаи касбӣ ва миёнаи техникӣ низ дар ВМКБ (**27%**) ва камтарин дар Душанбе (**11%**) ба қайд гирифта шудааст.

Ҷиссаи бештари нафарони дорои маълумоти миёнаи умумӣ (синфҳои 10-11) дар вилояти Суғд (**40%**) мушоҳида мешавад. Дар дигар минтақаҳо ин нишондод: вилояти Хатлон – **36%**, Душанбе – **35%**, НТМ – **31%**, ВМКБ – **14%**-ро ташкил медиҳад. Ҷиссаи шахсони дорои маълумоти миёнаи нопурра (9 синф ва камтар аз он) дар НТМ (**20%**) бештар ва дар вилоятҳои Суғд ва Хатлон **11%**-ро ташкил медиҳад. Сатҳи пастрарин дар ВМКБ (**2%**) мушоҳида мешавад.

Баъдан мо намуди шуғли мусоҳибонро баррасӣ мекунем. Таҳлили мазкур намудҳои гуногуни шуғли мусоҳибонро дар шаҳри Душанбе, вилояти Хатлон, вилояти Суғд, Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон (ВМКБ) ва дар маҷмӯъ барои тамоми минтақаҳо баррасӣ мекунанд.

Дар умум, **38%** интихобшудагон ба таври кироя кор мекунанд. Ғайр аз ин, тақрибан баробари мусоҳибоне, ки ба корҳои хоҷагӣ машғуланд, соҳибкорон мебошанд - мутаносибан **12%** ва

11%. Инчунин бояд гуфт, ки 22% мусоҳибон муваққатан ё ба таври доимӣ бекоранд. Дар мавриди маълумот дар бораи дигар статусҳо, онҳоро дар ҷадвали зер пайдо кардан мумкин аст.

**Ҷадвали 1.2.2. Навъи шуғли аҳоли, аз рӯи минтақаҳо.
N=900 (миёни аҳоли)**

Навъи шуғл	Душанбе	НТМ	Вилояти Хатлон	Вилояти Суғд	ВМКБ	Ҷамағӣ
Корманди кироя	45%	39%	34%	38%	62%	38%
Бо кори хона банд	15%	11%	8%	17%	2%	12%
Соҳибкори инфиродӣ	3%	6%	13%	14%	4%	11%
Муваққатан кор намекунам/бекор	12%	11%	12%	10%	10%	11%
Кор намекунам/кор намечӯям	3%	16%	13%	3%	4%	10%
Нафакаҳур	9%	7%	8%	8%	4%	8%
Таҷрибаомӯз	6%	5%	7%	7%	1%	7%
Донишҷӯ	6%	0%	2%	0%	4%	2%
Аз сабаби вазъи саломатӣ кор кардан наметавонам/шахси маъҷуб	0%	2%	0%	1%	0%	1%
Муҳоҷири меҳнатӣ	1%	1%	1%	1%	2%	1%
Деҳқон/Богбон	0%	1%	1%	0%	6%	1%

Аз рӯи минтақаҳо коргарони кироя дар шаҳри Душанбе **45%**, дар НТМ **39%**, дар вилояти Хатлон **34%**, дар вилояти Суғд **38%** ва дар ВМКБ **62%**-ро ташкил медиҳанд. Ба ҳисоби миёна дар минтақаҳо ин нишондиҳанда **38%**-ро ташкил медиҳад. Дар Душанбе **15%**, дар НТМ **11%**, дар вилояти Хатлон **8%**, дар вилояти Суғд **17%** ва дар ВМКБ ҷамағӣ **2%** дар хона кор мекунанд. Ба ҳисоби миёна барои ҷамаи минтақаҳо ин нишондиҳанда **12%** -ро ташкил медиҳад.

Мо инчунин сарчашмаи даромади мусоҳибонро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон вобаста ба минтақаҳо таҳлил хоҳем кард. Муфассалтар аз назар гузаронем, мебинед, ки музди меҳнат аз ҷойи кор - манбаи асосии даромади тамоми минтақаҳо (**40%**), махсусан дар ВМКБ (**66%**) ва Душанбе (**43%**) мебошад. Дар дигар минтақаҳо, аз қабилӣ ноҳияҳои тобеи марказ, вилоятҳои Хатлон ва Суғд ин нишондод аз **37%** то **39%**-ро ташкил медиҳад.

**Ҷадвали 1.2.3. Сарчашмаи гирифтани даромади мусоҳибон, аз рӯи минтақаҳо.
N=900 (миёни аҳоли)**

Сарчашмаи даромад	Душанбе	НТМ	Вилояти Хатлон	Вилояти Суғд	ВМКБ	Ҷамағӣ
Музди меҳнат аз ҷойи кор	43%	39%	37%	39%	66%	40%
Даромад аз фаъолияти соҳибкорӣ	5%	19%	16%	16%	14%	15%
Интиқоли пул аз хориҷа	14%	16%	12%	20%	4%	15%
Даромад аз кори нопурра	4%	8%	21%	11%	3%	13%
Музди нафақа	10%	14%	7%	9%	1%	9%
Даромад надорам/ аз ҳисоби аъзои хонавода	8%	2%	3%	3%	4%	3%
Ман даромади шахси надорам	15%	1%	1%	1%	4%	3%

Даромади фаъолияти соҳибкорӣ вобаста ба минтақа фарқ мекунад. Ҳиссаи бештар дар НТМ (**19%**) ва камтарин дар шаҳри Душанбе **5%** мушоҳида мешавад. Дар саросари кишвар ҳиссаи даромад аз соҳибкорӣ **15%**-ро ташкил дод.

Интиқоли пул аз хориҷа низ як манбаи муҳими даромад аст. Фоизи бештари интиқолҳо дар вилояти Суғд (**20%**) ва камтарин ҳиссаи ин ҷузъ дар ВМКБ – **4%** мушоҳида мешавад. Дар маҷмӯъ, дар саросари кишвар даромад аз интиқоли пул **15%** -ро ташкил медиҳад.

Даромад аз кори нопурра дар вилоятҳои Хатлон (21%) ва Суғд (11%) бештар аст, аммо дар минтақаҳои дигар ин нишондод камтар аст. Дар маҷмӯъ, ин сарчашмаи даромад дар кишвар 13% -ро ташкил медиҳад.

Нафақа барои сокинони НТМ даромади муҳим аст (14%) ва дар саросари кишвар ин манбаъ 9% -ро ташкил медиҳад.

Минбаъд мо шаклҳои гирифтани даромади мусоҳибонро баррасӣ мекунем. Шакли ғайринақдӣ (тавассути телефон ё корти бонкӣ) дар тамоми минтақаҳо (52%), махсусан дар ВМКБ (59%) ва вилояти Хатлон (57%), дар вилояти Суғд (41%), НТМ (36%) шакли пули нақд бештар истифода мешавад. Дар вилояти Суғд шаклҳои ғайринақдии гирифтани маблағ нисбат ба дигар минтақаҳо камтар буда, 40%-ро ташкил медиҳад.

**Ҷадвали 1.2.4. Шакли гирифтани даромади аҳоли, аз рӯи минтақаҳо.
N=900 (миёни аҳоли)**

Шакли гирифтани	Душанбе	НТМ	Вилояти Хатлон	Вилояти Суғд	ВМКБ	Ҷамағӣ
Дар шакли пули нақд	30%	36%	33%	41%	16%	35%
Шакли ғайринақдӣ (ба телефон, ба корти бонкӣ)	56%	55%	57%	40%	59%	52%
Дар шакли пули нақд ва ғайринақдӣ	10%	9%	7%	19%	18%	11%

Дар баробари ин, шакли омехта (шакли нақдӣ ва ғайринақдӣ) низ бештар дар вилояти Суғд (19%) ва ВМКБ (18%) маъмул аст, ки аз бархӯрди нисбатан чандир барои ба даст овардани даромад дар ин минтақаҳо шаҳодат медиҳад. Дар Душанбе (10%) ва НТМ (9%) ҳарду шакл дар вилояти Хатлон ҷамағӣ 7% истифода мешаванд.

Хулосаҳои асосӣ аз рӯи боб:

- Дар интиҳоб шумораи баробари мардон ва занон (мутаносибан 49% ва 51%) бо фарқиятҳои ҳадди ақали минтақавӣ пешниҳод карда шудаанд;
- Сохтори синну сол бартарии мусоҳибони 25-34 соларо нишон медиҳад (29%), гарчанде ки дар ҷамаи минтақаҳо гурӯҳҳои синну соли дигар ба таври кофӣ намоёндагӣ мекунад;
- 31% мусоҳибон дорои маълумоти олӣ буда, таносуби баландтарин дар ВМКБ (50%) ва инчунин дар Душанбе (37%) мушоҳида мешавад;
- Сарчашмаи асосии даромади аксарияти мусоҳибон музди кор (40%) мебошад, махсусан дар ВМКБ, ки ин нишондод 66% аст;
- Шакли асосии тавлиди даромад ғайринақдӣ (52%) мебошад, ки дараҷаи баланди истифодаи технологияҳои молиявиро инъикос мекунад.

БОБИ 2. САВОДНОКИИ МОЛИЯВӢ ВА ТАЪСИРИ ОН БА ҚАБУЛ КАРДАНИ ҚАРОРҲОИ МОЛИЯВӢ

Саводнокии молиявӣ омили асосии муайянкунандаи некӯаҳволии иқтисодии ҳам шахсон ва ҳам дар маҷмӯъ ҷомеа мебошад. Дар шароити рӯзафзуни муҳити молиявӣ ва навъҳои афзояндаи маҳсулоти молиявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон қобилияти шахрвандон дар қабули қарорҳои молиявии асоснок аҳамияти ҳалкунанда дорад. Боби мазкур ба таҳлили сатҳи саводнокии молиявии аҳоли ва таъсири он ба раванди қабули қарорҳои молиявӣ дар асоси натиҷаҳои пурсиши ҳам байни аҳоли ва ҳам иштирокчиёни чорабиниҳои омӯзишӣ оид ба баланд бардоштани саводнокии молиявӣ бахшида шудааст.

Боби мазкур таҳлили ҳамаҷонибаи се ҷанбаи асосии салоҳияти молиявии мусоҳибонро пешниҳод мекунад. Аввалан, сатҳи дониши асосии молиявӣ арзёбӣ карда мешавад, ки дараҷаи дарки мафҳумҳои бунёдии иқтисодӣ ва истилоҳоти молиявиро дар байни гурӯҳҳои гуногуни демографӣ муайян мекунад.

Дуюм, тадқиқот ба татбиқи амалии донишҳои молиявӣ диққати махсус медиҳад, ки имкон медиҳад, ки то чӣ андоза самаранокии донишҳои назариявӣ ба малакаҳои амалӣ дар идоракунии молияи шахсӣ табдил ёбанд.

Сеюм, ба таҳлили равишҳои қабули қарорҳои молиявӣ ва омилҳои муайянкунандаи онҳо диққати махсус дода мешавад. Ин ба мо имкон медиҳад, ки меъёрҳо ва ангежаҳои асосиеро, ки шахрвандонро ҳангоми интихоби молиявӣ роҳнамоӣ мекунанд, муайян кунем ва инчунин таъсири сатҳи саводнокии молиявӣ ба сифати қарорҳои қабулшударо арзёбӣ кунем.

2.1. Сатҳи донишҳои молиявӣ

Бахши мазкур ба таҳлили сатҳи дониши молиявии мусоҳибон, ки дар рафти тадқиқот муайян карда шудаанд, бахшида шудааст. Саводнокии молиявӣ тавассути як қатор саволҳои мақсаднок баҳо дода шуд, ки доираи васеи мафҳумҳои молиявӣ ва малакаҳои амалиро дар бар мегиранд, аз қабилӣ:

- Супоришҳои амалӣ оид ба таҳлили муқоисавии маҳсулоти молиявӣ, арзиши аслии маҳсулот ва ғайра;
- Арзёбии фаҳмиши истилоҳоти асосии иқтисодӣ ба монанди таваррум;
- Таҳлили дарки мафҳумҳои асосии молиявӣ, аз ҷумла таваккал ва диверсификатсия тавассути арзёбии ҳақиқати як қатор изҳорот;
- Муайян кардани муносибат ба сармоягузориҳои хатарнок ва афзалиятҳои ҳангоми интихоби роҳҳои сарфаи маблағ.

Вазифа барои муайян кардани маҳсулоти бештар ғоидаовари молиявӣ

Дар доираи ин блоки саволҳо аз мусоҳибон хоҳиш карда шуд, ки дар бораи ҳалли дурусти вазифаи зерин фикр кунанд.

«Мард меҳонад, ки суратҳисоби амонатӣ кушояд. Се бонк ба ӯ се намуди пасандоз пешниҳод карданд. Шумо дар кадом бонк пасандоз кушояданро ба ӯ тавсия медиҳед?»

Ба мусоҳиб вариантҳои зерини ҷавоб пешниҳод карда шуд:

1. Бонки «А» 45% солона;
2. Бонки «Б» 11% солона;
3. Бонки «В» 1% дар як моҳ.

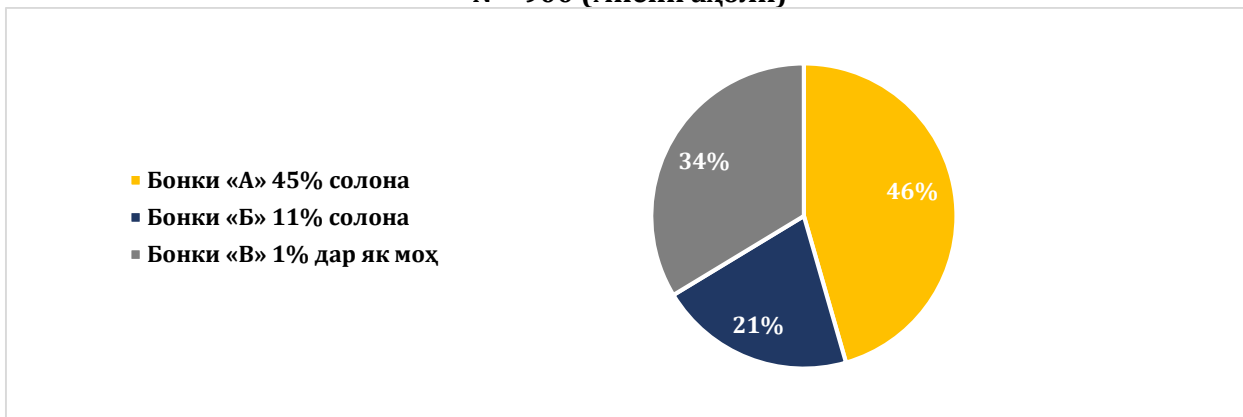
Барои возеҳ будани таҳлил, бояд пешакӣ қайд кард, ки ҷавоби дуруст ба ин ҳолат варианти «Бонки «Б» 11% солона» аст.

Тавзеҳот:

- Бонки «А» 45%-и солоноро пешниҳод мекунад, ки ин меъёри шубҳанок аст ва метавонад нақшаи қаллобӣ ё фаъолияти хеле хатарноки бонкро нишон диҳад.
- Бонки «Б» 11% солона пешниҳод мекунад, ки дар байни вариантҳои пешниҳодшуда қурби воқеӣ ва оқилона ба назар мерасад.
- Бонки «В» 1% дар як моҳ пешниҳод мекунад, ки тақрибан ба 12,68% дар як сол баробар аст (бо назардошти капитализатсияи ҳармоҳа). Гарчанде ки ин аз пешниҳоди Бонки «В» каме баландтар аст, фарқият ночиз аст ва пешниҳоди Бонки «В» шаффофтар ба назар мерасад, зеро меъёри солона дарҳол нишон дода мешавад.

Ҳангоми таҳлили посухҳои мусоҳибон ба саволи интихоби бонк барои кушодани суратҳисоби пасандозӣ тамоюли зерин ошкор гардид: ҳамагӣ **21%**-и мусоҳибон варианти беҳтарин – Бонки «Б»-ро бо меъёри солонаи 11% интихоб кардаанд. Аксарият (**79%**) ба пешниҳодҳои камтар ғоидаовар ё эҳтимолан хатарнокро бартарӣ доданд.

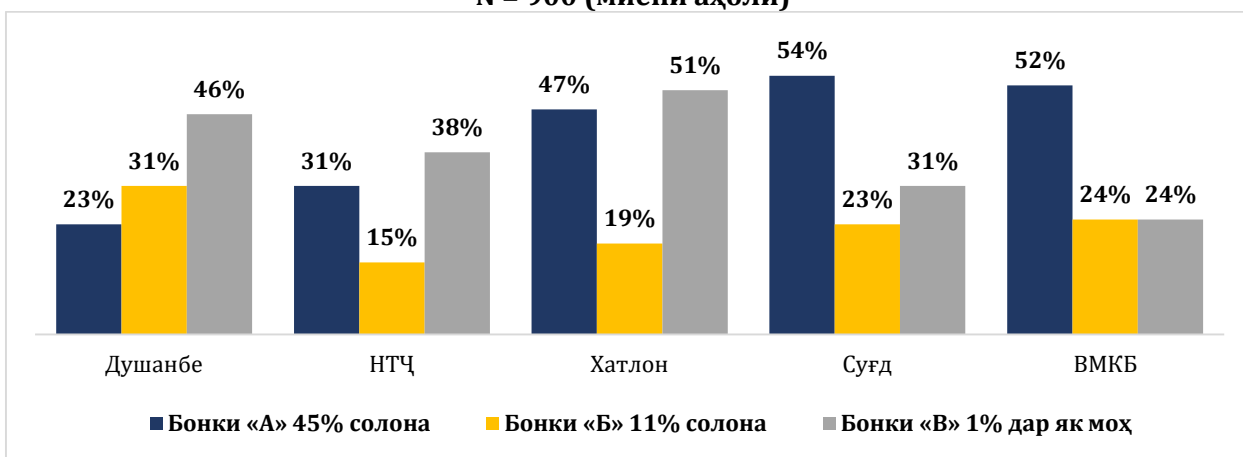
Диаграммаи 2.1.1. Ҷавобҳо ба вазифа оид ба кушодани суратҳисоби бонкӣ.
N = 900 (миёни аҳоли)

Таҳлилҳо аз рӯи минтақаҳо фарқиятҳои назарраси минтақавӣ дар огоҳии молиявӣ нишон медиҳанд. Сокинони шаҳри Душанбе муносибати мутавозинтаринро нишон дода, **31%** варианти дурустро интихоб кардаанд. Дар баробари ин, сокинони НТМ ва вилояти Хатлон ба андозаи камтар – мутаносибан **15%** ва **19%** дуруст посух додаанд.

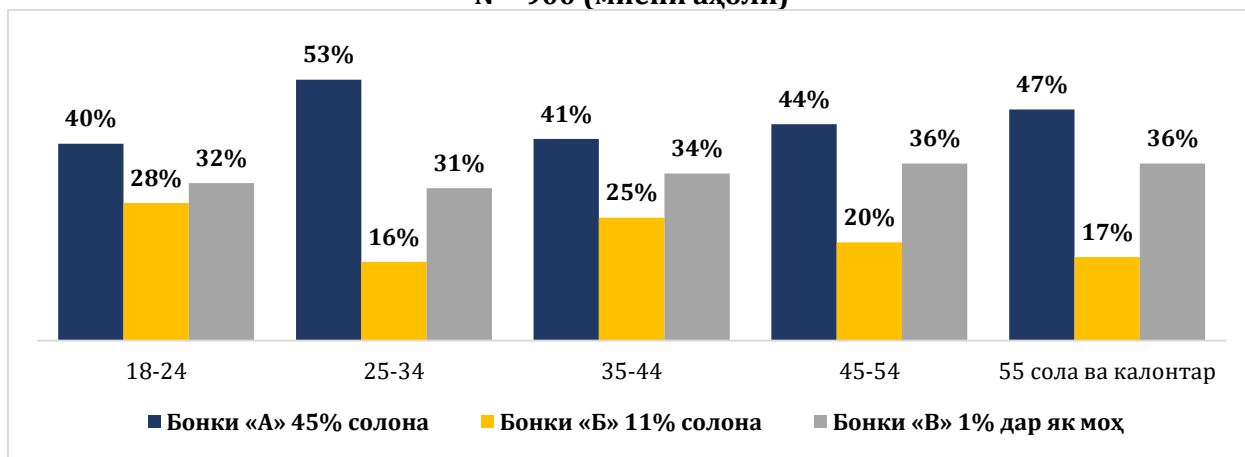
Диаграммаи 2.1.2. Ҷавобҳо ба вазифа оид ба кушодани суратҳисоби бонкӣ, аз рӯи минтақаҳо.

N = 900 (миёни аҳоли)

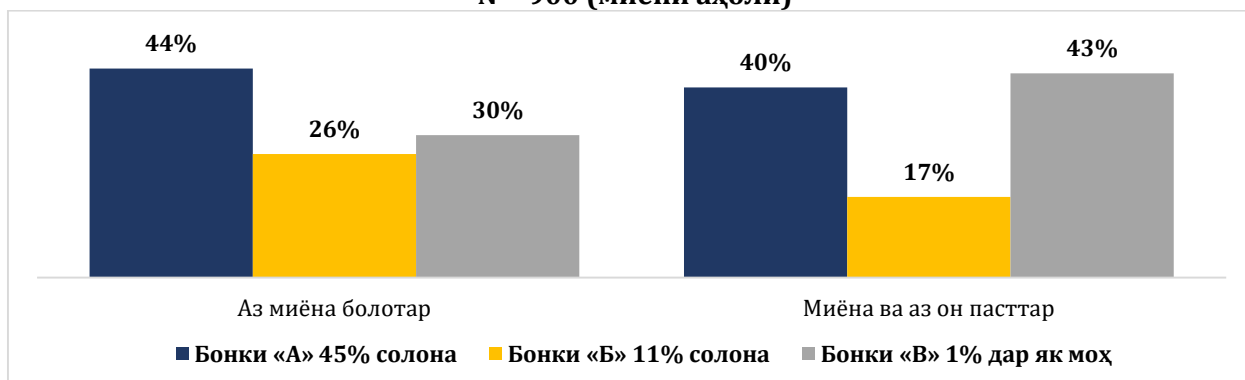
Таҳлили синну сол нишон медиҳад, ки ҷавонони аз 18 то 24 сола ба саволи додашуда бештар – **28%** ҷавоби дуруст додаанд. Дар баробари ин, вобастагии назарраси ҳиссаи ҷавобҳои дуруст аз зиёд ё камшавии синну соли мусоҳибон вучуд надорад. Ҳамин тариқ, гарчанде ки гурӯҳи синну соли аз 25 то 34 сола пасттарин сатҳи ҷавобҳои дурустро нишон медиҳад - ҳамагӣ **16%**, категорияи синну соли аз 35 то 44 сола дар **25%** ҳолатҳо дуруст ҷавоб додааст.

Диаграммаи 2.1.3. Ҷавобҳо ба вазифа оид ба кушодани суратҳисоби бонкӣ, аз рӯи синну сол.
N = 900 (миёни аҳоли)

Таҳлил нишон медиҳад, ки сатҳи маълумоти мусоҳибон ба саводнокии молиявӣ таъсири назаррас мерасонад. Дар ин маврид мусоҳибонро ба ду гурӯҳи шартӣ - яқум - гурӯҳи мусоҳибоне, ки дараҷаи маълумоти аз миёна боло доранд, аз таҳсилоти миёнаи махсус то дорандагони унвони илмӣ ҷудо кардан лозим аст; дуюм — миёна, миёнаи нопурра ва бе маълумоти расмӣ. Ҳамин тариқ, мо қайд мекунем, ки фоизи ҷавобҳои дуруст дар гурӯҳи яқум хеле зиёд аст - ба ҳисоби миёна **26%**, дар ҳоле ки дар гурӯҳи дуюм ин фоиз тақрибан **17%** аст.

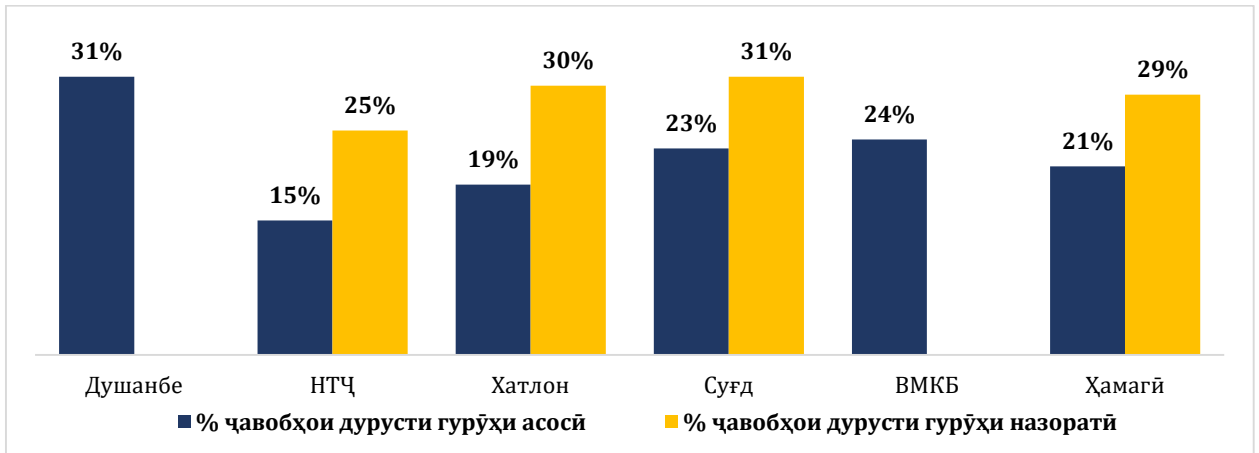
Диаграммаи 2.1.4. Ҷавобҳо ба вазифа оид ба кушодани суратҳисоби бонкӣ, аз рӯи синну сол.
N = 900 (миёни аҳоли)

Баъдан, мо ҷавобҳои мусоҳибонро аз интихоби умумӣ бо гурӯҳи назоратӣ, ки омӯзиши саводнокии молиявӣ гирифтаанд, муқоиса мекунем. Умуман, нишондиҳандаҳои сатҳи ҷавобҳои дурусти ин супориши иштирокчиёни тренингҳои саводнокии молиявӣ нисбат ба нишондиҳандаи **21%** гурӯҳи умумии мусоҳибон баландтар буда, **29%**-ро ташкил медиҳанд. Аз рӯи минтақаҳо мо қайд мекунем, ки тренингҳо дар тамоми минтақаҳо (хусусан дар вилояти Суғд) натиҷаҳои назаррас ба даст оварданд, ин аз он шаҳодат медиҳад, ки ноҳияҳои тобеи марказ ва вилояти Хатлон дар гурӯҳи назоратӣ натиҷаҳои хеле баландтар – мутаносибан **25%** ва **30%** нисбат ба намояндагони минтақаҳои мазкур аз ҳисоби умумии аҳоли. Қайд кардан бамаврид аст, ки тренингҳо дар шаҳри Душанбе ва ВМКБ гузаронида нашудаанд ва аз ин рӯ муқоисаи нишондиҳандаҳо дар ин минтақаҳо имконнопазир аст.

Диаграммаи 2.1.5. Ҷавобҳо ба вазифа оид ба кушодани суратҳисоби бонкӣ, аз рӯи гурӯҳҳо.
N = 1200 (миёни аҳоли ва иштироккунандагони омӯзишҳо)

Ҳамин тариқ, натиҷаҳои тадқиқот нишон медиҳанд, ки танҳо панҷаки мусоҳибон варианти оптималии пасандози бонкиро бо 11%-и солона интихоб кардаанд. Аксарияти мусоҳибон ё пешниҳоди беасос баланд ё пешниҳоди камтар мусоидро бартарӣ доданд. Аммо, дар посухҳо дар байни минтақаҳо, гурӯҳҳои синнусолӣ ва сатҳи таҳсилот фарқияти назаррас вучуд дорад.

Минбаъд масъалаи муайян кардани нархи аслии маҳсулоти харидашударо дида мебароем.

«Ҷавон мехост 1 кг. қулфинайи хуб бо нархи 12 сомонӣ барои як кг. бихарад, вале ба бовариӣ як фурушандаи шинос дода шуда, 3 кг. қулфинайро бо нархи 9 сомонӣ харидорӣ намуд. Мутаассифона, аз гармо як кг. қулфинай пӯсид ва, ҷавон маҷбур шуд, ки онро партояд, вале боқимондаашро хӯрд. Қулфинайи хӯрдаашро ҷавон бо чанд сомонӣ барои як кг. ба даст овард?»

Ба мусоҳиб вариантҳои зерини ҷавоб пешниҳод карда шуд:

1. арзонтар аз 12 сомонӣ;
2. 12 сомонӣ ҳар як;
3. гарантар аз 12 сомонӣ.

Тавзеҳоти вариантҳо:

- **Арзонтар аз 12 сомонӣ** - ин вариант маъноӣ онро дорад, ки хариди қулфинай дар ниҳоят фоидаовар буд ва арзиши аслии он 12 сомонӣ барои як килограмм ташкил медиҳад. Шахсоне, ки ин вариантро интихоб кардаанд, бар ин боваранд, ки тахфиф (ба ҷои 12 сомонӣ барои як килограмм 9 сомонӣ) имкон дод, ки маблағро сарфа кунанд, бо назардошти талафот дар натиҷаи вайрон шудани як килограмм.
- **12 сомонӣ** - дар ин вариант тахмин карда мешавад, ки сарфи назар аз тахфиф арзиши аслии харид бо нархи аслии 12 сомонӣ барои як килограмм боқӣ мемонад. Шахсоне, ки ин вариантро интихоб мекунанд, боварӣ доранд, ки талафот бо тахфиф ҷуброн карда мешавад ва нархи ниҳой тағйир наёфтааст.
- **Аз 12 сомонӣ гарантар** (посухи дуруст) - ин вариант вазъияти воқеиро инъикос мекунад, ки аз сабаби вайрон шудани як килограмм қулфинай арзиши аслии 2 кг хӯрдашуда аз 12 сомонӣ боло рафт. Сарфи назар аз тахфиф, талафот харидро гарантар кард, зеро харидор барои 3 кг пардохт кард, аммо танҳо 2 кг хӯрд, ки ин боиси афзоиши арзиши ниҳой гардид.

Аз шумораи умумии 900 нафар мусоҳибон 63% ҷавоби дуруст – «зиёда аз 12 сомонӣ»-ро

интихоб карданд, ки аксари иштирокчиён дарк кардаанд, ки хароҷоти воқеии талафот аз нархи аввала зиёд аст.

Таҳлилҳо аз рӯи минтақаҳо нишон медиҳад, ки дар шаҳри Душанбе аксари мусоҳибон (73%) варианти дурустро интихоб карда, дарк кардаанд, ки арзиши ниҳоии як килограмм қулфинай 12 сомониро ташкил медиҳад, ки ба сабаби гум шудани як килограмм кам мешавад. Танҳо 14% иштибоҳан бовар карда буданд, ки нархи ниҳой аз 12 сомонӣ камтар мешавад ва 13% варианти «ҳар кадомаш 12 сомонӣ»-ро интихоб кардаанд.

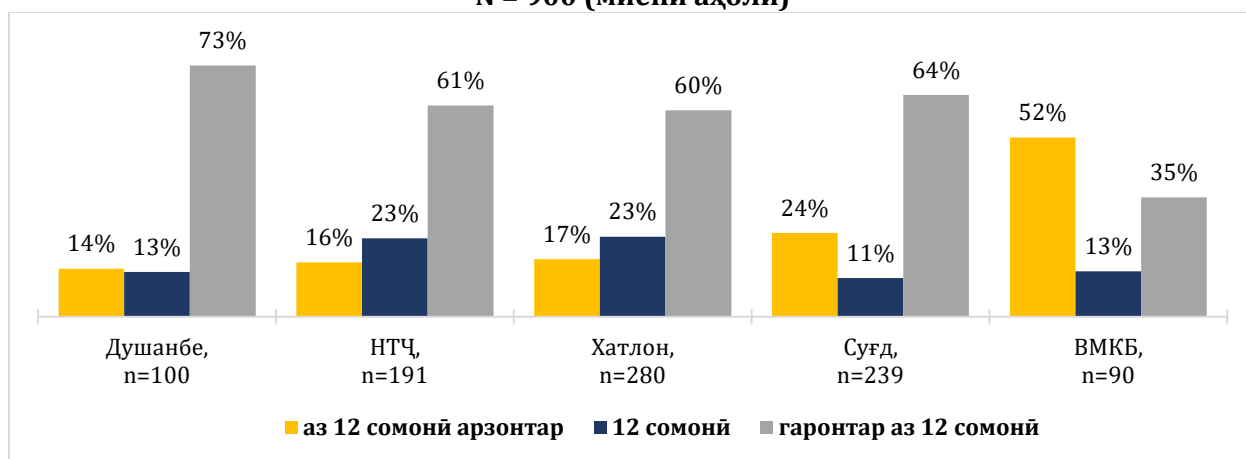
Дар НТМ 61% мусоҳибон ҷавоби дурустро интихоб кардаанд, ки фаҳмиши хуби оқибатҳои молиявии муомилотро нишон медиҳад. Аммо 39% то ҳол вариантҳои нодурустро интихоб кардаанд, ки 16% аз онҳо 12 сомонӣ арзонтар будани қулфинайро боварӣ доранд ва 23% боварӣ доранд, ки нарх 12 сомонӣ боқӣ мемонад.

Дар вилояти Суғд 64%-и мусоҳибон варианти дурустро интихоб кардаанд, ки нисбат ба НТМ ва вилояти Хатлон каме баландтар аст. Бо вучуди ин, 24% чунин мешуморанд, ки қулфинай арзонтар аст, ки ин нишон медиҳад, онҳо аз таъсири тахфиф ва талафот огоҳ нестанд.

Вазъият дар ВМКБ камтар муваффақ буд - ҳамагӣ 35% мусоҳибон ҷавоби дурустро интихоб кардаанд, дар ҳоле ки 52% нодуруст бовар кардаанд, ки қулфинай арзонтар аст.

Диаграммаи 2.1.6. Ҷавобҳо ба вазифа оид ба муқаррар намудани арзиши воқеии маҳсулоти харидоришуда, аз рӯи минтақаҳо.

N = 900 (миёни аҳоли)

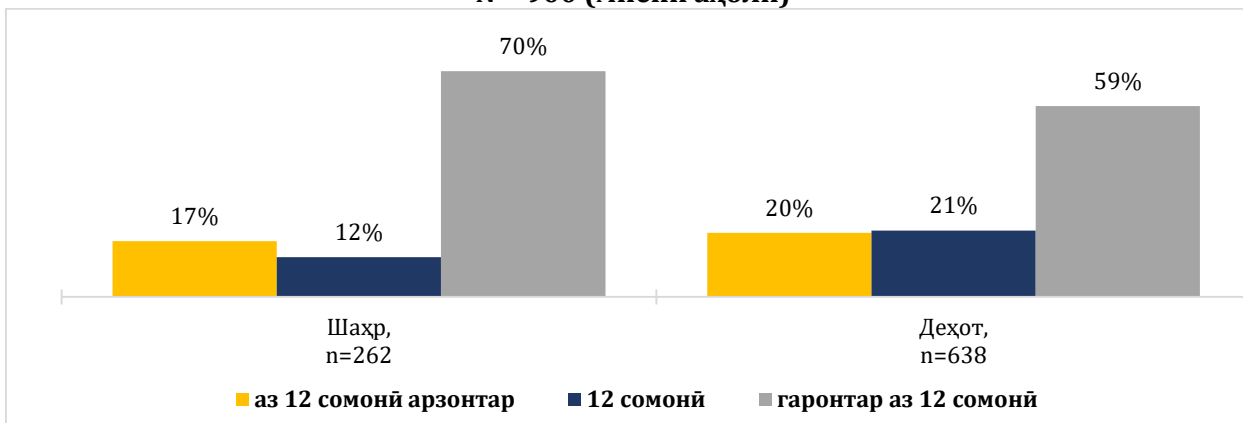

Агар ба тафовути сокинони шаҳру деҳот назар андозем, пас мушоҳида намудан мумкин аст, ки:

- **мусоҳибони шаҳрӣ** дар аксарият (70%) варианти дурустро интихоб намуда, сатҳи хуби фаҳмиши хароҷоти воқеиро нишон доданд. 17% ба тарафдори арзон будани қулфинай иштибоҳ кардаанд ва 12% боварӣ доранд, ки нарх дар сатҳи 12 сомонӣ боқӣ мемонад;
- **мусоҳибони деҳот** дар 59% ҳолатҳо варианти дурустро интихоб кардаанд, ки нисбат ба шаҳрҳо каме пасттар аст. 20%-и мусоҳибон иштибоҳан варианти “арзонтар аз 12 сомонӣ”-ро интихоб кардаанд ва 21% боварӣ доранд, ки нарх бетағйир боқӣ мемонад.

Диаграммаи 2.1.7. Ҷавобҳо ба вазифа оид ба муқаррар намудани арзиши воқеии маҳсулоти харидоришуда, аз рӯи навъи маҳал.

N = 900 (миёни аҳоли)

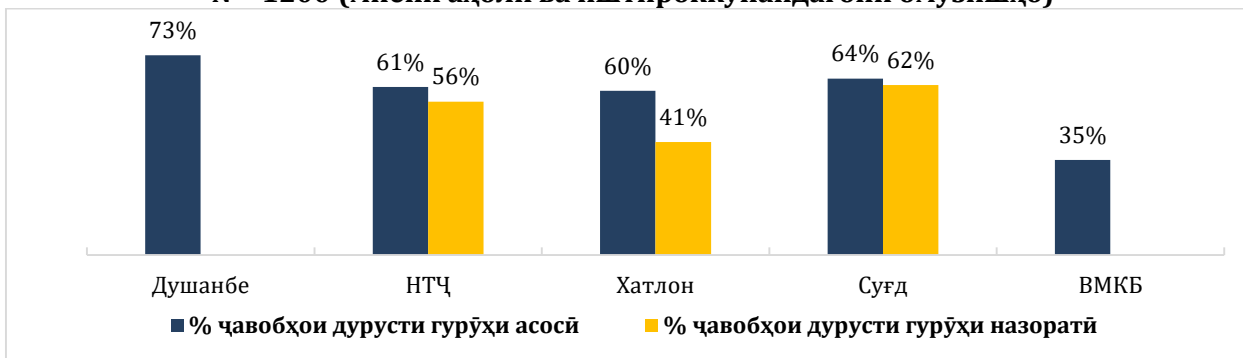

Таҳлил нишон медиҳад, ки сатҳи саводнокии молиявӣ ҳам вобаста ба минтақаҳо ва ҳам аз рӯи навъи минтақа фарқ мекунад. Сокинони Душанбе оқибатҳои иқтисодии таҳфиф ва талафоти маҳсулотро хубтар дарк мекунанд. Баръакс, дар деҳот ва минтақаҳо, ба монанди ВМКБ, шумораи зиёди одамон ҷавобҳои нодурустро интихоб мекунанд, ки ин аз зарурати баланд бардоштани саводнокии молиявии онҳо гувоҳӣ медиҳад.

Акнун биёед ҷавобҳои мусоҳибонро аз интихоби асосӣ бо мусоҳибони гурӯҳи назоратӣ, ки омӯзиши саводнокии молиявиро хатм кардаанд, муқоиса кунем. Гурӯҳи назоратӣ, ки аз омӯзиш гузаштаанд, дар як қатор минтақаҳо, махсусан дар вилояти Хатлон (**41%** нисбат ба **60%** дар гурӯҳи асосӣ) ва ноҳияҳои тобеи марказ (**56%** нисбат ба **61%**) натиҷаҳои паст нишон доданд.

Диаграммаи 2.1.8. Ҷавобҳо ба вазифа оид ба муқаррар намудани арзиши воқеии маҳсулоти харидоришуда, аз рӯи навъи маҳал.

N = 1200 (миёни аҳоли ва иштироккунандагони омӯзишҳо)

Ин метавонад нишон диҳад, ки тренингҳо барои ташаккули қарорҳои дурусти молиявӣ миёни мусоҳибон ба қадри кофӣ самаранок набуданд. Эҳтимол, барномаи таълимӣ ба хусусиятҳои минтақаҳо ба таври кофӣ мутобиқ карда нашудааст ё барои азхудкунии маълумот вақти бештар лозим буд. Дар вилояти Суғд гурӯҳи назоратӣ натиҷаҳои беҳтар (**62%**) нишон дод, ки ин омӯзиш дар баъзе минтақаҳо муфид буд, аммо натиҷаҳои умумӣ дар минтақаҳои дигар миёна боқӣ мондаанд.

Донишҷӯи маҳфумҳои заминавӣ

Таваррум яке аз мафҳумҳои калидии иқтисодӣ мебошад, ки ба қобилияти харидории аҳоли ва вазъи умумии иқтисодӣ таъсир мерасонад. Фаҳмидани ин падида барои қабули қарорҳои

асосноки молиявӣ, махсусан дар шароити ноустувори иқтисодӣ муҳим аст. Ба мусоҳибон интихоби чанд вариант пешниҳод карда шуд, ки танҳо яке аз онҳо дуруст аст – таваррум маъноӣ болоравии нархи молу хизматҳоро дорад.

Натиҷаҳои пурсиш нишон медиҳанд, ки танҳо **36%** мусоҳибон варианти дуруст интихоб кардаанд, ки таваррум маъноӣ болоравии нархи молу хизматҳоро дорад. **64%** боқимондаи мусоҳибон яке аз вариантҳои нодурустро интихоб кардаанд. Ин вариантҳо дар бар мегирифтанд:

- *Зиёд шудани ҳаҷми пулҳои қоғазӣ (22%),*
- *Иҷро накардани ӯҳдадориҳои пулӣ (7%),*
- *Болоравии қурби пули миллӣ (10%),*
- *Ҷавоб додан душвор аст (24%).*

Ҳангоми таҳлил аз рӯи минтақаҳо фарқияти назаррас дар фаҳмиши таваррум вучуд дорад. Биёед танҳо фарқиятҳои асосии миёни минтақаҳоро бубинем:

- НТМ дар байни минтақаҳо сатҳи баландтарини саводнокии молиявиро нишон медиҳад: **50%** мусоҳибон таърифи дурусти таваррумро (афзоиши нархи молу хизматрасонӣ) додаанд. Ин нисбат ба дигар минтақаҳо, бахусус дар муқоиса бо ВМКБ хеле баланд аст, ки танҳо **21%** мусоҳибон ҷавоби дурустро интихоб кардаанд. Фосилаи **29%** фарқияти назаррасро дар фаҳмиши таваррум миёни ин минтақаҳо нишон медиҳад.
- Вилояти Суғд инчунин нисбат ба вилояти Хатлон ва Душанбе огоҳии бештарро оид ба таваррумро нишон медиҳад: **40%** мусоҳибон дар вилояти Суғд ҷавоби дуруст додаанд, ки ин нисбат ба Душанбе (**26%**) **14%** ва нисбат ба вилояти Хатлон (**30%**) **10%** зиёдтар аст.
- ВМКБ миёни ҳамаи минтақаҳо натиҷаи бадтаринро нишон медиҳад: ҳамагӣ **21%** мусоҳибон варианти дурустро интихоб кардаанд, ки аз сатҳи пасти саводнокии молиявӣ дар робита ба таваррум шаҳодат медиҳад. Ин натиҷа нисбат ба НТМ (**50%**) ва вилояти Суғд (**40%**) ба таври назаррас паст буда, дар фаҳмиши мафҳумҳои иқтисодӣ норасоиро нишон медиҳад.
- Аз ҳад зиёд зиёд шудани ҳаҷми пулҳои қоғазӣ *ҳамчун тафсири нодурусти таваррум* дар ВМКБ (**38%**) ва Душанбе (**28%**) нишондиҳандаҳои баландтаринро ташкил мекунанд, ки дар ин минтақаҳо хатогии маъмулро нишон медиҳад. Дар ҳамин ҳол, дар НТМ ин рақам ҳамагӣ 7%-ро ташкил медиҳад, ки дақиқтар дарки таваррумро дар ин минтақа нишон медиҳад.

Диаграммаи 2.1.9. Сатҳи дарки «таваррум» миёни мусоҳибон, аз рӯи минтақаҳо.
N = 900 (миёни аҳоли)

Ҳамин тариқ, дар фаҳмиши «таваррум» миёни НТМ ва ВМКБ, инчунин дар байни вилояти Суғд ва дигар минтақаҳо тафовути ҷиддие мушоҳида мешавад, ки зарурати пурзӯр намудани тадбирҳои омӯзиширо дар минтақаҳо, ки сатҳи огоҳии онҳо паст аст, нишон медиҳад.

Дар фаҳмиши таваррум миёни категорияҳои синну сол низ фарқиятҳои назаррас мавҷуданд:

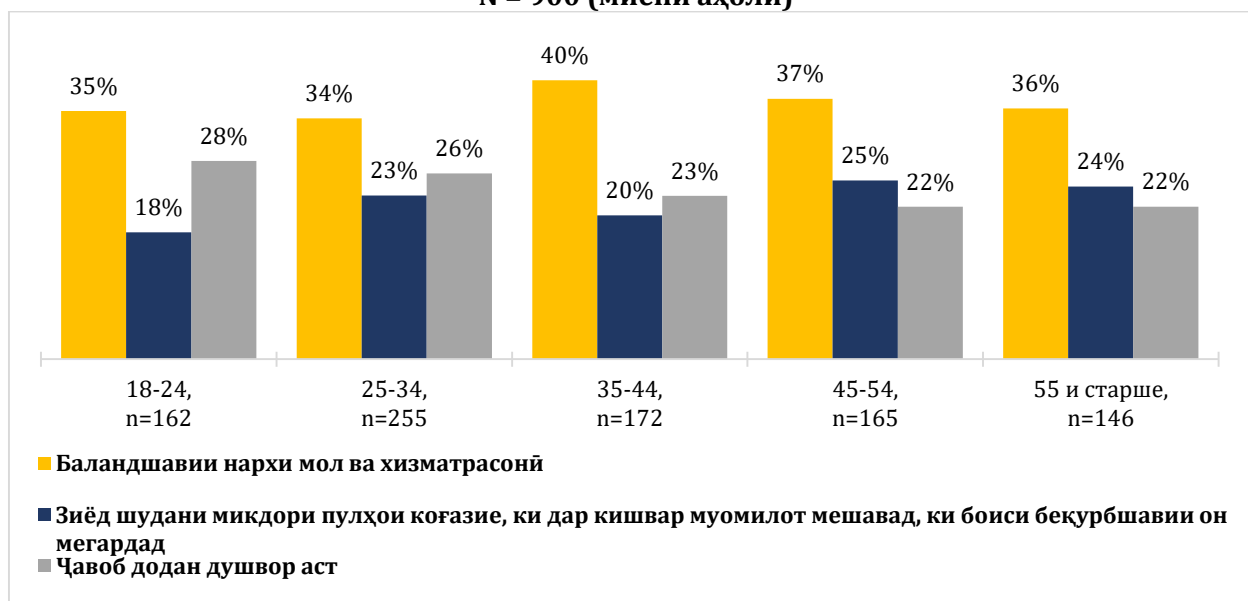
Синну соли 35-44 сола бештар огоҳиро нишон медиҳад: **40%** мусоҳибон ҷавоби дуруст додаанд, ки ин нисбат ба мусоҳибони 25-34 сола (**34%**) **5%** ва нисбат ба мусоҳибони 45-54 сола (**37%**) **5%** зиёд аст.

Синну соли 18-24 сола нисбат ба гурӯҳи 25-34 сола натиҷаҳои шабеҳ нишон медиҳанд (мутаносибан **35%** ва **34%** ҷавобҳои дуруст), аммо миёни ҷавононе, ки дар ҷавоб душворӣ мекашанд, бештар аст (**28%** нисбат ба ҷавобҳои дуруст) **26%** аст, ки ин норасоии дониши молиявӣ миёни ҷавонтарин мусоҳибонро нишон медиҳад.

Онҳое, ки **синнашон аз 55 боло** аст, **36%** ҷавоби дуруст доранд, нишондиҳандаи мазкур ба гурӯҳҳои дигар шабеҳ аст, аммо ин гурӯҳ инчунин фоизи баланди онҳое, ки дар ҷавоб душворӣ кашиданд (**25%**) нишон медиҳад, омили мазкур аз мушкили дарк кардани таваррум миёни насли калонсол шаҳодат медиҳад.

Диаграммаи 2.1.10. Сатҳи дарки «таваррум» миёни мусоҳибон, аз рӯи категорияҳои синну сол.

N = 900 (миёни аҳоли)

Дар асоси гуфтаҳои боло метавон ба хулосае омад, ки огоҳии бештар оид ба мафҳуми асосиро мусоҳибони синни 35-44-сола нишон медиҳанд, дар ҳоле ки ҷавонон ва насли калонсол дар муайян кардани таваррум бештар мушкил доранд.

Ҳангоми муқоисаи ҷавобҳо барои фаҳмидани истилоҳи «таваррум» миёни гурӯҳи асосӣ ва гурӯҳи назоратӣ (иштирокчиёни омӯзиш) фарқияти назаррас вучуд дорад. Дар гурӯҳи асосӣ **36%** мусоҳибон ҷавобҳои дуруст доданд, ки ин аз **22%** ҷавобҳои дурусти гурӯҳи назоратӣ хеле зиёд аст.

**Диаграммаи 2.1.11. Сатҳи дарки «таваррум» миёни мусоҳибон, аз рӯи категорияи гурӯҳҳо.
N = 1200 (миёни аҳоли ва иштироккунандагони омӯзишҳо)**

Натиҷаи мазкур нишон медиҳад, ки омӯзишҳо оид ба саводнокии молиявӣ ба натиҷаи пешбинишудаи худ дар беҳтар намудани дарки таваррум ноил нашудааст. Эҳтимол меравад, ки маълумоти дар тренингҳо пешниҳодшуда ба қадри кофӣ муфассал набуда ва ё фаҳмидан душвор буд, ки ин боиси паст шудани сатҳи дарки ин истилоҳи муҳими иқтисодӣ дар байни иштирокчиёни тренинг гардид.

Арзёбии саводнокии молиявӣ дар заминаи қабули қарорҳо

Саволи навбатӣ аз он иборат аст, ки то чӣ андоза мусоҳибон хавфҳои молиявиро дарк мекунанд ва қарорҳои оқилона қабул карда метавонанд. Ба онҳо дар бораи хатарҳо дар сармоягузорӣ, таъсири таваррум, роҳҳои сарфаи пасандозҳо ва зарурати суғуртаи пасандозҳо дар бонкҳо ҷаҳор изҳорот пешниҳод карда шуд.

Ҳадаф аз он иборат аст, ки оё мусоҳибон қобилияти фарқ кардани изҳороти ҳақиқиро аз бардурӯғдоранд, ки ба мо имкон медиҳад, омодагии онҳоро барои қабули қарорҳои дурусти молиявӣ арзёбӣ кунем ва асосҳои амнияти иқтисодиро дарк кунем.

Таҳлили изҳорот

Изҳороти №1: *агар касе ба шумо имконияти ба даст овардани пули зиёдро пешниҳод кунад, пас эҳтимол дорад, ки имконияти аз даст додани пули зиёд вуҷуд дорад.* Ин изҳорот ба концепсияи хавф ва даромад дахл дорад. Одатан, то чӣ дараҷа ки фоидаи имконпазир зиёд бошад, ҳамон дараҷа хавфи эҳтимолӣ зиёд мешавад. Шахсони аз ҷиҳати молиявӣ саводнок мефаҳманд, ки «фоидаи калон» аксар вақт бо эҳтимолияти зиёди талафот вобастагӣ дорад.

Дар маҷмӯъ, **41%** мусоҳибон бо изҳорот розӣ шуданд (дуруст интихоб карданд), ки дарки фаҳмиши хатарҳо дар миёни қисми зиёди мусоҳибон нишон медиҳад. Аммо **50%** ин изҳоротро бардурӯғ мешуморанд, ин аз он шаҳодат медиҳад, ки нисфи мусоҳибон робитаи миёни хавф ва фоидаи эҳтимолиро намефаҳманд ва ё нодида мегиранд. Ба **9%** ҷавоб додан душвор буд, ки ин ҳам аз номуайяни ё фаҳмиши нокифояи мафҳуми хатар шаҳодат медиҳад.

Миёни минтақаҳо:

- Огоҳии бештар оид ба хатарҳо мусоҳибон аз вилояти Суғд (**51%**) ва НТМ (**46%**) нишон доданд, дар ВМКБ ҳамагӣ **29%** ин изҳоротро дуруст эътироф кардаанд.
- Дар вилояти Хатлон **61%** мусоҳибон ин изҳоротро бардурӯғ мешуморанд, ки ин дарки назарраси хатарҳо нишон медиҳад.

Изҳороти №2: *сатҳи пасти таваррум аксар вақт ба пешрафти иқтисоди кишвар мусоидат мекунад.* Ин изҳорот ба назарияи макроиқтисодӣ дахл дорад, ки дар он таварруми мӯътадил истеъмол ва рушди иқтисодиро тавассути ташвиқи мардум ба харҷ кардани пул, на сарфа кардани он ҳавасманд мекунад.

Ҳамин тариқ, **52%** мусоҳибон ин изҳоротро дуруст арзёбӣ кардаанд, ки ин аз дарки хуби таъсири таваррум ба иқтисодиёт шаҳодат медиҳад. **27%** ҷавоби бардурӯғро интихоб

кардаанд, ин дарк накардани нақши мусбати таварруми мӯътадилро нишон медиҳад. **21%** дар ҷавоб мушкили кашиданд, ки ин камбудихои назаррасро дар донишҳои молиявӣ нишон медиҳанд.

Таҳлили минтақаҳо нишон медиҳад, ки вилояти Суғд аз дигар минтақаҳо фарқ мекунад, ки **51%** мусоҳибони он ҷавоби дурустро интихоб кардаанд. Дар ВМКБ ва НТМ қисми зиёди мусоҳибон (мутаносибан **46%** ва **44%**) аҳамияти таваррумро дарк мекунанд. Дар баробари ин дар вилояти Хатлон фоизи камтарини онҳое, ки изҳороти дурустро интихоб кардаанд (**31%**) мавҷуд буд.

Изҳороти №3: *агар пулҳоро дар зиёда аз як ҷо нигоҳ доред, шумо эҳтимоли ками аз даст додани тамоми пулҳои худро доред.* Ин изҳорот ба принципи диверсификатсия дахл дорад. Паҳн кардани доройҳо миёни асбобҳо ё муассисаҳои гуногун хатари аз даст додани ҳамаи маблағҳоро якбора кам мекунад.

Аз шумораи умумии интихобшудагон **64%** мусоҳибон ҳақиқатро дуруст интихоб намуда, аҳамияти диверсификатсияро барои ҳифзи пасандозҳои худ дарк кардаанд. **26%** бар ин боваранд, ки ин изҳороти бардурӯғ аст ва далели набудани фаҳмиши принципҳои идоракунии хавфҳо мебошад. **10%** мусоҳибон дар ҷавоб душворӣ кашиданд, ин нишон медиҳад, ки як қатор мусоҳибон дар бораи ин принципи муҳим дониши норавшан доранд.

Ҳангоми таҳлили вазъият дар минтақаҳо дидан мумкин аст, ки фоизи бештари мусоҳибон, ки аҳамияти диверсификатсияро дарк мекунанд, дар вилояти Суғд (**62%**) ва НТМ (**69%**) ба қайд гирифта шудааст. Дар вилояти Хатлон ҳамагӣ **48%** ҳақиқатро интихоб кардаанд, ки ин аз дарки нокифояи принцип аз ҷониби қисми зиёди мусоҳибон шаҳодат медиҳад.

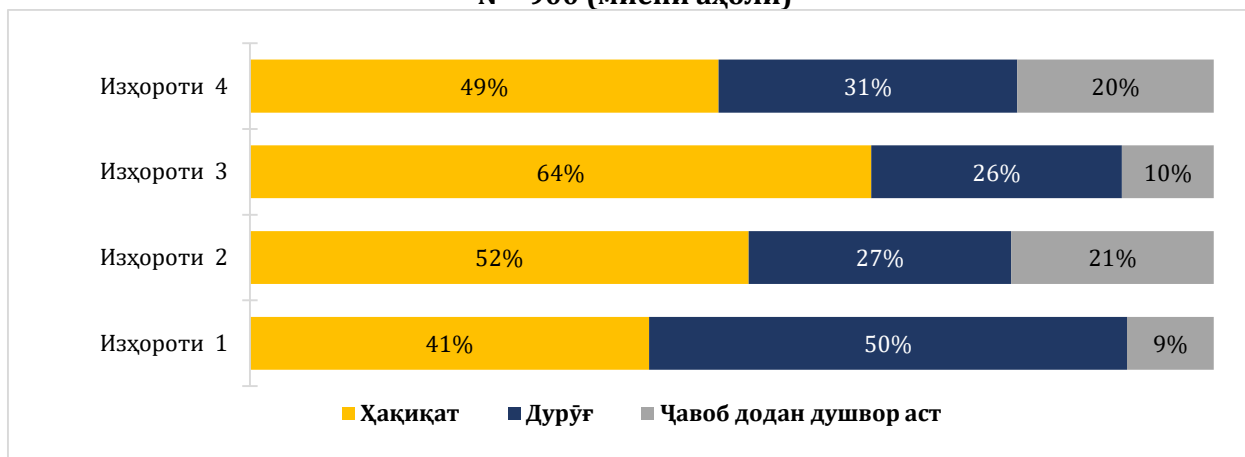
Изҳороти №4: *барои ҳифзи пули дар бонк нигоҳ доштаатон, бояд полиси дахлдори суғуртавино харидорӣ намоед.* Ин изҳорот бардурӯғ аст, зеро пул дар аксари бонкҳо бо низоми суғуртаи пасандозҳо ҳифз карда мешавад ва хариди полиси алоҳидаро талаб намекунад. Ин барои одамони аз ҷиҳати молиявӣ саводнок маълумоти муҳим аст.

Дар маҷмӯъ, **31%** мусоҳибон дурӯғ гуфтанро дуруст интихоб кардаанд, зеро фаҳмиданд, ки пули онҳо дар бонк аллакай суғурта шудааст. **49%** мусоҳибон ин изҳоротро нодуруст арзёбӣ кардаанд, ки ин аз фаҳмиши нокифоя дар бораи низоми ҳифзи пасандозҳо шаҳодат медиҳад. **15%** дар ҷавоб душворӣ кашиданд, ки ин аз набудани маълумот дар бораи низоми бонкӣ шаҳодат медиҳад.

Миёни минтақаҳо:

- Шумораи бештари мусоҳибон, ки ҷавоби дуруст додаанд, дар НТМ (**49%**) ва вилояти Хатлон (**48%**) мебошанд.
- Дар ВМКБ фоизи бештари мусоҳибон бар ин назаранд, ки бояд полиси суғуртавӣ харидорӣ карда шавад (**31%**), ки ин аз нофаҳмии системаи ҳифзи пасандозҳо шаҳодат медиҳад.

Диаграммаи 2.1.12. Ҳиссаи посухҳои ба ҳар як изҳороти гирифташуда.
N = 900 (миёни аҳоли)

Аз таҳлили изҳороти хулосаҳои асосии зеринро баровардан мумкин аст:

- *Фаҳмидани хавф ва даромад*: **41%** мусоҳибон робитаи миёни даромади эҳтимолӣ ва хатарҳоро дарк мекунанд, аммо **50%** иштибоҳан боварӣ доранд, ки даромади баланд бо хатарҳои баланд алоқаманд нест, ки ин аз камбудихо дар саводнокии молиявӣ шаҳодат медиҳад.
- *Нақши таваррум дар иқтисодиёт*: **52%** мусоҳибон сатҳи таварруми мӯътадилро ҳамчун омилӣ ҳавасмандкунандаи рушди иқтисодӣ дуруст арзёбӣ карданд, аммо **27%** нақши мусбати онро дарк намекунанд, ки чораҳои иловагии омӯзиширо талаб мекунад.
- *Диверсификатсияи пасандозҳо*: **64%** мусоҳибон аҳамияти диверсификатсияро барои коҳиш додани хатарҳо дарк мекунанд, ки ин нишондиҳандаи хуб аст, аммо **26%** то ҳол ин принсипро дарк намекунанд.
- *Ҳифзи пасандозҳои бонкӣ*: танҳо **49%** мусоҳибон медонанд, ки барои ҳифзи пасандозҳои бонкӣ полиси суғуртавӣ харидорӣ кардан лозим нест, ин зарурати равшан кардани низоми суғуртаи пасандозҳоро миёни аҳоли нишон медиҳад.

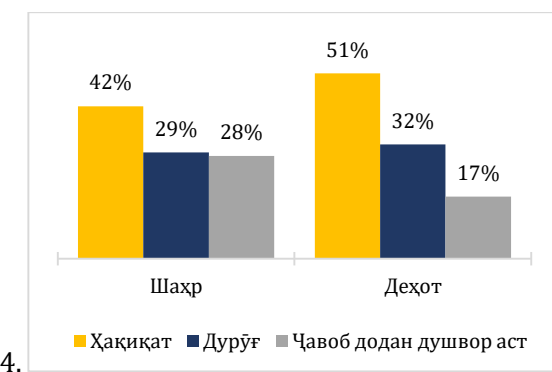
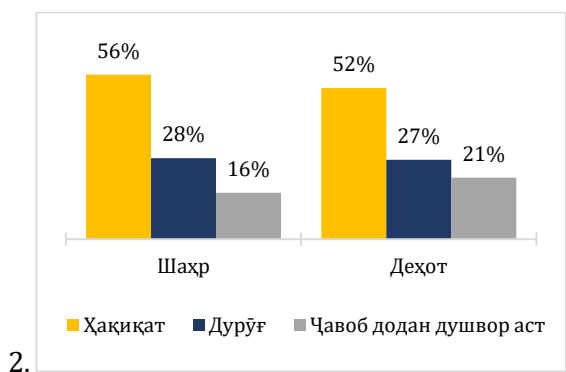
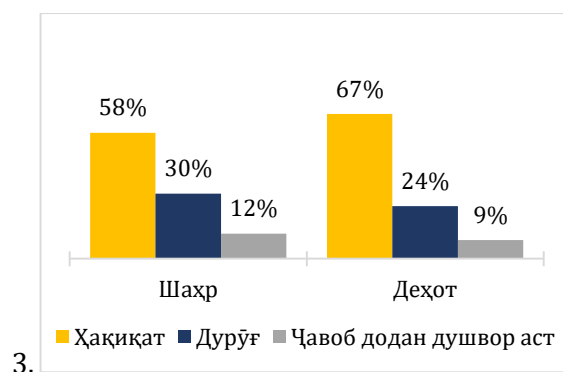
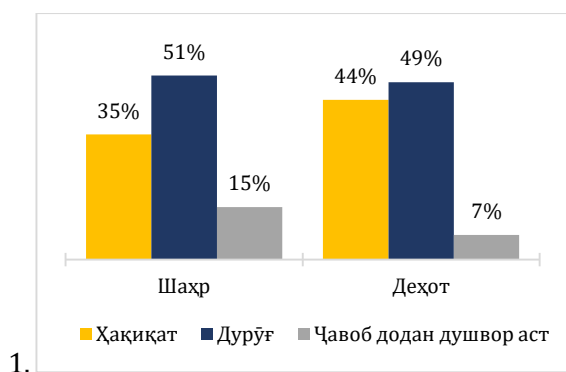
Таҳлил аз рӯи навъи маҳал нишон медиҳанд, ки тибқи изҳороти аввал, дар деҳот **44%** мусоҳибон робитаи миёни фоидаи зиёд ва хавфҳои зиёдро дарк мекунанд, дар ҳоле ки дар шаҳрҳо ин рақам камтар аст – **35%**.

Тибқи изҳороти дуюм, дар деҳот **56%** мусоҳибон нақши таварруми мӯътадилро дар иқтисодиёт дуруст арзёбӣ мекунанд, ки нисбат ба шаҳрҳо баландтар аст, ки танҳо **40%** мусоҳибон ҷавоби дуруст додаанд.

Аз рӯи изҳороти сеюм, дарки аҳамияти диверсификатсия дар деҳот (**67%**) нисбат ба шаҳрҳо (**58%**) баландтар аст ва тибқи изҳороти чорум - дар деҳот **51%** мусоҳибон иштибоҳан чунин мешуморанд, ки полиси суғуртавӣ барои ҳифзи пасандозҳои бонкӣ талаб карда мешавад, ки нисбат ба шаҳрҳо ин рақам зиёдтар аст, яъне **42%**.

Диаграммаи 2.1.13. Ҳиссаи ҷавобҳои гирифташуда барои ҳар як изҳороти, аз рӯи навъи маҳал.
N = 900 (миёни аҳоли)

Мусоҳибон дар деҳот дар муқоиса бо сокинони шаҳр фаҳмиши беҳтари мафҳумҳо ба монанди таваккал ва даромад, нақши таваррум ва диверсификатсияи пасандозхоро нишон доданд. Аммо дар деҳот шумораи бештари мусоҳибон иштибоҳан чунин мешуморанд, ки полиси суғуртавӣ барои ҳифзи пасандозҳои бонкӣ зарур аст, ки ин аз зарурати омӯзиши иловагии молиявӣ дар ин самт шаҳодат медиҳад.

Минбаъд, мо таҳлили муқоисавии дарки изҳороти дар боло зикршударо миёни гурӯҳҳои асосӣ ва назоратӣ мегузаронем.

**Ҷадвали 2.1. Ҷавоби мусоҳибон ба изҳороти пешниҳодгардида.
N = 1200 (миёни аҳоли ва иштироккунандагони омӯзишҳо)**

Изҳорот	Ҷавобҳо	Гурӯҳи назоратӣ	Гурӯҳи асосӣ
1. Агар касе ба шумо имконияти ба даст овардани пули зиёдро пешниҳод кунад, пас эҳтимол дорад, ки имконияти аз даст додани пули зиёд вуҷуд дорад	Ҳақиқат	29%	41%
	Дуруғ	63%	50%
	Ҷавоб додан наметавонам	7%	9%
	Ҳамагӣ	100%	100%
2. Сатҳи насти таваррум аксар вақт ба пешрафти иқтисоди кишвар мусоидат мекунад	Ҳақиқат	68%	52%
	Дуруғ	18%	27%
	Ҷавоб додан наметавонам	15%	21%
	Ҳамагӣ	100%	100%
3. Агар пулхоро дар зиёда аз як ҷо нигоҳ доред, шумо эҳтимоли камӣ аз даст додани тамоми пулҳои худро доред	Ҳақиқат	67%	64%
	Дуруғ	23%	26%
	Ҷавоб додан наметавонам	9%	10%
	Ҳамагӣ	100%	100%
4. Барои ҳифзи пули дар бонк нигоҳ доштаатон, бояд полиси дахлдори	Ҳақиқат	61%	49%
	Дуруғ	22%	31%

суғуртавиरो харидорӣ намоед	Ҷавоб додан наметавонам	17%	20%
	Ҳамагӣ	100%	100%

Таҳлил нишон медиҳад, ки барои як қатор изҳорот, гурӯҳи назоратӣ, ки аз омӯзиш гузаштаанд, дар муқоиса бо гурӯҳи асосӣ натиҷаҳои зеринро нишон доданд:

- *Дарк намудани хавф ҳангоми даромадҳои зиёд*: дар гурӯҳи назоратӣ **29%** мусоҳибон ба изҳорот дар бораи робитаи миёни хавф ва фоида ҷавоби дуруст доданд, ки нисбат ба дар гурӯҳи асосӣ камтар аст.
- *Ҳифзи пасандозҳо*: дар гурӯҳи назоратӣ **61%** мусоҳибон ҷавоби нодуруст доданд, ки барои ҳифзи пасандозҳои бонкӣ полиси суғуртавии иловагӣ лозим аст, ки ин нисбат ба **49%** дар гурӯҳи асосӣ хеле бадтар аст.

Ин аз он гувоҳӣ медиҳад, ки тренинги махсусан дар масъалаҳои дарки хавф бо даромади зиёд ва ҳифзи пасандозҳо таъсири мусбат нарасонидаанд.

Қабули қарорҳои молиявӣ

Баъдан, саволро баррасӣ менамоем, ки рафтори молиявии мусоҳибонро ҳангоми қабули қарор дар бораи сармоягузорӣ ба ширкати номаълуми "AAA", ки даромади эҳтимолии баланд пешниҳод мекунад, арзёбӣ мекунад. Аз мусоҳибон хоҳиш карда шуд, ки яке аз вариантҳои амалро интихоб кунанд, ки муносибати онҳо ба хавфҳо, эътимод ба муассисаҳои молиявӣ ва омодагии идоракунии пасандозҳои худро инъикос мекунад.

Варианти дуруст аз нуқтаи назари саводнокии молиявӣ ин аст, ки "*Ман беҳтар ба суратҳисоби амонатӣ дар бонк сармоягузорӣ мекунам*" - онро **23%** аз шумораи умумии мусоҳибон интихоб карда, фаҳмиши қарорҳои беҳатари сармоягузориро нишон доданд.

Варианти нодуруст ё хавфнок ин аст, ки "*Ман беҳтараи пулавро дар хона дар зер болинам нигоҳ медорам*" аст, ки онро **21%** мусоҳибон интихоб кардаанд, ки аз набудани эътимод ба муассисаҳои молиявӣ ва сатҳи пасти огоҳӣ дар бораи сармоягузорию беҳавф шаҳодат медиҳад. **33%** мусоҳибон эҳтиёткор буда, варианти "*Ман ба ширкатҳои насанҷида эътимод надорам*" -ро интихоб мекунанд, ки онро низ метавон қарори молиявии бошуурона ва мутавозин ҳисобид.

Таҳлили изҳоротҳо вобаста аз сатҳи маълумот:

- *Эътимод ба ширкатҳо*: мусоҳибони дорои маълумоти олӣ ва оли нопурра нисбат ба ширкатҳои насанҷида (**36-37%**) эҳтиёти бештар зоҳир мекунанд, дар ҳоле ки онҳое, ки маълумоти миёнаи нопурра доранд, бештар ба чунин ширкатҳо эътимод доранд (**28%** ин интихобро афзалтар донистанд).
- *Гузоштани депозитҳо*: шахсони дорои маълумоти олӣ (**26%**) ва таҳсилоти касбӣ (**33%**) аксар вақт сармоягузорию ба пасандозҳои бонкӣ ҳамчун роҳи нигоҳ доштани маблағ интихоб мекунанд. Мусоҳибоне, ки маълумоти расмӣ надоранд, эҳтимоли интихоби пасандозҳоро камтар доранд (**13%**).
- *Сармоягузорӣ ба тижорат*: онҳое, ки маълумоти олӣ (**25%**) ва касбӣ (**19%**) доранд, аксар вақт сармоягузорӣ ба тижоратро ҳамчун роҳи зиёд кардани маблағ медонанд, дар ҳоле ки дар байни одамони дорои маълумоти миёнаи нопурра (**9%**) ин вариант хеле камтар маъмул аст.
- *Нигоҳ доштани пулҳо дар хона*: мусоҳибоне, ки маълумот надоранд (**51%**) ва маълумоти миёнаи нопурра доранд (**27%**) бештар дар хона пулро зер болин нигоҳ медоранд, ки ин аз сатҳи пасти саводнокии молиявии ин гурӯҳҳо шаҳодат медиҳад.

Ҷадвали 2.2. Ҷавоби мусоҳибон ба савол оид ба қабули қарор дар бораи сармоягузорӣ, аз

рӯи сатҳи маълумотнокӣ.

N = 900 (миёни аҳоли)

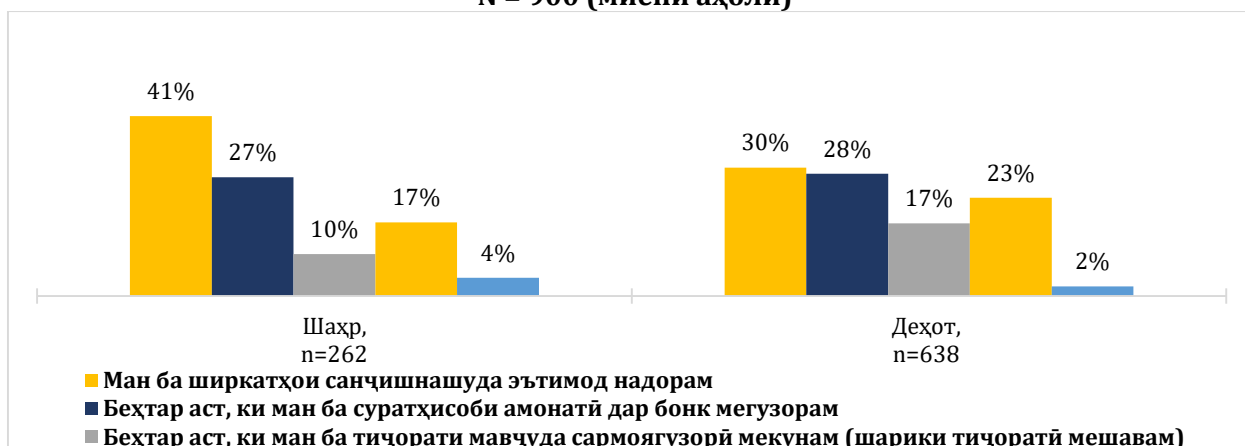
Ҷавобҳо	Маълумоти олий (бакалавр, магистр, таҳсилоти олии панҷсола)	Маълумоти олии нопурра	Маълумоти миёнаи касбӣ ё миёнаи техникӣ (омӯзишгоҳи касбӣ, техникум)	Маълумоти миёнаи умумӣ (синфҳои 10-11 мактаб)	Маълумоти миёнаи нопурра (синфи 9 ё камтар аз соли таҳсил)	Маълумоти расмӣ надоранд	Ҷамағӣ
	n=289	n=58	n=136	n=304	n=106	n=7	N=900
Ман ба ширкатҳои тасдиқнашуда эътимод надорам	36%	37%	28%	31%	35%	36%	33%
Ман ба ҳисоби пасандози бонкӣ сармоягузорӣ кардан мехоҳам	26%	30%	33%	30%	22%	13%	28%
Ман ба тижорати мавҷуда сармоягузорӣ кардан мехоҳам (шарикӣ тижорат шавам)	25%	15%	14%	9%	7%	0%	15%
Беҳтар пулро дар хона дар зерин болин нигоҳ медорам	11%	16%	19%	27%	32%	51%	21%
Ҷавоб додан наметавонам	2%	2%	4%	3%	4%	0%	3%

Вобаста ба таҳлил аз рӯи навъи маҳал, дар шаҳрҳо **41%** мусоҳибон ба ширкатҳои насанҷида боварӣ надоранд ва **27%** сармоягузорӣ кардани пулро дар суратҳисоби пасандози бонкӣ афзал медонанд, ки рафтори эҳтиёткорона ва консервативии молиявиро инъикос мекунад. Танҳо **10%** варианти “пулро дар хона нигоҳ доштан”-ро интихоб кардаанд, ки сатҳи нисбатан пасти нобоварию ба муассисаҳои молиявӣ нишон медиҳад.

Дар деҳот ҳиссаи онҳое, ки ба ширкатҳои эътимод надоранд, камтар аст - **30%** ва **28%** пасандозҳои бонкиро интихоб мекунад. Бо вучуди ин, бештари мусоҳибон (**23%**) нигоҳ доштани пулро дар хона бартарӣ медиҳанд, ки дар муқоиса бо сокинони шаҳрҳо сатҳи баланди нобоварӣ ба хадмоти бонкӣ ва муассисаҳои молиявӣ нишон медиҳад.

Диagramмаи 2.1.14. Ҷавоби мусоҳибон ба савол оид ба қабули қарор дар бораи сармоягузорӣ, аз рӯи навъи маҳал.

N = 900 (миёни аҳоли)

Ҳамин тариқ, **33%** мусоҳибон аз шумораи умумии аҳолии пурсишшуда ба ширкатҳои

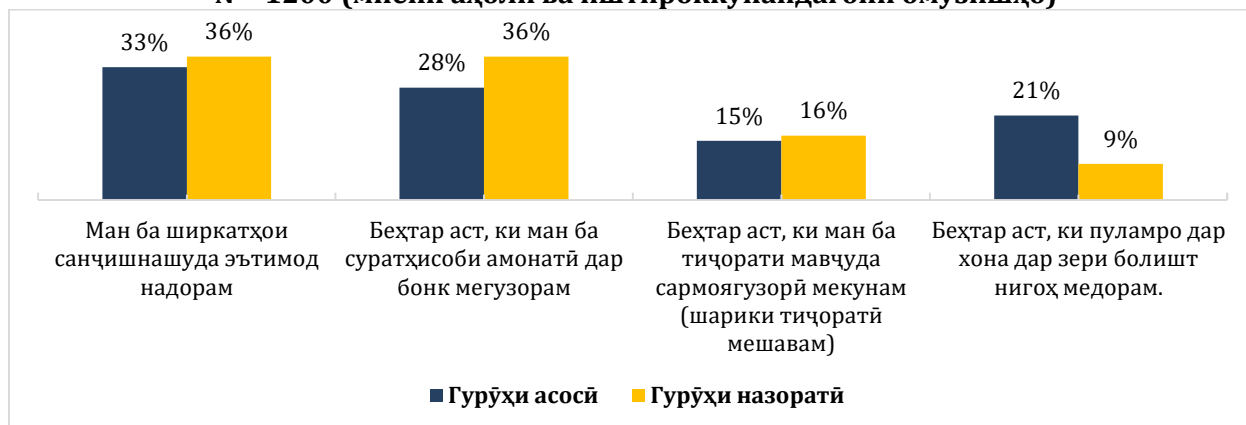
насанчида эътимод надоранд ва **23%** сармоягузорӣ кардани пулро ба пасандозҳои бонкӣ афзал медонанд, ки миёни аксарият рафтори эҳтиёткоронаи молиявиро нишон медиҳад. Одамони дорои маълумоти олий эҳтимоли бештари имконоти бехатарро ба мисли пасандозҳои интихоб мекунад (**26%**), дар ҳоле ки шахсони дорои сатҳи пасти маълумот (масалан, миёнаи нопурра) эҳтимоли бештар дар хона нигоҳ доштани пул доранд (**51%**). Дар шаҳрҳо нисбат ба деҳот (**28%**) бештари одамон ба маҳсулоти бонкӣ эътимод доранд (**27%**), аммо дар деҳот шумораи бештари одамон, ки пулро дар хона нигоҳ медоранд (**23%** дар муқоиса бо **10%** дар шаҳрҳо).

Таҳлили муқоисавии гурӯҳҳои асосӣ ва назоратӣ нишон медиҳад, ки:

- *Нобоварӣ ба ширкатҳои насанчида:* дар гурӯҳи назоратӣ **33%** мусоҳибон ба ширкатҳои насанчида эътимод надоранд, ки нисбат ба гурӯҳи асосӣ (**36%**) каме пасттар аст. Ин нишон медиҳад, ки иштирокчиёни тренинг дар қабули қарорҳои сармоягузорӣ ба таври назаррас эҳтиёткор набуданд.
- *Пасандозҳо дар бонк:* **36%** мусоҳибон дар гурӯҳи асосӣ сармоягузорӣ кардани маблағро дар суратҳисоби пасандози бонкӣ афзал медонанд, ки дар муқоиса бо **28%** дар гурӯҳи назоратӣ зиёдтар аст. Ин афзалияти бештар ба воситаҳои молиявӣ беҳавфро дар гурӯҳи асосӣ нишон медиҳад.
- *Сармоягузорӣ ба тиҷорат:* мусоҳибон дар ҳарду гурӯҳ афзалиятҳои якхеларо барои сармоягузорӣ ба тиҷорати мавҷуда нишон медиҳанд: **15%** дар гурӯҳи назоратӣ ва **16%** дар гурӯҳи асосӣ.
- *Нигоҳ доштани маблағ дар хона:* дар гурӯҳи назоратӣ **21%** мусоҳибон нигоҳ доштани пулро дар хона бартарӣ медиҳанд, ки ин нисбат ба гурӯҳи асосӣ (**9%**) хеле зиёд аст. Ин аз он шаҳодат медиҳад, ки иштирокчиёни тренинг бештар консервативӣ боқӣ мемонанд ва ба муассисаҳои молиявӣ эътимод надоранд.

Диаграммаи 2.1.15. Ҷавоби мусоҳибон ба савол оид ба қабули қарор дар бораи сармоягузорӣ, аз рӯи навъи маҳал.

N = 1200 (миёни аҳоли ва иштироккунандагони омӯзишҳо)

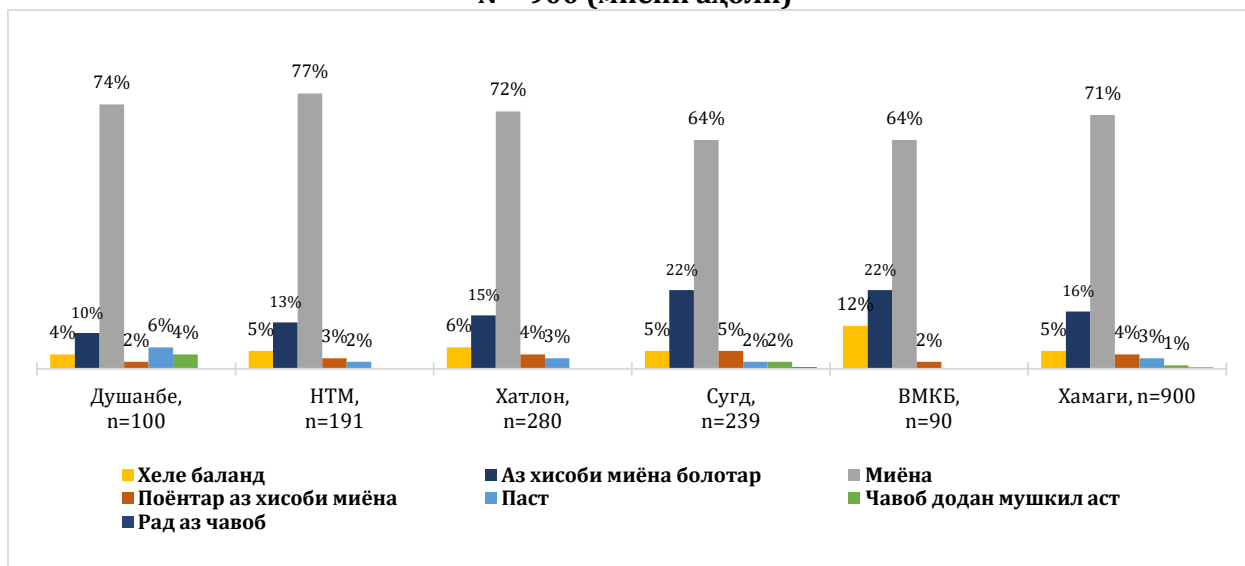
Ҳамин тариқ, гурӯҳи асосӣ дар муқоиса бо гурӯҳи назоратӣ қарорҳои оқилонаи молиявиро нишон медиҳанд, ба пасандозҳо дар бонк афзалият медиҳанд ва нисбат ба гурӯҳи назоратӣ барои нигоҳ доштани пул дар хона афзалияти камтар доранд.

Арзёбии сатҳи саводнокии молиявӣ

Минбаъд, саволи навбатӣ таҳқиқ мекунад, ки мусоҳибон аз минтақаҳои гуногун дониши худро дар соҳаи молия чӣ гуна арзёбӣ мекунад. Ин барои фаҳмидани сатҳи саводнокии молиявӣ ва муайян кардани он, ки кадом минтақаҳо ташаббусҳои бештари таълимро талаб мекунад, кӯмак мекунад.

Дар вилояти Суғд ва ВМКБ **22%-и** мусоҳибон бар ин боваранд, ки донишашон дар масоили молиявӣ аз сатҳи миёна болотар аст, ки ин дар минтақаҳо баландтарин нишондод аст. Аммо аксарият дар ин ва дигар минтақаҳо дониши худро миёна арзёбӣ мекунанд - аз **64%** то **77%** мусоҳибон. Дар Душанбе, НТМ ва вилояти Хатлон ҳамагӣ **10-15%** дониши худро аз ҳисоби миёна болотар арзёбӣ мекунанд.

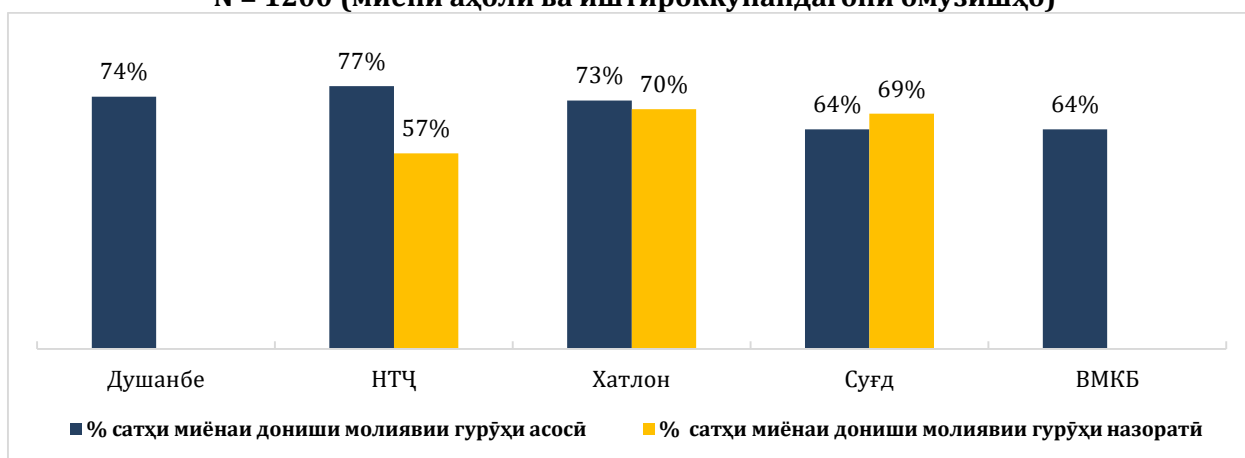
Диаграммаи 2.1.16. Арзёбии сатҳи саводнокии молиявӣ, аз рӯи минтақаҳо.
N = 900 (миёни аҳоли)

Аксарияти мусоҳибон дар минтақаҳо дониши молиявии худро миёна арзёбӣ карданд, ки ин эътимод ба малақаҳои ибтидоиро нишон медиҳад, аммо инчунин зарурати такмили минбаъдаи саводнокии молиявиро, бахусус дар минтақаҳо, ки дониши худбаҳодиҳии хоксорона доранд, таъкид мекунанд.

Ҳангоми муқоисаи натиҷаҳои посухҳои гурӯҳҳои асосӣ ва назоратӣ дидан мумкин аст, ки фарқиятҳои асосӣ дар НТМ мушоҳида мешавад, ки дар он **77%** мусоҳибон дар гурӯҳи асосӣ сатҳи дониши молиявии худро дар муқоиса бо гурӯҳи назоратӣ **57%** “миёна” арзёбӣ кардаанд. Дар вилояти Суғд, баръакс, гурӯҳи назоратӣ натиҷаи каме беҳтар (**69%** нисбат ба **64%** дар гурӯҳи асосӣ) нишон дод. Дар дигар минтақаҳо фарқиятҳо хеле каманд.

Диаграммаи 2.1.17. Арзёбии сатҳи саводнокии молиявӣ, аз рӯи минтақаҳо.
N = 1200 (миёни аҳоли ва иштироккунандагони омӯзишҳо)

Ин метавонад онро нишон диҳад, ки тренинг дар баъзе минтақаҳо таъсири маҳдуд дошт ва ё

мусоҳибон афзоиши назарраси сатҳи донишро дарк накардаанд.

2.2. Дар амал истифода бурдани дониши молиявӣ

Дар баҳши мазкур мисолҳои истифодаи донишҳои молиявӣ барои қабули қарорҳо дар ҳаёти ҳаррӯза оварда шудаанд. Малакаҳои молиявӣ барои бомуваффақият идора кардани пул ва зиндагӣ дар ҷаҳони муосир муҳиманд. Дар ин маврид мо усулҳои асосии банақшагирии буҷет, идоракунии сармоягузорӣ ва таҳлили амалиёти молиявии мусоҳибонро дида мебароем.

Масъалаи ба дигар мамлакатҳо фиристодани пулро дида мебароем. Тибқи маълумоти мусоҳибон, дар Душанбе ва ВМКБ (0%) интиқол ба қайд гирифта нашудааст, вале фоизи бештари ҷавобҳои манфӣ дар НТМ (96%), вилояти Хатлон (94%) ва вилояти Суғд (95%) ба қайд гирифта шудааст.

Ҷадвали 2.2.1. Фиристодани воситаҳои пулии мусоҳибон ба дигар мамлакатҳо.
N=300 (миёни иштироккунандагони омӯзиш)

Ҷавобҳо	Душанбе	НТМ	Вилояти Хатлон	Вилояти Суғд	ВМКБ	Ҷамагӣ
Ҳа	0%	4%	6%	5%	0%	5%
Не	0%	96%	94%	95%	0%	95%

Дар ҳамин ҳол, танҳо як қисми ками ширкаткунандагон ба ҳешовандони кишварҳои дигар пул мефиристанд ва ин посухҳо аз НТМ (4%), вилояти Хатлон (6%) ва вилояти Суғд (5%) омадаанд.

Бинобар ин, биёед бубинем, ки кадом ҳиссаи мусоҳибон аз ҳешовандон маблағ мегиранд. Ҳиссаи умумӣ аз рӯи минтақаҳо нишон медиҳад, ки пмусоҳибон аз ҳешовандони худ маблағ намегиранд (59%), ки ин аз шумораи онҳое, ки мегиранд (41%) хеле зиёд аст. Ҳиссаи бештари посухҳои мусбат дар НТМ (46%) ва вилояти Хатлон (44%) ба қайд гирифта шудааст.

Ҳамчунин дар посухҳои мусоҳибон дар шаҳри Душанбе фарқияти ҷиддиро мушоҳида кардан мумкин аст, ки дар он ҷо теъдоди навароне, ки кӯмаки молӣ мегиранд, нисбат ба дигар минтақаҳо (31%) хеле камтар аст. Мутаносибан, шумораи онҳое, ки маблағ намегиранд, аз боқимондаҳо (69%) зиёд аст.

Илова бар ин, таҳлил кардан муҳим аст, ки дар оилаҳои мусоҳибон кӣ масъулиятҳои марбут ба молияро доранд, мувофиқан муайян карда шудааст. Дар шумораи умумии минтақаҳо, мусоҳибон якҷоя бо нафаре (37%) ё мустақилона (36%) қарор қабул мекунанд.

Ҷадвали 2.2.2. қабули қарорҳои молиявӣ дар оила, аз рӯи минтақаҳо.
N=900 (миёни аҳоли)

Ҷавобҳо	Душанбе	НТМ	Вилояти Хатлон	Вилояти Суғд	ВМКБ	Ҷамагӣ
Шумо ин қарорҳоро мустақилона қабул мекунед	41%	44%	31%	33%	34%	36%
Шумо ин қарорҳоро якҷоя бо ягон нафар қабул мекунед	25%	31%	44%	37%	49%	37%
Падару модар/хусур, хушдоман	24%	14%	22%	22%	7%	20%
Шавҳар	9%	6%	1%	6%	9%	4%
Писар / Духтар	0%	2%	0%	1%	0%	1%

Бародар/хоҳар	1%	1%	1%	0%	0%	1%
Дигар аъзоёни оила	0%	3%	1%	0%	0%	1%

Таҳлили маълумот нишон дод, ки дар НТМ шумораи бештари мусоҳибон дар муқоиса бо дигар минтақаҳо мустақилона қарор қабул мекунанд. Аммо дар Душанбе нишондиҳандаи баландтарин миёни минтақаҳо ин аст, ки қарорҳои марбут ба молия аз ҷониби волидайн ё хусур (**24%**) қабул карда мешаванд ва бо фарқияти андаке ин рақам дар вилояти Хатлон (**22%**) ва Суғд (**22%**).

Чанбаи дигари муҳими омӯзиши арзёбии саводнокии молиявии Ҷумҳурии Тоҷикистон ин масъалаи идоракунии буҷети оилавӣ аз ҷониби мусоҳибон мебошад. Аз таҳлили ин масъала метавон гуфт, ки қисми зиёди мусоҳибон дар тамоми минтақаҳо буҷети оилавиرو нигоҳ медоранд (**62%**) нисбат ба онҳое, ки надоранд (**37%**).

**Ҷадвали 2.2.3. Пешбурди буҷети оилавӣ аз ҷониби мусоҳибон, аз рӯи минтақаҳо.
N=900 (миёни аҳоли)**

Ҷавобҳо	Душанбе	НТМ	Вилояти Хатлон	Вилояти Суғд	ВМКБ	Ҷамағӣ
Ҳа	78%	50%	60%	65%	65%	62%
Не	18%	49%	40%	31%	34%	37%
Дар ҷавоб душворӣ мекашам	4%	1%	1%	3%	0%	2%
Рад намудани ҷавоб	0%	0%	0%	1%	1%	0%

Шумораи бештари посухҳои мусбат дар шаҳри Душанбе (**78%**) гирифта шудааст, инчунин дар вилояти Суғд ва ВМКБ **65%**-и мусоҳибон низ гуфтаанд, ки буҷети оилавиру идора мекунанд. Вилояти Хатлон **60%**, дар НТМ **50%** посухҳои мусбат нишон медиҳад.

Ҳиссаи бештари ҷавобҳои манфӣ дар НТМ (**49%**) ва вилояти Хатлон (**40%**) мушоҳида мешавад. Дар Душанбе ҷамағӣ **18%**-и мусоҳибон ҷавоби манфӣ додаанд. Ҳиссаи ками мусоҳибон дар ҷама минтақаҳо (**2%**) дар ҷавоб душворӣ кашиданд ва ин рақам дар Душанбе (**4%**) баландтар аст. Радди ҷавоб танҳо дар вилояти Суғд ва ВМКБ (**2%**) мушоҳида мешавад.

Минбаъд, мо таҳлил хоҷем кард, ки оё мусоҳибон дар як соли охир барои пӯшонидани тамоми хароҷотҳо бо норасоии даромад рӯ ба рӯ шудаанд. Натиҷаҳои таҳлил нишон медиҳанд, ки беш аз нисфи мусоҳибон аз тамоми минтақаҳо дар давоми як соли охир (**53%**) мушкilotи норасоии даромад доштанд.

**Ҷадвали 2.2.4. Мушкilotи норасоии даромади аҳолии мусоҳибон, аз рӯи минтақаҳо.
N=900 (миёни аҳоли)**

Ҷавобҳо	Душанбе	НТМ	Вилояти Хатлон	Вилояти Суғд	ВМКБ	Ҷамағӣ
Ҳа	48%	57%	63%	40%	63%	53%
Не	37%	28%	25%	40%	31%	31%
Истифода намешавад (ман даромади шахсӣ надорам)	14%	16%	12%	20%	4%	15%

Ҳиссаи бештари посухҳои мусбӣ дар вилояти Хатлон ва ВМКБ (ҳар кадом **63%**) ба қайд гирифта шудааст, ки аз фаъолият ё мувофиқати баланд дар ин минтақаҳо шаҳодат медиҳад. НТМ низ ҳиссаи баланди посухҳои мусбатро (**57%**) нишон медиҳад. Дар Душанбе **48%** мусоҳибон ба ин савол ҷавоб додаанд, ки ин аз сатҳи миёнаи кишвар поинтар аст.

Ҳиссаи камтари ҷавобҳои мусбат дар вилояти Суғд (**40%**) ба қайд гирифта шудааст.

Посухҳои манфӣ ба ҳисоби миёна **31%** дар саросари кишварро ташкил менамоянд. Ҳиссаи бештари посухҳои манфӣ дар вилояти Суғд (**40%**) ва Душанбе (**37%**) мушоҳида мешавад, ки ин метавонад шумораи бештари мусоҳибонро нишон диҳад, ки ин масъала ё идеяро дастгирӣ намеkunанд. Дар НТМ ва вилояти Хатлон фоизи ҷавобҳои манфӣ камтар аст – мутаносибан **28%** ва **25%**. Дар ВМКБ ҷавобҳои манфӣ **31%**-ро ташкил медиҳанд.

Минбаъд мо вазъиятро дида мебароем: агар мусоҳибон манбаи даромади худро аз даст диҳанд, пасандозояшон то кадом давра барои онҳо басанда хоҳад буд? *Аз як ҳафта то як моҳ* дар байни ҳамаи мусоҳибон (**46%**), зиёда аз шаш моҳ ҳамагӣ **6%** қайд шудааст.

**Чадвали 2.2.5. Басандагии пасандозҳо дар давраи муайяни вақт.
N=900 (миёни аҳоли)**

Ҷавобҳо	Душанбе	НТМ	Вилояти Хатлон	Вилояти Суғд	ВМКБ	Ҳамагӣ
<i>На бештар аз 1 ҳафта</i>	7%	18%	19%	16%	16%	16%
<i>Аз 1 ҳафта то 1 моҳ</i>	50%	51%	51%	35%	37%	46%
<i>Аз 1 то 3 моҳ</i>	20%	21%	14%	20%	28%	18%
<i>Аз 3 то 6 моҳ</i>	1%	4%	6%	7%	6%	6%
<i>Зиёда аз 6 моҳ</i>	7%	2%	8%	11%	6%	7%
<i>Дар ҷавоб душворӣ мекашам</i>	15%	3%	1%	8%	3%	5%
<i>Рад намудани ҷавоб</i>	0%	0%	0%	2%	4%	1%

Ҳамчунин зикр гардид, ки барои **50%** аҳолии Душанбе *аз 1 ҳафта то 1 моҳ* басандагӣ мекунад. Дар вилояти Хатлон (**51%**) ва дар НТМ (**51%**) низ ин давра яке аз муҳимтарин ба ҳисоб меравад. Дар вилояти Суғд танҳо шумораи ками аҳоли (**11%**) метавонистанд зиёда аз шаш моҳ зиндагӣ кунанд, аммо дар байни дигар минтақаҳо ин шумораи аз ҳама бештар аст.

2.3. Муносибат ба қабули қарорҳои молиявӣ ва омилҳои муайянкунандаи онҳо

Сатҳи саводнокии молиявии шаҳрвандон ба муносибати онҳо дар қабули қарорҳои молиявӣ бевосита таъсир мерасонад ва яке аз омилҳои асосии ин раванд мебошад. Дар ин бахш мо дида мебароем, ки шаҳрвандон кадом қарорҳои молиявиро қабул меkunанд ва ангезаҳои онҳоро ҳангоми интихоби воситаҳои молиявӣ таҳлил меkunанд.

Таширф овардан ба бонк дар давоми 12 моҳи охир

Ҳангоми таҳлили масъалаи мазкур аз рӯи минтақаҳо тамоюлҳои зерин муайян карда шуданд: мусоҳибон дар ҳамаи минтақаҳо дар давоми 12 моҳи охир бо сабабҳои гуногун аз бонкҳо дидан кардаанд. Басомад ва маъруфияти боздидҳо бо ин ё он сабаб амалан дар байни минтақаҳо фарқ намеkunанд, аммо категорияҳои муайянро метавон муайян кард, ки дар минтақаҳои мушаххас бартарӣ доранд.

Масалан, мусоҳибон аз ВМКБ бештар ба кушодани суратҳисобҳои шахсӣ (**15%**) ва пасандозҳо (**16%**) муроҷиат меkunанд. Пардохти ҳадамотҳои гуногун, аз қабилӣ пардохтҳои коммуналӣ ва андоз, маъмултарин сабаби боздид аз бонкҳо дар миёни сокинони Душанбе (**32%**) аст. Дар вилояти Суғд яке аз сабабҳои маъмултарини боздид аз бонкҳо гузоштан ё гирифтани маблағ (**32%**) мебошад.

Ҳамин тариқ, сарфи назар аз тамоюлҳои умумӣ, хусусиятҳои маҳаллӣ мавҷуданд, ки бо афзалиятҳо, имкониятҳо ва ниёзҳои сокинони минтақаҳои алоҳида алоқаманданд

**Ҷадвали 2.2.6. Сабабҳои асосии ташриф овардан ба банкҳо дар давоми 12 моҳи охир, аз рӯи минтақаҳо.
N=900 (миёни аҳоли)**

Саволҳои пешниҳодшуда	Ҷавоб	Душанбе, n=100	НТҶ, n=191	Хатлон, n=280	Сӯғд, n=239	ВМКБ, n=90
Машварат гирида	Ҳа	7%	3%	3%	9%	32%
	Не	93%	97%	97%	91%	68%
Ҳисоби ҷорӣ шахсиро кушоед	Ҳа	5%	1%	1%	5%	15%
	Не	95%	99%	99%	95%	85%
Барои тиҷорат ҳисоби ҷорӣ кушоед	Ҳа	1%	1%	0%	3%	7%
	Не	99%	99%	100%	97%	93%
Барои гирифтани корти дебетӣ мувоҷиат кунед	Ҳа	6%	1%	4%	2%	12%
	Не	94%	99%	96%	98%	88%
Маблағи баргардонидани қарзро ворид кунед	Ҳа	8%	24%	13%	17%	17%
	Не	92%	76%	87%	83%	83%
Ҳисоботи банкиро дархост кунед	Ҳа	1%	0%	2%	3%	4%
	Не	99%	100%	98%	97%	96%
Тавассути суратҳисоби ҷорӣ интиқоли пулро анҷом диҳед	Ҳа	6%	3%	3%	10%	3%
	Не	94%	97%	97%	90%	97%
Бе кушодани суратҳисоб интиқоли пулро қабул кунед/фиристед	Ҳа	3%	2%	6%	10%	3%
	Не	97%	98%	94%	90%	97%
Барои шахси ҳуқуқӣ суратҳисоби банкі кушоед.	Ҳа	8%	0%	0%	2%	2%
	Не	92%	100%	100%	98%	98%
Пасандоз кушоед	Ҳа	7%	0%	0%	4%	16%
	Не	93%	100%	100%	96%	84%
Барои гирифтани қарз мувоҷиат кунед/қарзро пардохт кунед	Ҳа	10%	7%	9%	11%	16%
	Не	90%	93%	91%	89%	84%
Интиқоли пулро анҷом диҳед	Ҳа	13%	9%	13%	21%	16%
	Не	87%	91%	87%	79%	84%
Пардохти ҳаққи хидмат (ҳисобҳои коммуналӣ/пардохти андоз)	Ҳа	32%	26%	18%	27%	10%
	Не	68%	74%	82%	73%	90%
Мубодилаи асъор	Ҳа	11%	6%	9%	21%	13%
	Не	89%	94%	91%	79%	87%
Корти пластикӣ гирида (дебет, кредит)	Ҳа	6%	4%	2%	7%	6%
	Не	94%	96%	98%	93%	94%
Ташкили хидматҳои электронии банкі (ҳамаи электронӣ, мобилӣ)	Ҳа	3%	1%	5%	8%	9%
	Не	97%	99%	95%	92%	91%
Машварат оид ба ҳама гуна маҳсулот/хизматрасонии банкі	Ҳа	4%	1%	1%	7%	11%
	Не	96%	99%	99%	93%	89%
Пур кардан/ гирифтани пул аз корт (аз ҷумла аз банкомат дар даромадгоҳи банкі)	Ҳа	20%	24%	28%	32%	14%
	Не	80%	76%	72%	68%	86%
Аз ҳисоби шахсии худ пул пур кунед/бароваред	Ҳа	12%	14%	8%	18%	4%
	Не	88%	86%	92%	82%	96%
Пардохти маблағи шартномаи омӯзишӣ	Ҳа	1%	0%	0%	0%	0%
	Не	99%	100%	100%	100%	100%
Ман дар банк кор мекунам	Ҳа	0%	0%	0%	0%	0%
	Не	100%	100%	100%	100%	100%
Ман дар 12 моҳи охир ба банк нарафтам	Ҳа	21%	23%	28%	26%	3%
	Не	79%	77%	72%	74%	97%
Дигар	Ҳа	0%	0%	0%	0%	0%
	Не	100%	100%	100%	100%	100%
	Ҳа	3%	3%	1%	0%	5%

Ба ман ҷавоб додан душвор аст	Не	97%	97%	99%	100%	95%
Радди ҷавоб додан	Ҳа	0%	0%	0%	1%	0%
	Не	100%	100%	100%	99%	100%

Таҳлили маълумотҳо аз рӯи ҷинс паҳншавии якчанд ангеаҳои боздид аз банкҳо ҳам дар байни мардон ва ҳам занони мусоҳибшуда ошкор намуд. Аз ҷумла сабабҳо, аз қабили илова кардан ва гирифтани пул аз корт, пардохти ҳаққи хизматрасонӣ (аз ҷумла пардохтҳои коммуналӣ ва андозҳо), инчунин гузоштани маблағҳо барои баргардонидани қарз таъкид шудааст.

Дар ҳамин ҳол, миёни мусоҳибон **30%** занон ва **19%** мардон тайи 12 моҳи охир ба банкҳо муроҷиат накардаанд.

Диаграммаи 2.3.1. Сабабҳои асосии ташриф овардан ба банкҳо дар давоми 12 моҳи охир, аз рӯи ҷинс.

N=900 (миёни аҳоли)

Баррасии маълумот аз рӯи гурӯҳҳои синну сол нишон дод, ки сабабҳои маъмултарини муроҷиат ба банкҳо пур кардан/ гирифтани пул аз корт, пардохти хизматрасонӣ (хизматҳои коммуналӣ/андоз) ва бозпардохти қарз боқӣ мемонад. Дар баробари ин, мо метавонем баъзе хусусиятҳои хоси категорияҳои синну соли гуногунро қайд кунем.

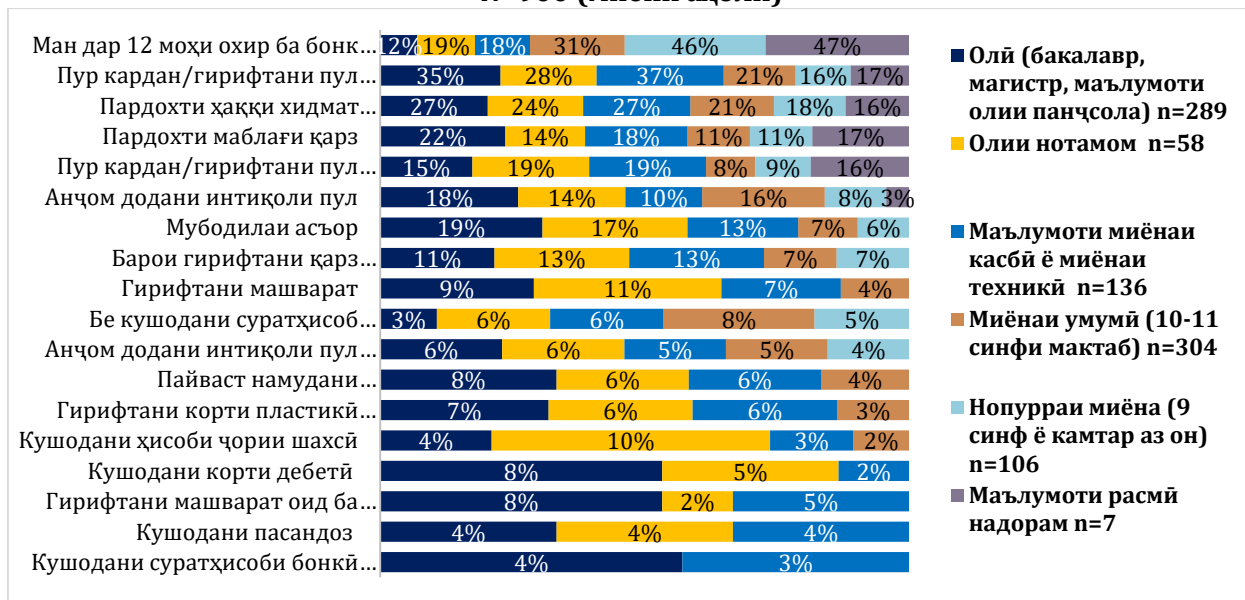
Масалан, дар байни мусоҳибони синнашон аз 55 ва калонтар **35%** бештар барои пур кардан ё гирифтани пул аз корт ба банкҳо муроҷиат мекунанд. Дар ҳамин ҳол, **35%**-и ҷавонони аз 18 то 24-сола изҳор доштаанд, ки дар 12 моҳи охир ба банк муроҷиат накардаанд. Бар асоси ин метавон гуфт, ки ҷавонон аз истифодаи густурдаи хизматрасонии банкии рақамӣ огоҳӣ доранд ва ниёз ба боздид аз шӯъбаҳои банкиро камтар доранд.

Бо дигар сабабҳои вобаста ба синну сол, дар ангеаҳои боздид аз банкҳо фарқияти ҷиддӣ вучуд надорад.

Сабабҳои асосии боздид аз банки мусоҳибон аз рӯи сатҳи маълумот манзараи зеринро нишон медиҳанд: шахсони дорои маълумоти олӣ бештар ба банкҳо бо якчанд сабаб – пур кардан/ гирифтани пул аз корт (**35%**), пардохти хизматрасонӣ (**27%**), гузоштани маблағ барои пардохти қарз (**22%**) ва мубодилаи асъор (**19%**) муроҷиат мекунанд. Мусоҳибоне, ки маълумоти касбӣ, миёна ва миёнаи техникӣ доранд, дар давоми 12 моҳи охир нияти ташриф ба банк тақрибан якхела доштанд.

Мусоҳибоне, ки маълумоти миёнаи нопурра (46%) ва маълумоти расмӣ надоранд (47%) дар 12 моҳи охир ба бонкҳо нарафтанд.

Диаграммаи 2.3.2. Сабабҳои асосии ташриф овардан ба бонкҳо дар давоми 12 моҳи охир, аз рӯи сатҳи маълумот.
N=900 (миёни аҳоли)

Таҳлили маълумоти мусоҳибон аз рӯи навъи маҳал тамоюли шабехро ба категорияҳои дигар нишон медиҳад. Сабабҳои асосии боздид аз бонк дар байни мусоҳибон, чӣ дар деҳот ва чӣ дар шаҳр, аз ворид кардан ва гирифтани пул аз корт, пардохти хизматрасонӣ (ҳисобҳои коммуналӣ/андозҳо) ва гузоштани маблағ барои пардохти қарз иборатанд.

Ҳамин тариқ, 23% мусоҳибон аз деҳот ва 29% аз шаҳрҳо барои пур кардан ё гирифтани пул аз корт ба бонк муроҷиат мекунанд. Барои пардохти ҳаққи хизмат (ҳисобҳои коммуналӣ ва андоз) 27% сокинони шаҳр ва 22% сокинони деҳот ба бонк муроҷиат мекунанд. Дар 12 моҳи охир 26% мусоҳибони шаҳр ва 24% деҳот ба бонк муроҷиат накардаанд.

Диаграммаи 2.3.3. Сабабҳои асосии ташриф овардан ба бонкҳо дар давоми 12 моҳи охир, аз рӯи навъи маҳал.
N=900 (миёни аҳоли)

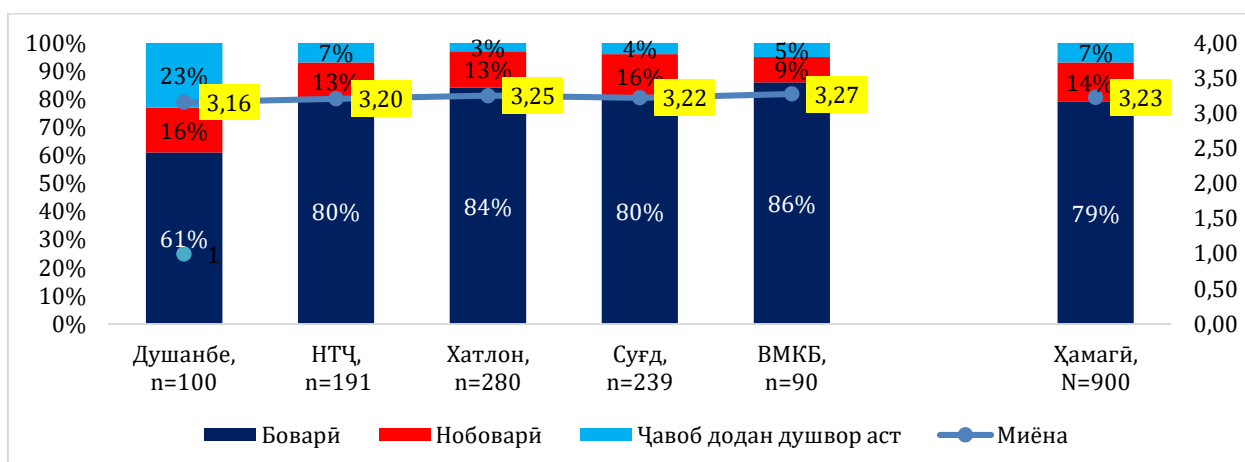
Ҳангоми таҳлили ҷавобҳои мусоҳибон аз гурӯҳҳои умумӣ ва назоратӣ метавон гуфт, ки фарқи назаррас ба мушоҳида намерасад. Дар ду гурӯҳ, сабабҳои маъмултарини боздид аз бонкҳо пур кардан/ гирифтани пул аз корт, пардохти хизматрасонӣ (хизматҳои коммуналӣ/андозҳо), пур кардани суратҳисоби шахсӣ ва баргардонидани қарзҳо мебошанд.

Муносибат ба бонкҳо нисбат ба 10 соли қаблӣ

Таҳлили посухҳои мусоҳибон аз рӯи минтақаҳо нишон медиҳад, ки сатҳи эътимоди шаҳрвандон ба бонкҳо нисбат ба 10 соли қаблӣ хеле баланд шудааст. Ҳамин тариқ, **79%** аз шумораи умумии мусоҳибон муносибати худро нисбати бонкҳо ба самти мусбат тағйир додаанд. **14%**-и онҳо то ҳол нобоварӣ зоҳир мекунанд ва **6%**-и боқимонда дар посух ба ин савол душворӣ кашиданд.

Агар тамоюлро аз рӯи минтақаҳо баррасӣ кунем, мо метавонем чунин вазъиятро ба истиснои шаҳри Душанбе мушоҳида кунем, ки дар муқоиса бо 10 соли қаблӣ ҳамагӣ **61%** мусоҳибон ба бонкҳо эътимод доранд, аммо ин тамоюл ба 23% (n=23) мусоҳибон, ки дар посух додан ба ин савол душворӣ кашиданд, мансуб буд.

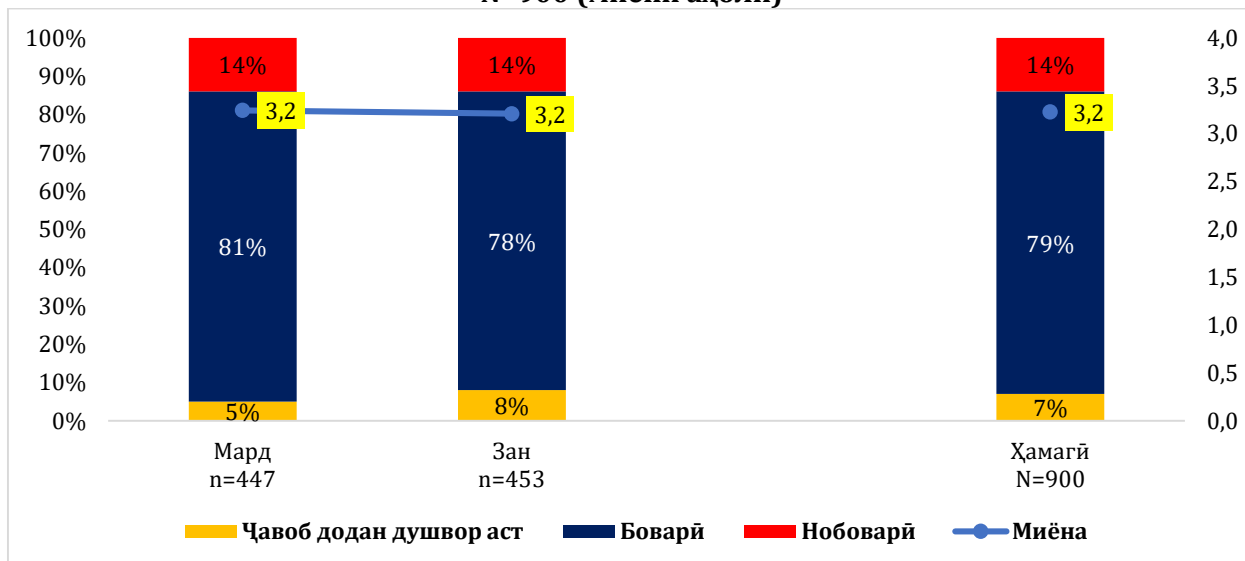
Диаграммаи 2.3.5. Муносибат ба бонкҳо нисбат ба 10 соли қаблӣ, аз рӯи минтақаҳо. N=900 (миёни аҳоли)

Таҳлили умумии маълумот оид ба ҷанбаи минтақавӣ нишон медиҳад, ки эътимоди мусоҳибон ба бонкҳо нисбат ба вазъи 10 соли пеш зиёд шудааст. Имрӯз мизони боварӣ **79%** ва нобоварӣ **14%**-ро ташкил медиҳад.

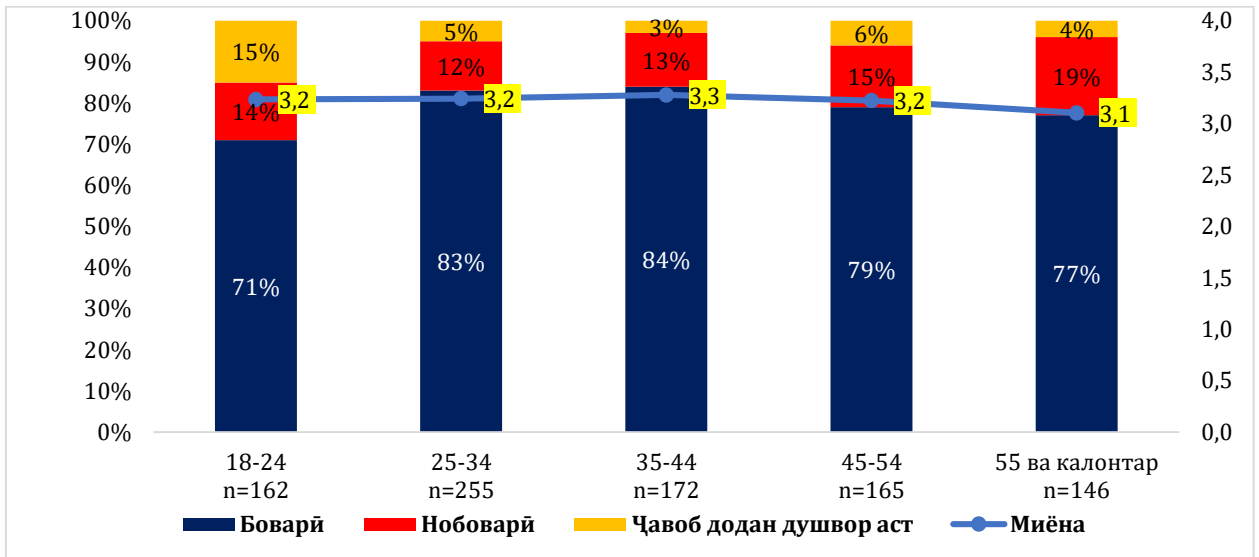
Ҳангоми ба таври ҷудогона баррасӣ кардани нишондиҳандаҳо аз рӯи ҷинс манзара ҳамин аст: **81%** мардон ва **78%** занон ба бонкҳо эътимод зоҳир карданд. Теъдоди ками мардон ва занон то ҳол ба хидматрасонии бонкӣ эътимод надоранд ва ё посух додан ба ин саволро душвор меҳисобанд.

Диаграммаи 2.3.6. Муносибат ба бонкҳо нисбат ба 10 соли қаблӣ, аз рӯи ҷинс. N=900 (миёни аҳоли)

Таҳлилҳо аз рӯи категорияҳои синну сол нишон медиҳад, ки эътимоди мусоҳибон ба бонкҳо нисбат ба вазъи 10 соли қаблӣ зиёд шудааст. Дар гурӯҳҳои синну соли 25-34 ва 35-44 сола сатҳи эътимод **83%** ва **84%** аст. Сатҳи нобоварӣ дар аксари категорияҳои синну сол тақрибан **14%** -ро ташкил медиҳад, аммо миёни одамони аз 55-сола боло он баландтар аст, ба **19%** мерасад.

Диаграммаи 2.3.7. Муносибат ба бонкҳо нисбат ба 10 соли қаблӣ, аз рӯи синну сол. N=900 (миёни аҳоли)

Ҳангоми таҳлили маълумот аз рӯи сатҳи маълумотнокӣ метавон гуфт, ки новобаста аз сатҳи маълумот, мусоҳибон нисбат ба 10 соли қаблӣ ба бонкҳо эътимод доранд. Нобовариҳои бештар ба хизматрасониҳои бонкӣ миёни мусоҳибоне мушоҳида мешавад, ки маълумоти расмӣ надоранд, ки **20%** -ро ташкил медиҳад.

Диagramмаи 2.3.8. Муносибат ба бонкҳо нисбат ба 10 соли қаблӣ, аз рӯи сатҳи маълумот. **N=900 (миёни аҳоли)**

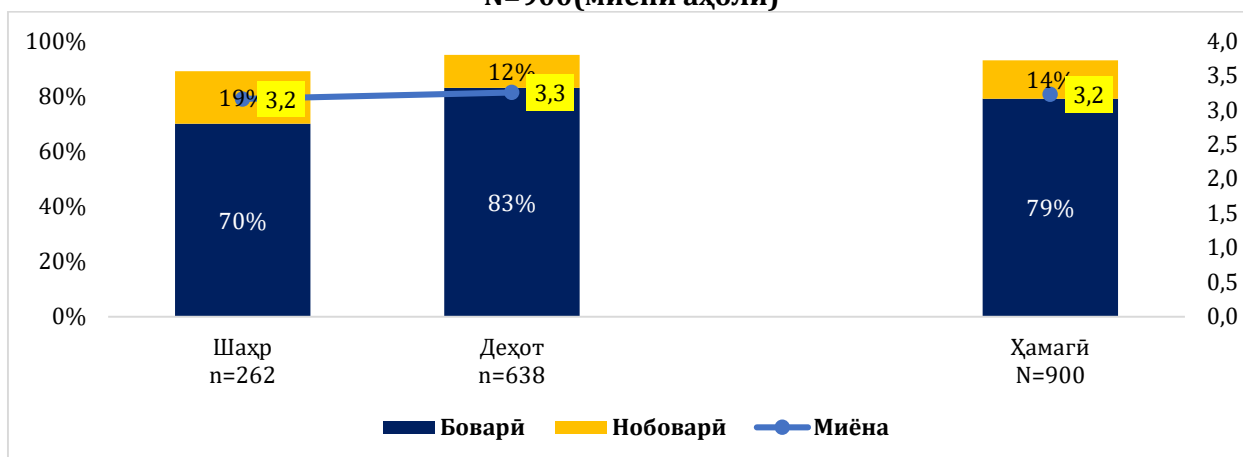

Таҳлили умумии маълумот аз рӯи навъи маҳал нишон медиҳад, ки эътимоди мусоҳибон ба бонкҳо нисбат ба вазъи 10 соли қаблӣ зиёд шудааст. Имрӯз сатҳи эътимод ба **79%** баробар аст, дар ҳоле ки **14%** то ҳол ба хизматҳои бонкӣ эътимод надоранд.

Нишондиҳандаҳои алоҳида аз рӯи навъи маҳал низ чандон фарқ намекунанд, масалан, **83%** сокинони деҳот ва **70%** сокинони шаҳр ба бонкҳо эътимод зоҳир карданд; Теъдоди ками сокинони деҳот ва ҳам шаҳр то ҳол ба бонкҳо эътимод надоранд ва ё посух додан ба ин суолро душвор меҳисобанд.

Диagramмаи 2.3.9. Муносибат ба бонкҳо нисбат ба 10 соли қаблӣ, аз рӯи навъи маҳал.

N=900(миёни аҳоли)

Муқоисаи нишондодҳои гурӯҳи умумӣ ва гурӯҳи назоратӣ манзараи якҷеларо нишон медиҳад. Ҳам дар гурӯҳи назоратӣ ва ҳам дар гурӯҳи умумӣ шумораи бештари мусоҳибон нисбат ба 10 соли қаблӣ ба бонкҳо эътиמוד доданд.

Дар маҷмӯъ, қарорҳои молиявии шаҳрвандон аз сатҳи саводнокӣ ва эътимоди онҳо ба бонкҳо вобаста аст, ки дар 10 соли охир ба таври қобили мулоҳиза беҳтар шудааст. Ҳадафҳои асосии боздид аз бонкҳо пасандоз/ гирифтани пул, пардохти хизматрасонӣ ва баргардонидани қарзҳо мебошанд. Ҷавонон ва шаҳрвандони босавод ҳарчӣ бештар аз хизматҳои бонкии рақамӣ истифода мебаранд ва зарурати боздид аз филиалҳои бонкиро коҳиш медиҳанд.

Хулосаҳои асосӣ аз рӯи боб:

- Сатҳи саводнокии молиявӣ дар минтақаҳо ба таври назаррас фарқ мекунад. Сатҳи баландтарин дар шаҳри Душанбе ва НТМ мушоҳида шудааст, ки дар онҳо мусоҳибон дар муқоиса бо сокинони минтақаҳои дигар мафҳумҳои асосии иқтисодӣ, аз қабилӣ таваррум ва диверсификатсияро беҳтар дарк мекунанд.
- Мусоҳибони синни 18-24 сола, махсусан аз рӯи масъалаҳои, ки бо муайян кардани арзиши аслии маҳсулот ва пасандозҳо алоқаманданд, дараҷаи нисбатан баланди ҷавобҳои дуруст нишон доданд. Ин метавонад нишон диҳад, ки дарки беҳтари иттилооти молиявӣ дар байни ҷавонон мавҷуд аст.
- Барои саволҳои зиёд, бахусус саволҳои марбут ба фаҳмиши хатарҳои молиявӣ, ба қисми зиёди пурсидашудагон ҷавоб додан душвор буд. Танҳо 41% мусоҳибон робитаи миёни фоидаи эътимолӣ ва хатарҳоро дарк карда, зарурати такмили минбаъдаи саводнокии молиявиро таъкид мекунанд.
- Дар минтақаҳо, ки тренинг гузаронида нашудааст (масалан, ВМКБ), мусоҳибон бо вуҷуди иштирок накардан дар тренинг, сатҳи нисбатан баланди огоҳии молиявиро нишон доданд, ки метавонад таъсири омилҳои дигар, ба мисли дастрасӣ ба иттилоот ё таҷрибаи шахсро нишон диҳад.
- Мушоҳидаи муҳим ин аст, ки саводнокии молиявӣ аксар вақт бо сатҳи эътиמוד ба муассисаҳои молиявӣ алоқаманд аст: мусоҳибоне, ки сатҳи баланди савод доранд, бештар ба пасандозҳо ва воситаҳои сармоягузорӣ бартарӣ медиҳанд, дар ҳоле ки мусоҳибон аз ҷиҳати молиявӣ камтари саводнокӣ одатан пулро дар хона нигоҳ медоранд ва ё қарорҳои муҳими молиявиро ба таъхир мегузоранд.

БОБИ 3. МАҲСУЛОТ ВА ХИЗМАТРАСОНИҲОИ МОЛИЯВӢ

Маҳсулот ва хидматҳои молиявӣ дар Тоҷикистон пешниҳодҳои гуногуни молиявӣ аз хидматрасонии бонкӣ то маҳсулоти суғуртавино дар бар мегиранд. Рушди саводнокии молиявӣ дар кишвар ба аҳоли барои беҳтар дарк ва истифодаи оқилонаи ин маҳсулот ва хидматрасонӣ ва ба ин васила ба рушди иқтисодии кишвар мусоидат мекунад. Ин боб бар асоси назарсанҷие, ки дар байни аҳоли ва иштирокчиёни чорабиниҳои омӯзиши саводнокии молиявӣ гузаронида шудааст, афзалиятҳо ва таҷрибаи корбарон бо маҳсулот ва хидматҳои гуногуни молиявӣ таҳлил карда мешавад.

Боби мазкур таҳлили ҳамаҷонибаи се ҷанбаи асосиро, ки ба афзалиятҳои корбарон ва истифодаи онҳо аз маҳсулот ва хидматҳои молиявӣ таъсир мерасонанд, пешниҳод мекунад. Аввалан, сатҳи огоҳии аҳоли аз навъҳои гуногуни маҳсулот ва хидматрасониҳои молиявӣ баҳо дода мешавад, ки ин имкон медиҳад, ки дараҷаи огоҳии аҳоли аз пешниҳодҳои молиявии мавҷудаи табақаҳои гуногуни аҳолиро донем.

Дуюм ин, ки тадқиқот ошкор хоҳад кард, ки чӣ гуна аҳоли маҳсулот ва хидматҳои молиявиро дар амал истифода мебаранд ва истифодаи онҳо дар ҳаёти ҳаррӯзаи аҳоли то чӣ андоза маъмул аст.

Сеюм ин, ки тадқиқот ба таҳлили омилҳои, ки ба интихоби маҳсулот ва хидматҳои молиявӣ таъсир мерасонанд, равона карда мешавад. Ин ба мо имкон медиҳад, нуктаҳои муайян кунем, ки корбарон ҳангоми муомила бо маҳсулоти молиявӣ ба онҳо бештар таваҷҷӯҳ зоҳир мекунанд ва қадом манбаъҳои иттилоот ба интихоби корбар дар раванди қабули қарор бештар таъсир расонидаанд.

3.1. Сатҳи огоҳии аҳоли дар бораи намудҳои гуногуни маҳсулот ва хидматҳои молиявӣ

Дар баҳши мазкур сатҳи огоҳии аҳоли дар бораи маҳсулоти гуногуни молиявӣ таҳлил карда шудааст. Арзёбии огоҳӣ тавассути пурсиш оид ба шиносӣ бо маҳсулот ва хидматҳои маъмултарини молиявӣ, ба монанди:

- корти дебеторӣ, ки ба суратҳисоби бонкӣ алоқаманд аст;
- суратҳисоби амонатӣ ё пасандоз;
- қарзи бонкӣ бидуни гарав;
- қарзи мошин;
- корти кредитӣ;
- қарзи ипотека ё манзил;
- қарз бо гарави амволи ғайриманкул;
- суғуртаи масъулияти шахрвандӣ;
- суғуртаи амволи хона;
- Интернет/банкинг мобилӣ;
- корти бонкии музди меҳнат ё иҷтимоӣ/нафақа;
- кредит барои харидани мол дар мағоза;
- азнавмаблағгузори қарз.

Ҳангоми таҳлили посухҳои мусоҳибон ба саволи он ки онҳо дар бораи маҳсулот ва хидматҳои молиявӣ зерин шунидаанд, тамоюли зерин муайян карда шуд: ба ҳисоби миёна **65%** изҳор доштанд, ки онҳо аз ин маҳсулот огоҳанд, дар ҳоле ки маъмултаринҳо муайян карда шуданд (**91%** дар бораи кортҳои бонкии маош/нафақа) ва хидматрасонии камтар маъмул (**41%** дар бораи азнавмаблағгузори қарз медонанд).

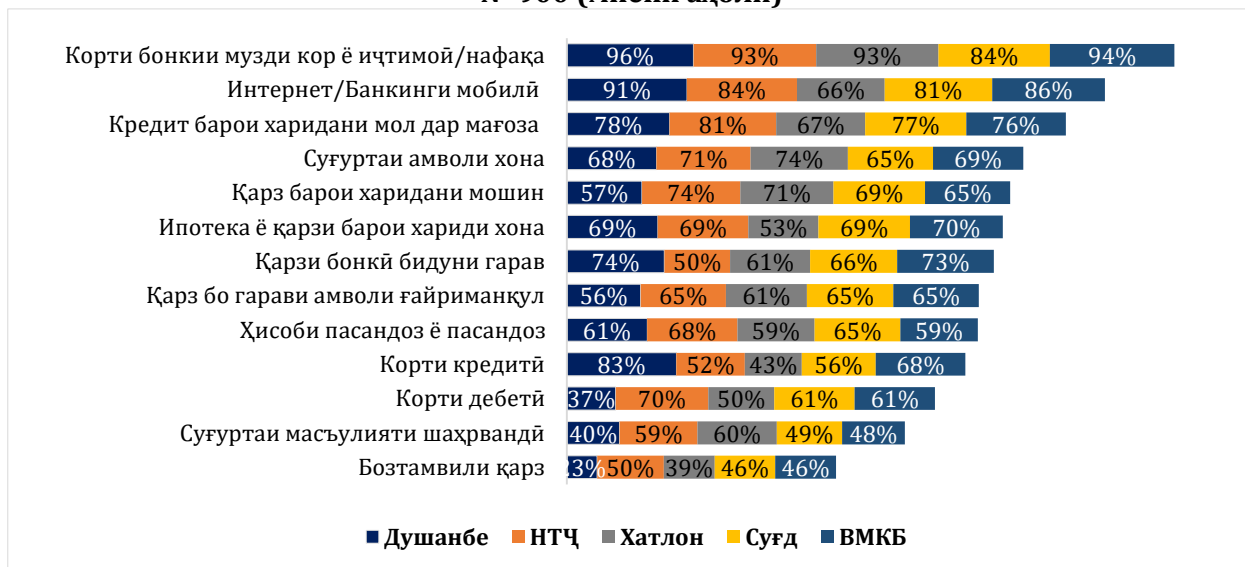
**Диаграммаи 3.1.1. Сатҳи огоҳӣ оид ба маҳсулот ва хизматрасониҳои молиявӣ.
N=900 (миёни аҳоли)**

Таҳлилҳо аз рӯи минтақаҳо фарқиятҳои ночизи минтақавиро дар сатҳи огоҳии қорбарон дар бораи маҳсулот ва хидматҳои молиявӣ нишон медиҳанд. Ба ҳисоби миёна, дар тамоми минтақаҳо, сатҳи огоҳӣ дар бораи маҳсулоти гуногун аз **61%** то **68%** аст. Бо вучуди ин, қобили зикр аст, ки нишондиҳандаҳои Душанбе, ки аз тамоюли умумӣ берунанд, аз қабилҳои огоҳӣ аз азнавмаблағгузори қарз (**23%**), кортҳои кредитӣ (**37%**) ва суғуртаи масъулияти шахрвандӣ (**40%**).

Диаграммаи 3.1.2. Сатҳи огоҳӣ оид ба маҳсулот ва хизматрасониҳои молиявӣ, аз рӯи минтақаҳо.

N=900 (миёни аҳоли)

Таҳлилҳо аз рӯи ҷинс бартариии огоҳии мардонро (ба ҳисоби миёна **69%**) нисбат ба занон (ба ҳисоби миёна **60%**) нишон медиҳанд.

Диаграммаи 3.1.3. Сатҳи огоҳӣ оид ба маҳсулот ва хизматрасониҳои молиявӣ, аз рӯи ҷинс.

N=900 (миёни аҳоли)

Таҳлили огоҳии корбарон дар бораи маҳсулот ва хизматҳои молиявӣ аз рӯи намуди маҳал ба ҳисоби миёна ягон фарқияти назаррасро ошкор накардааст. Ба ҳисоби миёна дар шаҳрҳо **66%** ва дар деҳот **64%** аз маҳсулоти гуногуни молиявӣ огоҳанд. Аммо, бо таҳлили сохтори огоҳӣ барои ҳар як маҳсулот, метавон 2 маҳсулотро бо фарқияти калонтарини огоҳӣ муайян кард. Инҳо қортоҳои дебеторӣ (**72%** дар шаҳр бар зидди **47%** дар деҳот) ва интернет/банкинги мобилӣ (**89%** дар шаҳр ва **73%** дар деҳот) мебошанд.

Диаграммаи 3.1.4. Сатҳи огоҳӣ оид ба маҳсулот ва хизматрасониҳои молиявӣ, аз рӯи навъи маҳал.

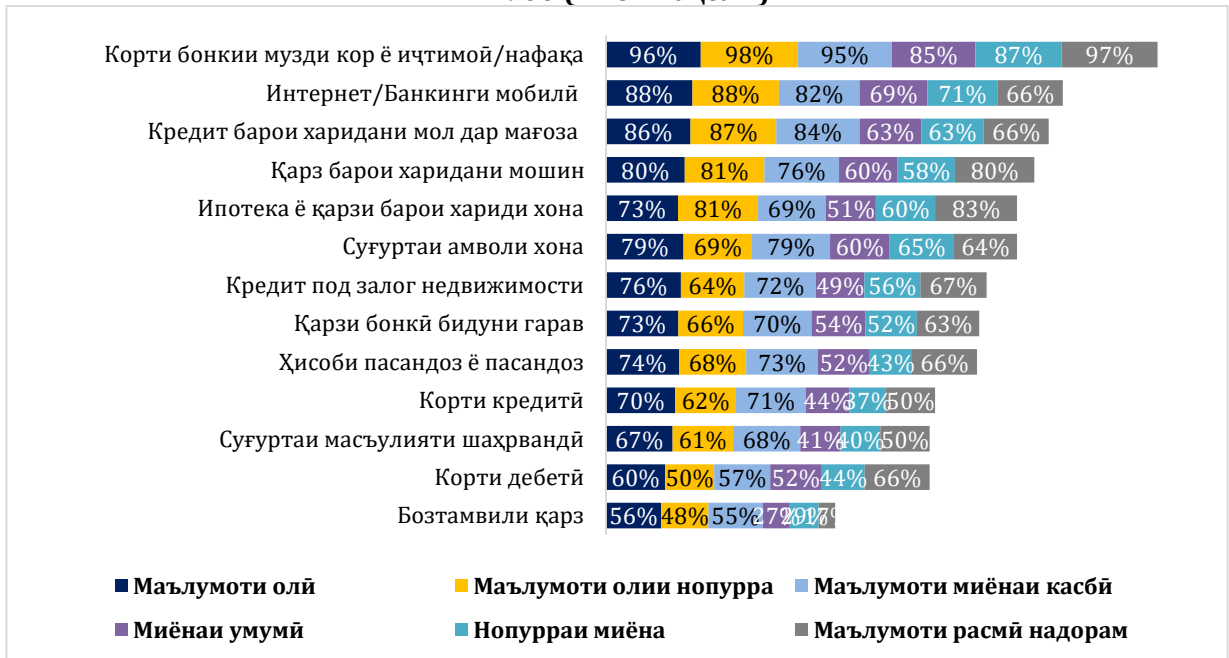
N=900 (миёни аҳоли)

Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки сатҳи маълумоти мусоҳибон ба огоҳии корбарон аз маҳсулот ва хизматрасониҳои молиявӣ таъсири назаррас мерасонад. Ду гурӯҳи истифодабарандагонро ҷудо кардан мумкин аст: бо сатҳи баланди огоҳӣ (истифодабарандагони дорои аз таҳсилоти миёнаи касбӣ то таҳсилоти олий), ки сатҳи миёнаи огоҳии онҳо аз 71% то 75% аст ва бо сатҳи пасттари огоҳӣ (истифодабарандагони бе таҳсилот то дорои таҳсилоти миёнаи умумӣ) сатҳи огоҳии онҳо аз 54% то 64% аст.

Диаграммаи 3.1.5. Сатҳи огоҳӣ оид ба маҳсулот ва хизматрасониҳои молиявӣ, аз рӯи маълумот.

N=900 (миёни аҳоли)

Баъдан, мо ҷавобҳои мусоҳибонро аз интихоби умумӣ бо гурӯҳи назоратӣ, ки омӯзиши саводнокии молиявӣ гирифтаанд, муқоиса мекунем.

**Диаграмма 3.1.6. Сатҳи огоҳӣ оид ба маҳсулот ва хизматрасониҳои молиявӣ, аз рӯи гурӯҳҳо.
N=1200 (миёни аҳоли ва иштироккунандагони омӯзишҳо)**

Ҳамин тариқ, мо равшан мебинем, ки огоҳӣ барои ҳама маҳсулот ва хизматрасониҳои молиявӣ интихобшуда афзоиш ёфтааст. Сатҳи миёнаи огоҳӣ аз **65%** то **76%** афзоиш ёфтааст.

3.2. Амалияи истифода намудани маҳсулот ва хизматрасониҳои молиявӣ

Дар бахши мазкур як қатор саволҳои оид ба таҷрибаи мусоҳибон дар истифодаи маҳсулот ва хизматрасониҳои молиявӣ таҳлил карда шуданд, аз қабили:

- кадом маҳсулоти молиявиро мусоҳибон ҳоло истифода мебаранд;
- кадом маҳсулоти молиявиро мусоҳибон дар давоми ду соли охир истифода кардаанд;
- мусоҳибон барои харидории молу хизматрасониҳо кадом намуди ҳисоббаробаркуниҳои мутақобилро истифода мебаранд?

Ҳангоми таҳлили ҷавобҳои мусоҳибон ба саволҳои оид ба истифодаи маҳсулоти молиявӣ айни замон тамоюлҳои зерин муайян карда шуданд. Маҳсулот ва хизматрасониҳои маъмултарин инҳо буданд: корти дебетӣ (62%), интернет/банкинг мобилӣ (62%) ва корти бонкии маош/нафақа (61%). Маҳсулот ва хизматрасониҳои камтар маъмул (1-6%) аз нав маблағгузори қарзҳо, қарзҳои, ки бо амволи ғайриманқул таъмин шудаанд, қарзҳои автомобилӣ ва ипотека мебошанд.

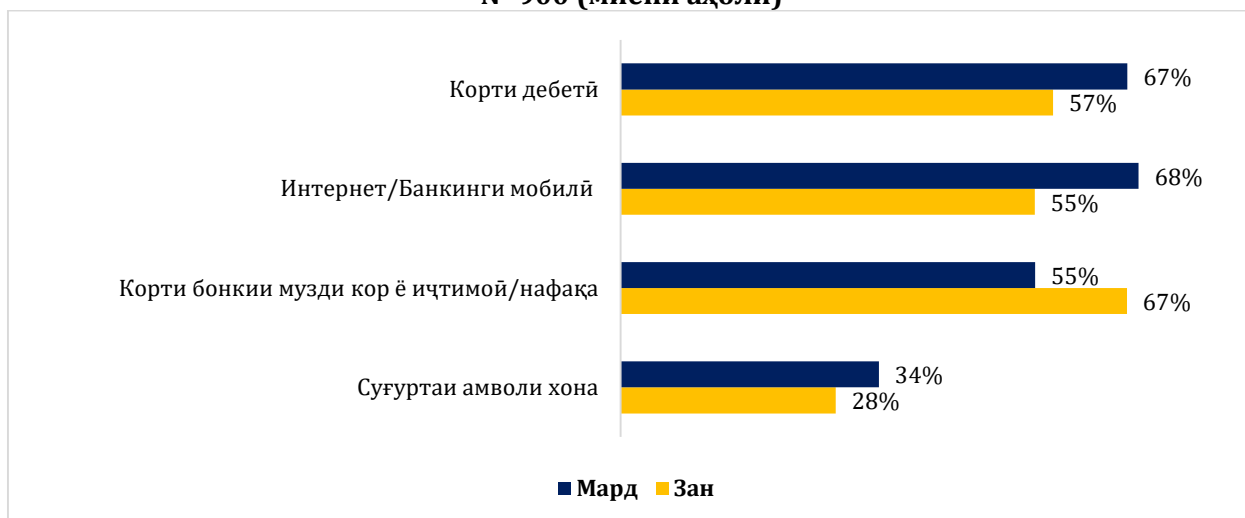
Диаграммаи 3.2.1. Истифодабарии маҳсулот ва хизматрасониҳои молиявӣ дар замони ҳозира.

N=900 (миёни аҳоли)

Ҳангоми таҳлили истифодабарии маҳсулоти молиявӣ аз рӯи ҷинс фарқиатҳо танҳо ҳангоми истифодаи чор маҳсулот ба қайд гирифта шуданд. Мардон бештар аз корти дебетӣ (67% дар муқоиса бо 57% занон), бонкдорӣ онлайн/мобилӣ (68% бар зидди 55% барои занон) ва суғуртаи амволи хона (34% нисбат ба 28% барои занон) истифода мебаранд. Занон кортҳои маош/иҷтимоӣ/нафақаро бештар истифода мебаранд (67% нисбат ба 55% барои мардон).

**Диаграммаи 3.2.2. Истифодабарии маҳсулот ва хизматрасониҳои молиявӣ дар замони ҳозира, аз рӯи ҷинс.
N=900 (миёни аҳоли)**

Баъдан, мо муқоиса мекунем, ки чӣ гуна ду гурӯҳи мусоҳибон дар айни замон маҳсулот ва хизматрасониҳои молиявиро истифода мебаранд: онҳое, ки аз омӯзиш гузаштанд ва гурӯҳи умумӣ. Қайд шудааст, ки иштирокчиёни тренинг ҳоло ҳама маҳсулот ва хизматрасониҳои молиявиро фаълтар истифода мебаранд.

**Диаграммаи 3.2.3. Истифодабарии маҳсулот ва хизматрасониҳои молиявӣ дар замони ҳозира, аз рӯи гурӯҳҳо.
N=1200 (миёни аҳоли ва иштироккунандагони омӯзишҳо)**

Дар доираи таҳқиқот, омӯхта шуд, ки мусоҳибон дар ду соли охир кадом маҳсулоти молиявиро истифода кардаанд. Қайд шудааст, ки дар ду соли охир маъмултарин маҳсулот ва хизматҳои молиявӣ ҳамон гунаанд мисли замони ҳозира.

Диаграмма 3.2.4. Истифодабарии маҳсулот ва хизматрасониҳои молиявӣ дар ду соли охир.
N=900(миёни аҳоли)

Баъдан, мо муқоиса мекунем, ки ду гурӯҳи мусоҳибон дар ду соли охир чӣ гуна маҳсулот ва хизматрасониҳои молиявиро истифода кардаанд: онҳое, ки аз омӯзиш гузаштанд ва гурӯҳи умумӣ. Барои ҳама намудҳои маҳсулот ва хизматрасониҳои молиявӣ, бартарият дар истифода миёни гурӯҳи мусоҳибон, ки аз омӯзишро гузаштанд, муайян карда шуд.

Диаграмма 3.2.5. Истифодабарии маҳсулот ва хизматрасониҳои молиявӣ дар ду соли охир,
аз рӯи гурӯҳ.

N=1200 (миёни аҳоли ва иштироккунандагони омӯзишҳо)

Дар доираи тадқиқоти мазкур инчунин омӯхта шуд, ки мусоҳибони ду гурӯҳ (иштирокчиёни омӯзишҳо ва мусоҳибони гурӯҳи умумӣ) барои харидани молу хизматрасониҳо кадом намуди ҳисоббаробаркуниро истифода мебаранд.

**Диаграммаи 3.2.6. Истифодабарии намудҳои ҳисоббаробаркуниҳои мутақобила.
N=1200 (миёни аҳоли ва иштироккунандагони омӯзишҳо)**

Иштирокчиёни тренинг коҳиши истифодаи пули нақд (**81%**) ва афзоиши истифодаи кортҳои бонкӣ (**32%**) ва ҳамёнҳои электрониро (**32%**) қайд карданд.

3.3. Омилҳое, ки ба интихоби маҳсулот ва хизматрасониҳои молиявӣ таъсир мерасонанд

Дар баҳши мазкур омилҳое, ки аз ҷониби корбарон интихоб намудани маҳсулот ва хизматрасониҳои молиявӣ таъсир мерасонанд, таҳлил карда шуданд. Ду савол омӯхта шуд, ба монанди:

- *ҳангоми интихоби маҳсулот ва хизматрасониҳои молиявӣ корбарон бештар ба чӣ диққат медиҳанд;*
- *кадом манбаъҳои иттилоот ба қарорҳои корбарон ҳангоми интихоби маҳсулоти молиявӣ таъсири бештар доштанд.*

Ҳангоми таҳлили ҷавобҳои мусоҳибон ба саволе, ки бештар ба чӣ таваҷҷӯҳ медиҳанд, сатҳи зерини аҳамияти омилҳо барои мусоҳибон ҳангоми интихоби маҳсулоти молиявӣ муайян карда шуд. Маъмултарин инҳо буданд: сатҳи фоиз (59%) ва обрӯи ширкат/ташкilot (34%).

**Диаграммаи 3.3.1. Омилҳои маъмултарин ҳангоми интихоби маҳсулоти молиявӣ.
N=900 (миёни аҳоли)**

Ҳангоми таҳлил аз рӯи минтақаҳо умуман пастравии шуҳрати омилҳои асосие, ки ба назар гирифта мешаванд, дар НТМ кайд кардан мумкин аст. Якчанд инҳироф аз тамоюли умумӣ низ муайян карда шуд, аз ҷумла: ҳамагӣ 23% мусоҳибон ба бехатарӣ/ҳифзи маълумот дар ВМКБ аҳамият медиҳанд, дар ҳоле ки дар ВМКБ дар миёни ҳамаи минтақаҳо бештар (56%) ба эътибор ва эътимоднокии ширкат/ташкilot аҳамият медиҳанд.

Диаграммаи 3.3.2. Омилҳои маъмултарин ҳангоми интихоби маҳсулоти молиявӣ, аз рӯи минтақаҳо.

N=900 (миёни аҳоли)

Ҳангоми таҳлил аз рӯи ҷинс, коҳиши маъруфият миёни занон барои омилҳо ба монанди шароити амният/ҳифзи маълумот (26% нисбат ба 32% барои мардон), мавҷудият/сифати дастгирии муштариён (24% нисбат ба 32% барои мардон) ва гирифтани саривақтии маҳсулоти молиявӣ (22% нисбат ба 28% барои мардон) ба мушоҳида расид.

Диаграммаи 3.3.3. Омилҳои маъмултарин ҳангоми интихоби маҳсулоти молиявӣ, аз рӯи ҷинс.

N=900 (миёни аҳоли)

Таҳлил нишон медиҳад, ки сатҳи таҳсилоти мусоҳибон ба он таъсир мерасонад, ки мусоҳибон ҳангоми интихоби маҳсулот ва хизматрасониҳои молиявӣ қадом омилҳоро ба назар мегиранд. Ҳангоми таҳлили ҷадвали зер мебинем, ки мусоҳибони дорои маълумоти паст ба чунин омилҳо аҳамияти камтар медиҳанд: шароитҳои амният/ҳифзи маълумот ва дастрасӣ/сифати дастгирии муштариён. Ба ҷои ин, онҳо бештар ба сари вақт гирифтани маҳсулот ва хизматрасониҳо тавачҷӯҳдоранд (34% мусоҳибони бе маълумот).

Ҷадвали 3.3.1. Омилҳои маъмултарин ҳангоми интихоби маҳсулоти молиявӣ, аз рӯи сатҳи маълумот.

N=900 (миёни аҳоли)

Омилҳои ҳангоми интихоби маҳсулоти молиявӣ, аз рӯи маълумот	Ҷавобҳо	Олӣ	Олии нопурра	Миёна и касбӣ	Миёна и умумӣ	Миёна и нопурра	Бидун и маълумоти расмӣ
1. Меъёрҳои ғоизҳо, комиссияҳо / пардохтҳо	Ҳа	64%	52%	70%	54%	55%	63%
	Не	36%	48%	30%	46%	45%	37%
	Ҳамагӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%
2. Эътибор ва эътимоднокии ширкат/ташкилот	Ҳа	37%	39%	35%	32%	28%	33%
	Не	63%	61%	65%	68%	72%	67%
	Ҳамагӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%
3. Шартҳои амният ва ҳифзи маълумот	Ҳа	33%	33%	34%	25%	23%	20%
	Не	67%	67%	66%	75%	77%	80%
	Ҳамагӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%
4. Мавҷудият ва сифати дастгирии мизочон, роҳати бонкдори онлайн	Ҳа	35%	40%	29%	24%	18%	17%
	Не	65%	60%	71%	76%	82%	83%
	Ҳамагӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%
5. Гирифтани саривақтии маҳсулот ва хидматрасониҳои молиявӣ	Ҳа	26%	29%	25%	24%	23%	34%
	Не	74%	71%	75%	76%	77%	66%
	Ҳамагӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%
6. Шартҳои возеҳ ва фаҳмо бидуни ҳилаҳои пинҳон ё забони мураккаб	Ҳа	19%	19%	19%	16%	9%	17%
	Не	81%	81%	81%	84%	91%	83%
	Ҳамагӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%
7. Таҷрибаи қаблӣ бо дигар маҳсулот/хидматрасониҳои молиявӣ	Ҳа	15%	11%	11%	7%	6%	17%
	Не	85%	89%	89%	93%	94%	83%
	Ҳамагӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Баъдан, мо ҷавобҳои мусоҳибонро аз интихоби умумӣ бо гурӯҳи назоратӣ, ки омӯзиши саводнокии молиявӣ гирифтаанд, муқоиса мекунем. Умуман, иштирокчиёни тренинг ҳангоми интихоби маҳсулот ва хидматрасониҳои молиявӣ омилҳои камтарро ба назар мегиранд. Тафовути калонтарин дар омилҳои эътибор/эътимоднокии ширкат ё ташкилот (**14%** дар муқоиса бо **34%** барои гурӯҳи умумӣ) ва шароитҳои амният/ҳифзи маълумот (**15%** нисбат ба **29%** барои гурӯҳи умумӣ) мебошад.

Диagramмаи 3.3.4. Омилҳои маълумтарин ҳангоми интихоби маҳсулоти молиявӣ, аз рӯи гурӯҳҳо.

N=1200 (миёни аҳоли ва иштироккунандагони омӯзишҳо)

Ҳангоми таҳлили ҷавобҳои мусоҳибон ба саволе, ки кадом манбаъҳои иттилоот ҳангоми

интихоби маҳсулоти молиявӣ ба онҳо бештар таъсир расонидаанд, пешсафи бечунучарои посух чунин буд - тавсияҳои дӯстон, хешовандон ва шиносон (57%).

Диаграммаи 3.3.5. Таъсири сарчашмаҳои иттилоот ҳангоми интихоби маҳсулоти молиявӣ. N=900 (миёни аҳоли)

Ҳангоми таҳлили фарқияти таъсири сарчашмаҳои гуногуни иттилоот ҳангоми интихоби маҳсулоти молиявӣ аз рӯи минтақа фарқиятҳои назаррас муайян карда шуданд. Масалан, дар вилояти Суғд 74% мусоҳибон ба тавсияҳои дӯстону наздикон ва шиносон эътимод доранд. Дар вилояти Хатлон ҳамагӣ 11% таъсири шабакаҳои иҷтимоиро эҳсос кардаанд. Дар сатҳи таъсири матолиби рӯзномаву маҷаллаҳо ва ташкilotҳо низ фарқияти калон ба қайд гирифта шудааст - дар ВМКБ 41% ва дар вилояти Хатлон ҳамагӣ 6%.

Ҷадвали 3.3.2. Таъсири сарчашмаҳои иттилоот ҳангоми интихоби маҳсулоти молиявӣ, аз рӯи минтақаҳо. N=900 (миёни аҳоли)

Сарчашмаҳои иттилоот ҳангоми интихоби маҳсулоти молиявӣ, аз рӯи минтақа	Ҷавобҳо	Душанбе	НТМ	Вилояти Хатлон	Вилояти Суғд	ВМКБ
1.Тавсияҳои дӯстон, хешовандон ё шиносон	Ҳа	59%	35%	57%	74%	46%
	Не	41%	65%	43%	26%	54%
	Ҳамагӣ	100%	100%	100%	100%	100%
2. Шабакаҳои иҷтимоӣ	Ҳа	31%	21%	11%	29%	22%
	Не	69%	79%	89%	71%	78%
	Ҳамагӣ	100%	100%	100%	100%	100%
3.Маълумот аз реклама ё буклет	Ҳа	22%	16%	15%	27%	28%
	Не	78%	84%	85%	73%	72%
	Ҳамагӣ	100%	100%	100%	100%	100%
4.Маълумот аз корманди банк/ташкilot	Ҳа	9%	9%	27%	28%	19%
	Не	91%	91%	73%	72%	81%
	Ҳамагӣ	100%	100%	100%	100%	100%
5.Мақолаҳо дар рӯзномаҳо / маҷаллаҳо / вебсайтҳо / нашрияҳои дигар	Ҳа	6%	21%	6%	11%	41%
	Не	94%	79%	94%	89%	59%
	Ҳамагӣ	100%	100%	100%	100%	100%
6.Тавсияҳо аз мушовирони мустақили молиявӣ	Ҳа	1%	9%	23%	28%	14%
	Не	99%	91%	77%	72%	86%
	Ҳамагӣ	100%	100%	100%	100%	100%
7.Ҳеҷ чиз	Ҳа	6%	10%	15%	6%	1%
	Не	94%	90%	85%	94%	99%

Ҳамагӣ	100%	100%	100%	100%	100%
--------	------	------	------	------	------

Ҳангоми таҳлили фарқияти истифодаи манбаъҳои иттилоотӣ аз рӯи ҷинс маълум шуд, ки занон ба тавсияҳои дӯстон, шиносҳо ва хешовандон бештар эътимод доранд (**60%** нисбат ба **54%** барои мардон). Мардон ба шабакаҳои иҷтимоӣ бештар аз занон (**25%** дар муқобил **16%**) ва иттилоот аз таблиғ (**24%** дар муқобил **16%**) эътимод доранд.

Диаграммаи 3.3.6. Таъсири сарчашмаҳои иттилоот ҷангоми интихоби маҳсулоти молиявӣ, аз рӯи ҷинс.

N=900 (миёни аҳоли)

Бо дарназардошти тафовути манбаъҳои иттилоот дар минтақаҳои мухталиф тамоюлҳои зерин муайян карда шуданд: дар шаҳр нисбат ба деҳа бештар ба тавсияҳои дӯстон ва хешовандон эътимод доранд (**64%** дар муқоиса бо **54%** дар деҳа), шабакаҳои иҷтимоӣ (**29%** нисбат ба **18%** дар деҳа) ва маълумот аз таблиғ (**28%** нисбат ба **17%** дар деҳа). Дар деҳот онҳо ба машваратҳои шифоҳӣ бештар эътимод доранд: **23%** ба маълумоти кормандони банк эътимод доранд ва **15%** дар шаҳр ва ба тавсияҳои мушовирон эътимод доранд (**22%** дар муқоиса бо **10%** дар шаҳр).

Диаграммаи 3.3.7. Таъсири сарчашмаҳои иттилоот ҷангоми интихоби маҳсулоти молиявӣ, аз рӯи навъи маҳал.

N=900 (миёни аҳоли)

Минбаъд, биёед ҷавобҳои мусоҳибонро дар бораи таъсири манбаъҳои иттилоот ба онҳо аз интихоби умумӣ бо гурӯҳи назоратӣ, ки омӯзиши саводнокии молиявӣ гирифтааст, муқоиса кунем. Дар таъсири манбаъҳои гуногуни иттилоот барои мусоҳибон тафовути калон вучуд дорад. Ҳамин тариқ, ба иштирокчиёни тренинг таъсири дӯстон, хешовандон ва шиносон камтар таъсир мерасонанд (**27%** дар муқоиса бо **57%** барои гурӯҳи умумӣ) ва баръакс,

таъсири бештари шабакаҳои иҷтимоиро (30% дар муқоиса бо 21% барои гурӯҳи умумӣ) эҳсос мекунанд.

Диаграммаи 3.3.8. Таъсири сарчашмаҳои иттилоот ҳангоми интихоби маҳсулоти молиявӣ, аз рӯи гурӯҳҳо.

N=1200 (миёни аҳоли ва иштироккунандагони омӯзишҳо)

Хулосаҳои асосӣ аз рӯи боби 3:

- Маъмултарин маҳсулоти молиявӣ қорти бонкии маош/нафақа мебошад, 91% дар бораи чунин маҳсулот медонанд.
- Сатҳи миёнаи огоҳӣ дар бораи маҳсулоти молиявӣ миёни иштирокчиёни омӯзиш баландтар аст (76%, дар муқоиса бо 65% барои гурӯҳи умумӣ).
- Ҳангоми интихоби маҳсулоти молиявӣ мусоҳибон бештар ба сатҳи меъёри фоизҳо (59%) тавачҷӯх зоҳир мекунанд.
- Иштирокчиёни омӯзиш пули нақдро камтар истифода мекунанд (81%).
- Иштирокчиёни тренинг дар масъалаҳои молиявӣ ба тавсияҳои дӯстон, хешовандон ва шиносон камтар гӯш медиҳанд (ҳамагӣ 27%, дар гурӯҳи умумӣ – 57%).

БОБИ 4. РУШДИ ХИЗМАТРАСОНИҲОИ РАҚАМИИ МОЛИЯВӢ БА АҲОЛӢ

Банкинги мобилӣ ва ҳамёнҳои электронӣ ба ҷузъи ҷудонашавандаи асбобҳои муосири молиявӣ табдил ёфта, онҳоро ба як ҷанбаи муҳими саводнокии молиявӣ табдил додаанд. Ин тамоюл аз таъсири Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳам бетаъсир наместонад.

Ҳамин тариқ, 22 июни соли 2023 Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон Фармонро ба имзо расониданд, ки тибқи он аз 1 августи соли 2023 тамоми пардохтҳои давлатӣ, аз ҷумла пардохти андозҳо, бочҳои давлатӣ барои додани иҷозатномаву литсензияҳо ва ғайра пардохтҳои ҳатмӣ ба бучет, ҷаримаҳо, суғуртаи ҳатмии давлатӣ, хизматрасонии тиббӣ, коммуналӣ, дигар намудҳои хизматрасонии давлатӣ, инчунин аз ҷониби вазоратҳо, идораҳо ва ташкилотҳои давлати гирифтани маблағ тавассути интиқоли бонкӣ ба амал бароварда мешаванд.¹

Дар соли 2023 дар Тоҷикистон афзоиши назарраси воситаҳои пардохт мушоҳида шуд: шумораи кортҳои бонкӣ 32, % то 6,7 миллион адад авзуд ва ҳамёнҳои электронӣ 37,6% то 8,7 миллион адад амалиёти ғайринақдӣ анҷом дода шуданд, ки 15,5 миллиард сомониро ташкил дод, дар ҳоле ки таносуби пули нақд ба муомилоти ғайринақдӣ аз 80% то 20% ташкил дод, ки ин нишон медиҳад, ҳиссаи пардохтҳои ғайринақдӣ нисбат ба соли 2022 8 банди фоизӣ афзудааст.²

Донишҷӯи истифодаи самаранокии ин технологияҳо ба одамон имкон медиҳад, ки пулҳои худро идора кунанд, муомилотро анҷом диҳанд, хароҷотро назорат кунанд ва ба ҳадафҳои молиявӣ зудтар ва бехатартар бирасанд. Ҳамчун як қисми саводнокии молиявӣ, фаҳмидани бонкдорӣ мобилӣ ва ҳамёнҳои электронӣ ба баланд бардоштани истиқлолияти молиявӣ ва амнияти молиявӣ мусоидат мекунад ва инчунин муносибати оқилонаи идоракунии молияи шахсиро пеш мебарад.

Дар боби мазкур мо ҷанбаҳои асосии истифодаи воситаҳои электронии молиявӣ барои таҳлили сатҳи саводнокии молиявӣ ва афзалиятҳои корбаронро амиқтар меомӯзем. Ин ба мо имкон медиҳад, то бифаҳмем, ки одамон то чӣ андоза дар ҳаёти ҳаррӯза қарорҳои молиявӣ рақамиро фаъолона истифода мебаранд ва то чӣ андоза онҳо ба интиҳоби воситаҳои молиявӣ огоҳона муносибат мекунанд.

Қисми муҳими таҳлил ин баррасии он хоҳад буд, ки одамон ҳангоми пардохти молҳо ва хизматрасониҳо ҳамёнҳои электрониро чӣ гуна ва бо кадом мақсадҳо истифода мебаранд. Ин барои муайян кардани он, ки ин технологияҳо миёни аҳоли то чӣ андоза паҳн шудаанд ва кадом мушкilotро дар ҳаёти ҳаррӯза ҳал мекунанд, кӯмак мекунад.

Инчунин таҳқиқ карда мешавад, ки одамон барои идоракунии молияи ҳаррӯзаи худ, аз ҷумла пасандозҳо, интиқолҳо ва дигар муомилот аз кадом муассисаҳои молиявӣ ва системаҳои пардохтӣ бештар истифода мебаранд. Ин таҳлил ба мо имкон медиҳад, ки афзалиятҳои корбаронро ҳангоми интиҳоби бонкҳо ва хизматҳои молиявӣ бештар дарк кунем.

Ниҳоят, ба сабабҳои, ки корбарон муассисаҳо ва хизматрасониҳои муайяни молиявиро интиҳоб мекунанд, диққат дода мешавад. Ин кӯмак мекунад, ки то чӣ андоза одамон аз имконоти дастраси худ огоҳанд ва чӣ гуна онҳо вобаста ба интиҳоби воситаҳои молиявӣ барои эҳтиёҷоти худ қарор қабул мекунанд.

¹ Сомонаи расмӣ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Фармони Президент «Дар бораи чораҳои тақвият бахшидани ҳисоббаробаркунии ғайринақдӣ» аз 1 августи соли 2023». Захираи электронӣ URL: <https://prezident.tj/event/news/35084>.

² АМИТ «Ховар». Дар Тоҷикистон ҳиссаи амалиёти ғайринақдӣ зиёд шуд // Ховар. – 2024. – аз 5 феврал. [Захираи электронӣ]. URL: <https://khovar.tj/rus/2024/02/v-tadzhikistane-velichilas-dolya-beznalichnyh-operatsij/>

4.1. Пардохти хизматрасониҳо, мол ва ҳисобҳо тавассути ҳамёнҳои электронӣ

Дар доираи тадқиқот маълум шуд, ки сокинони Душанбе, НТМ, вилояти Хатлон, вилояти Суғд ва ВМКБ бо кадом мақсад аз ҳамёнҳои электронӣ истифода мебаранд. Аз рӯи натиҷаҳои пурсиш маълум шуд, ки миёни 900 нафар мусоҳибон шумораи бештари онҳо барои пардохти ҳаққи хизматрасонии коммуналӣ аз ҳамёнҳои электронӣ истифода мекунад (**60%**). Пас аз он хароҷот барои ғизо (**32%**), алоқаи мобилӣ ва интернет (**26%**), нақлиёти ҷамъиятӣ (**22%**) ва омӯзиш (**20%**) қарор доранд. Қариб чоряки мусоҳибон аз хизматрасониҳои молиявӣ рақамӣ умуман истифода намебаранд.

Ҷадвали 4.1.1. Пардохти хизматрасониҳо, мол ва ҳисобҳо тавассути ҳамёнҳои электронӣ, аз рӯи минтақаҳо.

N=900 (миёни аҳоли)

Қадам молҳо, хизматрасониҳо ё ҳисобҳои шумо метавонед тавассути бонқдории мобилӣ ва ҳамёнҳои электронӣ пардохт кунед?	Ҷавобҳо	Душанбе	НТМ	Вилояти Хатлон	Вилояти Суғд	ВМКБ	Ҷамағӣ
Пардохт барои таҳсил дар муассисаҳои таълимӣ	Ҳа	18%	7%	15%	38%	16%	20%
	Не	82%	93%	85%	62%	84%	80%
	Ҷамағӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Пардохти сафар дар нақлиёти ҷамъиятӣ (автобусҳо, троллейбусҳо)	Ҳа	61%	11%	14%	23%	11%	22%
	Не	39%	89%	86%	77%	89%	78%
	Ҷамағӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Пардохт барои хизматрасонии алоқаи мобилӣ ва дастрасӣ ба интернет	Ҳа	16%	10%	22%	48%	21%	26%
	Не	84%	90%	78%	52%	79%	74%
	Ҷамағӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Харидани маҳсулоти хӯрокворӣ	Ҳа	38%	20%	28%	40%	56%	32%
	Не	62%	80%	72%	60%	44%	68%
	Ҷамағӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Пардохти хизматрасонии коммуналӣ (барқ, об ва ғ.)	Ҳа	80%	62%	41%	70%	83%	60%
	Не	20%	38%	59%	30%	17%	40%
	Ҷамағӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Ман хизматрасониҳои молиявӣ рақамиро истифода намебарам	Ҳа	7%	22%	38%	14%	0%	23%
	Не	93%	78%	62%	86%	100%	77%
	Ҷамағӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Маълумот аз рӯи минтақаҳо фарқ мекунад ва нишон медиҳад, ки сокинони минтақаҳои гуногун аз пардохтҳои ғайринақдӣ бо кадом мақсадҳо истифода мебаранд. Бахусус, **61%** сокинони Душанбе ба тариқи электронӣ пардохти ҳаққи хизматрасонии нақлиёти ҷамъиятиро анҷом медиҳанд, дар ҳоле ки дар минтақаҳои дигар ин нишондод се-чор баробар камтар аст.

Аксари мусоҳибон аз Душанбе (**80%**), НТМ (**62%**), вилояти Суғд (**70%**) ва ВМКБ (**83%**) пули коммуналро тавассути ҳамёнҳои электронӣ пардохт мекунад. Ин ҳиссаи онҳо дар вилояти Хатлон камтар аст – **41%**. Ба ҳамин монанд, сокинони Душанбе (**38%**), Суғд (**40%**) ва ВМКБ (**56%**) барои ғизо бештар пардохт мекунад. Сокинони вилояти Хатлон аз ҳамёнҳои электронӣ камтар (**38%**) истифода мебаранд.

Ҳамин тариқ, бонқдории мобилӣ ба як абзори муҳими идоракунии молиявӣ табдил меёбад, аммо истифодаи ин ҳадамот вобаста ба минтақа ба таври назаррас фарқ мекунад.

Натоиҷи пурсиш дар миёни 900 нафар нишон медиҳад, ки мардон дар ҳама нишондиҳандаҳо

нисбат ба занон ҳамёнҳои электрониро ба таври назаррас бештар истифода мебаранд. Тафовут дар истифодаи ҳамёнҳои электронӣ барои хариди ғизо махсусан назаррас аст.

Чадвали 4.1.2. Пардохти хизматрасониҳо, мол ва ҳисобҳо тавассути ҳамёнҳои электронӣ, аз рӯи ҷинс.

N=900 (миёни аҳоли)

Саволҳои пешниҳодшуда	Ҷавобҳо	Мард, n=447	Зан, n=453	Ҷамағӣ, n=900
Пардохти хизматрасонии коммуналӣ (барқ, об ва ғ.)	Ҳа	67%	52%	60%
	Не	33%	48%	40%
Харидани ҳӯрокворӣ	Ҳа	42%	22%	32%
	Не	58%	78%	68%
Пардохт барои хизматрасонии алоқаи мобилӣ ва дастрасӣ ба интернет	Ҳа	32%	20%	26%
	Не	68%	80%	74%
Хидматҳои молиявии рақамиро истифода намебарам	Ҳа	14%	32%	23%
	Не	86%	68%	77%
Пардохти сафар дар нақлиёти ҷамъиятӣ (автобусҳо, троллейбусҳо, таксиҳо)	Ҳа	27%	16%	22%
	Не	73%	84%	78%
Пардохт барои таҳсил дар муассисаҳои таълимӣ (боғча, муассисаҳои томактабӣ, мактаб, донишгоҳ, курсҳо ва ғ.)	Ҳа	24%	16%	20%
	Не	76%	84%	80%
Хариди электроника ва асбобҳои рӯзгор барои хона	Ҳа	22%	13%	17%
	Не	78%	87%	83%
Пардохтҳои давлатӣ (ҷарима ва бочҳои давлатӣ)	Ҳа	23%	11%	17%
	Не	77%	89%	83%
Харидани либос ва пойафзол	Ҳа	20%	11%	15%
	Не	80%	89%	85%
Пардохти хизматрасонии тиббӣ	Ҳа	18%	9%	14%
	Не	82%	91%	86%
Харидани чиптаи ҳавопаймо ва брон кардани меҳмонхонаҳо	Ҳа	16%	6%	11%
	Не	84%	94%	89%
Пардохти ҳисобҳо дар қаҳвахонаҳо ва тарабхонаҳо	Ҳа	14%	5%	9%
	Не	86%	95%	91%
Гузaronидани чорабининиҳо (тӯй, маросими дафн ва ғ.)	Ҳа	7%	3%	5%
	Не	93%	97%	95%

Занон бештар аз ҳамёнҳои электронӣ барои пардохти хароҷоти коммуналӣ (**67%** дар муқоиса бо **52%** барои мардон) ва харидани ғизо (**42%** дар муқобил **22%**) истифода мебаранд. Аз тарафи дигар, мардон бештар барои пардохти хизматрасониҳои мобилӣ ва дастрасӣ ба интернет аз ҳамёнҳои электронӣ истифода мекунанд (**30%** дар муқоиса бо **22%** барои занон). Инчунин дар миёни мардон фоизи бештари онҳое, ки аз хизматрасониҳои молиявии рақамӣ истифода намебаранд (**32%** нисбат ба **14%** барои занон) мебошанд. Категорияҳои дигар, аз қабилӣ либос, электроника ва хадмоти тиббӣ, тақсимои нисбатан баробар доранд ва фарқиати каме байни ҷинсҳо доранд.

Чадвали 4.1.3. Истифода набурдани ҳамёнҳои электронӣ миёни аҳоли, аз рӯи синну сол.

N=900 (миёни аҳоли)

Синну сол	Ҷавобҳо	Фоизи одамоне, ки хизматрасониҳои молиявии рақамиро истифода мебаранд ва намебаранд
18-24	Ҳа	78%
	Не	22%
	Ҷамағӣ	100%
25-34	Ҳа	78%
	Не	22%
	Ҷамағӣ	100%
35-44	Ҳа	79%

	Не	21%
	Ҳамагӣ	100%
45-54	Ҳа	76%
	Не	24%
	Ҳамагӣ	100%
55 ва калонтар	Ҳа	73%
	Не	27%
	Ҳамагӣ	100%

Тақсимооти синну сол нишон медиҳад, ки пиронсолони аз 55 боло аз хидматрасониҳои молиявии рақамӣ камтар истифода мебаранд (27%), дар ҳоле ки ин рақам миёни ҷавонони 35-44-сола (21%) камтар аст.

Ҷадвали 4.1.4. Истифода набурдани ҳамёнҳои электронӣ миёни аҳоли, аз рӯи сатҳи маълумот.

N=900 (миёни аҳоли)

Сатҳи маълумот	Ҷавобҳо	Ҷабаби одамоне, ки хизматрасониҳои молиявии рақамиро истифода мебаранд ва намебаранд
Оли (бакалавр, магистр, мутахассис)	Ҳа	89%
	Не	11%
	Ҳамагӣ	100%
Олии нотаҷом	Ҳа	90%
	Не	10%
	Ҳамагӣ	100%
Касбӣ ё миёнаи техникӣ (омузишгоҳи касбӣ, техникум)	Ҳа	73%
	Не	27%
	Ҳамагӣ	100%
Миёнаи умумӣ (синфҳои 10-11)	Ҳа	72%
	Не	28%
	Ҳамагӣ	100%
Миёнаи нопурра (синфҳои 9 ё камтар)	Ҳа	61%
	Не	39%
	Ҳамагӣ	100%
Бидуни маълумоти расмӣ	Ҳа	53%
	Не	47%
	Ҳамагӣ	100%

Дар ҷамбаи таълимӣ ҷабаби баландтарини рад кардани хизматрасониҳои рақамӣ миёни шахсони таҳсилоти расмӣ (47%) ва пасттарин миёни шахсони дорои маълумоти оли (11%) мушоҳида мешавад.

Инчунин, чунин як назарсанҷӣ дар байни гурӯҳи назоратии иборат аз 300 нафар мусоҳибон, ки аз омӯзиши саводнокии молиявӣ гузаштаанд, гузаронида шуд. Каме бештар аз нисфи гурӯҳи назоратӣ, ки омӯзишро хатм кардаанд, инчунин пардохтҳои ғайринақдро барои пардохти ҳаққи хизматрасонии коммуналӣ истифода кардаанд (53%).

Ҷадвал 4.1.5. Пардохти хизматрасониҳо, молҳо ва хизматҳо тавассути ҳамёнҳои электронӣ миёни баҳрабардорҳо, аз рӯи минтақаҳо.

N=300 (миёни иштироккунандагони омӯзишгоҳ)

Қадам молҳо, хизматрасониҳо ё ҳисобҳоро шумо метавонед тавассути банкдорӣ мобилӣ ва ҳамёнҳои электронӣ пардохт намоед?	Ҷавобҳо	НТМ	Вилояти Хатлон	Вилояти Суғд	Ҳамагӣ
Пардохтҳои давлатӣ (ҷаримаҳо ва боҷҳои давлатӣ)	Ҳа	25%	14%	10%	16%
	Не	75%	86%	90%	84%
	Ҳамагӣ	100%	100%	100%	100%
Пардохт барои хизматрасонии алоқаи мобилӣ ва дастрасӣ ба	Ҳа	31%	25%	21%	25%
	Не	69%	75%	79%	75%

интернет	Ҳамагӣ	100%	100%	100%	100%
Харидани маҳсулоти хӯрокворӣ	Ҳа	28%	34%	52%	38%
	Не	72%	66%	48%	62%
	Ҳамагӣ	100%	100%	100%	100%
Пардохти хизматрасониҳои коммуналӣ (барқ, об ва ғ.)	Ҳа	60%	53%	46%	53%
	Не	40%	47%	54%	47%
	Ҳамагӣ	100%	100%	100%	100%
Хизматрасониҳои молиявии рақамиро истифода намебаранд	Ҳа	11%	19%	17%	16%
	Не	89%	81%	83%	84%
	Ҳамагӣ	100%	100%	100%	100%

Аз рӯи нишондиҳандаҳои дигар, баҳрабардорҳо бештар аз усулҳои пардохтҳои ғайринақдӣ бо чунин мақсадҳо, аз ҷумла барои харидории маҳсулоти хӯрокворӣ (**38%**), алоқаи мобилӣ (**25%**) ва пардохтҳои давлатӣ (**16%**) истифода намебаранд.

Дар асоси тадқиқот хулосаҳои зеринро оид ба боб баровардан мумкин аст:

- *Истифодаи маъмултарини ҳамёнҳои электронӣ: Аксари мусоҳибон аз ҳамёнҳои электронӣ барои пардохти ҳаққи хизматрасониҳои коммуналӣ 60% (53% барои баҳрабардорҳо) истифода намебаранд. Ба категорияҳои дигари маъмул хариди ғизо, телефони мобилӣ ва пардохтҳои интернетӣ, инчунин нақлиёти ҷамъиятӣ ва таҳсилот дохил мешаванд.*
- *Тафвӯтҳои минтақавӣ: Дар истифодаи ҳамёнҳои электронӣ дар минтақаҳои гуногун фарқиятҳои назаррас мавҷуданд. Масалан, сокинони Душанбе барои пардохти пули нақлиёти ҷамъиятӣ аз ҳамёнҳои электронӣ фаъолона истифода мекунад (61%), дар ҳоле ки дар минтақаҳои дигар ин нишондод хеле камтар аст. Сокинони вилояти Суғд ҳамёнҳои электрониро бо мақсадҳои гуногун, аз қабилӣ пардохти ҳаққи таҳсил, хизматрасониҳои тиббӣ ва харидани асбобҳои электронӣ фаъолона истифода намебаранд.*
- *Тафвӯтҳои ҷинсӣ дар истифодаи бонкдорӣи мобилӣ: Мардон дар муқоиса бо занон, бахусус барои хариди хӯрокворӣ аз ҳамёнҳои электронӣ бештар истифода намебаранд, ки ин метавонад ба нақши анъанавии иҷтимоии мардон ҳамчун “таъмингар” вобаста бошад.*
- *Таъсири маориф ба истифодаи ҳамёнҳои электронӣ: Одамони дорои маълумоти олӣ нисбат ба онҳое, ки танҳо маълумоти миёнаи умумӣ доранд, бештар аз пардохтҳои ғайринақдӣ истифода намебаранд.*
- *Фарқияти синну сол: мусоҳибони аз 55-сола боло ҳамёнҳои электрониро истифода намебаранд, ки ин метавонад инчунин мавҷудияти монеаҳоро барои наслҳои калонсол дар қабули технологияҳои рақамии молиявӣ нишон диҳад.*

Дар маҷмӯъ, тадқиқот нишон медиҳад, ки бонкдорӣи мобилӣ ва ҳамёнҳои электронӣ ба як воситаи муҳими идоракунии молиявӣ табдил меёбанд, аммо истифодаи онҳо вобаста ба минтақа, ҷинс, синну сол ва сатҳи таҳсилот фарқ мекунад.

4.2. Бонкҳо ва низомҳои пардохтӣ барои амалиётҳои ҳаррӯзаи молиявӣ

Бино ба маълумоти Бонки миллии Тоҷикистон, ҳоло дар кишвар ҳудуди 7,5 миллион ҳамёни мобилӣ вучуд доранд - шумораи онҳо аз қортҳои пластикии бонкӣ як миллион зиёд аст - дар Тоҷикистон 6,4 миллион нафар, яъне **75%** сокинон аз хизматрасониҳои рақамӣ дар ин ё он шакл истифода мекунад ³.

Дар Тоҷикистон беш аз **15** бонк ва низомҳои пардохтҳои гуногун фаъолият мекунад. Бо вучуди

³ Агенсии иттилоотии миллии Тоҷикистон “Ховар”. Оё Тоҷикистон пешрафти рақамиро интизор аст? // Ховар. – 2024. – 5 апрел. [Захираи электронӣ]. URL: <https://khovar.tj/rus/2024/04/zhdyot-li-tadzhikistan-tsifrovoy-proryv/> (санаи мурочиат: 07.10.2024).

ин, на ҳама дар бораи ҳамаи бонкҳо медонанд, бинобар ин одамон аксар вақт танҳо сеяки бонкҳои дастрасро медонанд ва асосан истифода мебаранд. Дар натиҷаи тадқиқоти мо миёни 900 нафар сокинони ҷумҳурӣ маълум гардид, ки Корхонаи воҳиди давлатии «Бонки амонатгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон «Амонатбонк» маъруфияти бештар дорад, бештар аз нисфи мусоҳибон (**58%**) қайд кардаанд; аз хизмати ин бонк истифода мебаранд. Баъдан ҶСП «Душанбе Сити Бонк» (**48%**), ҶСК «Бонки Эсхата» (**20%**), ҶСК «Алифбонк» (**13%**) ва ҶСП «Спитамен Бонк» (**10%**) қарор доранд.

Қобили зикр аст, ки нишондиҳандаҳо вобаста ба минтақа фарқ мекунанд, масалан, нишондиҳандаи маъруфияти КВД БА «Амонатбонк» дар ВМКБ ба **80%** мерасад, дар дигар минтақаҳо нишондодҳои ин бонк пасттаранд. Бояд гуфт, ки ҶСП «Душанбе Сити Бонк» аз рӯи хизматрасонӣ дар шаҳри Душанбе (**67%**) ва вилояти Суғд (**60%**) пешсаф буда, дар ин минтақаҳо аз КВД БА «Амонатбонк» пештар аст. Аз ҶСК «Бонки Эсхата» зиёда аз сеяки мусоҳибон аз вилояти Суғд истифода мебаранд, дар дигар минтақаҳо ин бонк камтар маъмул аст.

Диagramмаи 4.2.1. Пардохти хизматрасониҳо, молҳо ва хизматҳо тавассути ҳамёнҳои электронӣ, аз рӯи минтақаҳо.
N=900 (миёни аҳоли)

Бештар аз хизматрасониҳои ҶСК «Алиф Бонк» сокинони шаҳри Душанбе (**23%**) ва вилояти Суғд (**19%**) истифода мебаранд, ҶСП «Спитаменбонк» хизматрасониҳои молиявии рақамии худро бештар дар вилояти Хатлон (**13%**) ва вилояти Суғд афзоиш медиҳад (**10%**).

Минбаъд, мо истифодаи маҳсулоти гуногуни бонкиро вобаста ба синну соли мусоҳибон баррасӣ хоҳем кард. Аксари мусоҳибон, ки синнашон аз 35 сола ва калонтар аст, аз пардохтҳои ғайринақдӣи КВД БА ҶТ «Амонатбонк» истифода мебаранд. Миёни ҷавонони 18-24 сола бештар ҶСП «Душанбе Сити Бонк» (**65%**) маъмул аст.

Ҷадвали 4.2.1. Бонкҳо ва низомҳои пардохтии барои амалиётҳои ҳаррӯзаи молиявӣ истифодашаванда аз рӯи гурӯҳҳои синну сол.
N=900 (миёни аҳоли)

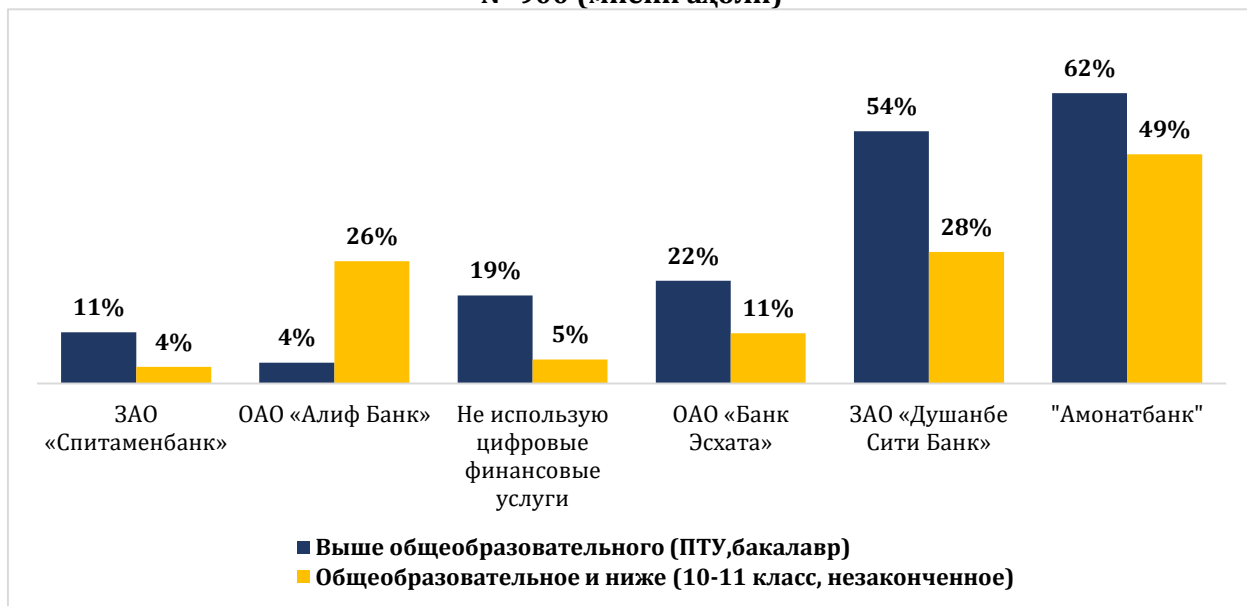
Кадом қортоҳои бонкӣ, ҳамёнҳои электронӣ ва низомҳои пардохтиро барои истифодаи ҳамаҷуз бештар истифода мебаред?	Ҷавобҳо	Синну сол					Ҷамағӣ
		18-24	25-34	35-44	45-54	55 сола ва калонтар	

ҶСП «Спитаменбанк»	Ҳа	10%	9%	11%	8%	5%	9%
	Не	90%	91%	89%	92%	95%	91%
	Ҳамагӯ	100%	100%	100%	100%	100%	100%
ҶСК «Алиф Банк»	Ҳа	13%	13%	13%	15%	7%	13%
	Не	87%	87%	87%	85%	93%	87%
	Ҳамагӯ	100%	100%	100%	100%	100%	100%
ҶСК «Бонки Эсхата»	Ҳа	24%	24%	16%	19%	16%	20%
	Не	76%	76%	84%	81%	84%	80%
	Ҳамагӯ	100%	100%	100%	100%	100%	100%
ҶСП «Душанбе Сити Банк»	Ҳа	65%	50%	44%	46%	31%	48%
	Не	35%	50%	56%	54%	69%	52%
	Ҳамагӯ	100%	100%	100%	100%	100%	100%
КВД БА ҶТ «Амонатбанк»	Ҳа	41%	53%	58%	63%	79%	58%
	Не	59%	47%	42%	37%	21%	42%
	Ҳамагӯ	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Қариб чоряки мусоҳибон, ки синнашон 34 ва аз он хурдтар аст, аз ҶСК «Бонки Эсхата» истифода мебаранд. Аз ҷадвали дар боло овардашуда ба хулосае омадан мумкин аст, ки КВД БА ҶТ «Амонатбанк» дар байни тамоми синну сол маъмул аст, вале миёни мусоҳибони синнашон то 34-сола аз шаҳри Душанбе бартарӣ дорад. Муносибати баръакс нисбат ба КВД БА ҶТ «Амонатбанк» низ мушоҳида мешавад, ки онро насли калонсол бештар афзалтар медонанд.

Инчунин, пурсиш маъруфияти банкҳоро миёни мусоҳибоне, ки маълумоти оӣ ё оли нопурра (бакалавр, магистр) ва онҳое, ки танҳо маълумоти умумӣ ва поёнтар доранд (синфҳои 10-11) муайян кардааст.

Диаграмма 4.2.2. Бонкҳо ва низомҳои пардохтии барои амалиётҳои ҳаррӯзаи молиявӣ истифодашаванда аз рӯи сатҳи маълумот.
N=900 (миёни аҳоли)

Таҳлили маълумотҳо нишон медиҳад, ки мусоҳибони дорои маълумоти миёнаи умумӣ (синфҳои 10-11) нисбат ба мусоҳибони дорои маълумоти оӣ (коллеч, бакалавр) бештар ҶСК «Алиф Банк» (26%) -ро интихоб мекунанд. Тафовутҳои назаррас дар истифодаи хизматрасониҳои банкӣ нисбат ба бонки ҶСП «Душанбе Сити Банк» мушоҳида мешавад, ки дар он танҳо 28%-и он маълумоти миёнаи умумӣ аз хидмати он истифода мебаранд, дар ҳоле ки дар байсоҳибони шахсони дорои маълумоти оӣ ин нишондод қариб ду баробар зиёд аст.

Маълумоти муқоисавӣ миёни 900 мусоҳиб бо натиҷаи тадқиқоти гурӯҳи назоратии иборат аз 300 нафар муқоиса намуда, ба хулосае омадан мумкин аст, ки нисфи мусоҳибон аз вилояти Суғд ва зиёда аз сеяки мусоҳибон аз НТМ дар гурӯҳи назоратӣ хизматрасониҳои ҚСК «Бонки Эсхата»-ро қайд намуданд. Дар гурӯҳи назоратӣ КВД БА ҚТ «Амонатбонк» низ дар ҷои аввал (61%) ва ҚСП «Душанбе Сти Бонк» бо нишондиҳандаи 52% дар ҷои дуюм қарор доранд.

Аз тамоми таҳлил хулосаи зерин баровардан мумкин аст:

- Аввалан, хизматрасониҳои рақамӣ, аз қабилӣ ҳамёнҳои мобилӣ дар миёни аҳолии Тоҷикистон маъруфияти зиёд пайдо кардаанд: аз онҳо 75% сокинони кишвар истифода мебаранд. Бо вуҷуди он ки дар Тоҷикистон беш аз 15 бонк ва низоми пардохт фаъолият мекунад, аксари пурсидашудаҳои мусоҳибон танҳо ба чанде аз онҳо бартарӣ медиҳанд.
- Маъруфтарин бонк КВД БА ҚТ «Амонатбонк» мебошад, ки 58%-и мусоҳибон аз хизматрасониҳои он истифода мебаранд. Аммо маъруфияти он вобаста ба минтақа фарқ мекунад - дар шаҳри Душанбе ва вилояти Суғд ҚСП «Душанбе Сити Бонк» ҷои аввалро ишғол мекунад.
- Инчунин, натиҷаҳои пурсиш нишон медиҳанд, ки бонки ҚСК «Алиф Бонк» дар миёни мусоҳибоне, ки маълумоти миёнаи умумӣ доранд, маъмул аст, дар ҳоле ки ба ҚСП «Душанбе Сити Бонк» шахсони дорои маълумоти олии бартарӣ доранд. Дар интиҳоби бонк низ синну сол нақши муҳим мебошад: ҷавонони аз 18 то 24-сола аксаран ҚСП «Душанбе Сити Бонк»-ро интиҳоб мекунад, дар ҳоле ки насли калонсол ба КВД БА ҚТ «Амонатбонк» афзалият медиҳанд.
- Таҳлили муқоисавӣ бо маълумоти соли гузаштаи гурӯҳи назоратӣ пешсафии ҚСК «Бонки Эсхата» дар вилояти Суғд ва КВД БА ҚТ «Амонатбонк»-ро миёни ҳамаи мусоҳибон тасдиқ мекунад.

Пешсафони возеҳи бонкдорӣ мобилӣ ва рақамӣ КВД БА ҚТ «Амонатбонк» ва ҚСП « Душанбе Сити Бонк» мебошанд.

4.3. Сабабҳои интиҳоби муассиса ва хизматрасониҳои молиявӣ

Наздик будани дафтари кории бонкӣ ба ҷои истиқомат барои 21% сокинони пурсишшуда муҳим аст. Ин омил махсусан барои мусоҳибон аз ВМКБ (38%) ва вилояти Суғд (34%) муҳим аст. Ин метавонад аз мавҷудияти камтари филиалҳои бонкӣ дар манотиқи дурдаст ва деҳот шаҳодат диҳад, ки дар он ҷо наздикии физикии бонк нақши ҳалкунанда дорад. Мардон ва занон ин омилро тақрибан баробар ба инобат мегиранд ва дар миёни гурӯҳҳо аз рӯи синну сол тақсироти нишондодҳо низ чандон тафовут надоранд. Бояд қайд кард, ки ин меъёр нисбат ба шахсони дорои маълумоти олии барои мусоҳибони дорои маълумоти касбӣ ва умумӣ муҳимтар аст.

Ҷадвали 4.3.1. Сабабҳои интиҳоби муассиса ва хизматрасониҳои молиявӣ, аз рӯи вилоятҳо. N=900 (миёни аҳоли)

Чаро шумо маҳз ин муассиса/ташкилот/ширкати интиҳоб кардед?	Ҷавобҳо	Душанбе	НТМ	Вилояти Хатлон	Вилояти Суғд	ВМКБ	Ҷамағӣ
Аз реклама фаҳмидам	Ҳа	12%	14%	5%	14%	14%	10%
	Не	88%	86%	95%	86%	86%	90%
	Ҷамағӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Ба ҷои истиқомати ман наздик аст	Ҳа	11%	9%	18%	34%	38%	21%
	Не	89%	91%	82%	66%	62%	79%
	Ҷамағӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Барномаи банкии онҳо назар ба дигар банкҳои ҷумҳурӣ хеле инкишоф ёфтааст	Ҳа	17%	13%	19%	31%	5%	21%
	Не	83%	87%	81%	69%	95%	79%
	Ҷамағӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Бонфузтарин дар	Ҳа	19%	10%	25%	37%	19%	25%

Ҷумҳурии Тоҷикистон	Не	81%	90%	75%	63%	81%	75%
	Ҳамагӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Ба ман тавсия доданд	Ҳа	31%	33%	24%	42%	28%	32%
	Не	69%	67%	76%	58%	72%	68%
Корти музди меҳнат	Ҳамагӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%
	Ҳа	37%	42%	50%	35%	51%	42%
	Не	63%	58%	50%	65%	49%	58%
Сифати хуби хизматрасонӣ	Ҳамагӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%
	Ҳа	38%	26%	48%	52%	22%	43%
	Не	62%	74%	52%	48%	78%	57%
	Ҳамагӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Рушди барномаи бонкӣ барои **21%** мусоҳибон муҳим аст. Сатҳи баландтарин дар вилояти Суғд (**31%**) мушоҳида мешавад, ин аз он шаҳодат медиҳад, ки мусоҳибон аз ин минтақа метавонанд ба ҷанбаҳои технологияи бонк тавачҷуҳи зиёд зоҳир кунанд. Одамони дорои маълумоти олий ва маълумоти олии нопурра (бакалавр, омӯзишгоҳи касбӣ) низ ҳангоми интиҳоби бонк бештар ин меъерро муҳим медонанд. Миёни гурӯҳҳои синнусолӣ, мусоҳибони ҷавон (25-34) бештар бонкро дар асоси таҳияи барномаи худ (**26%**) интиҳоб мекунанд, ки ин метавонад аҳамияти инноватсияро барои ин категорияи синну сол нишон диҳад.

Нуфузи бонк барои чоряки мусоҳибон (**25%**) муҳим аст, ин омил махсусан барои сокинони вилояти Суғд (**37%**) ва Душанбе (**19%**) ва инчунин барои мусоҳибони дорои маълумоти олий (**30%**) муҳим аст. Эътибори бонк аксар вақт бо эътимод ва сатҳи хизматрасонии пешниҳодшуда алоқаманд аст, ки метавонад маъруфияти онро дар байни одамони маълумотнок шарҳ диҳад.

Қариб сеяки онҳо (**32%**) бонки мобилиро аз рӯи тавсияҳои шахси шиносашон интиҳоб мекунанд. Сокинони вилояти Суғд (**42%**) ва НТМ (**33%**) ҳангоми интиҳоби бонк бештар ба тавсияи дӯстон гӯш медиҳанд.

Миёни гурӯҳҳои синну сол, мусоҳибони ҷавон (18-24) эҳтимоли зиёд ба тавсияҳо муроҷиат мекунанд (**42%**). Ин тасдиқ мекунад, ки тавсияҳои шахсӣ барои ҷавонон омили муҳим боқӣ мемонанд, эҳтимол аз сабаби набудани таҷрибаи шахсӣ дар интиҳоби бонкҳо.

Ҷадвали 4.3.2. Сабабҳои интиҳоби муассиса ва хизматрасониҳои молиявӣ, аз рӯи гурӯҳҳои синну сол.

N=900 (миёни аҳоли)

Чаро шумо маҳз ин муассиса/ташкилот/ширкати интиҳоб кардед?	Ҷавобҳо	18-24	25-34	35-44	45-54	55 ва боло	Ҳамагӣ
Аз реклама фаҳмидам	Ҳа	12%	12%	10%	13%	5%	10%
	Не	88%	88%	90%	87%	95%	90%
	Ҳамагӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Ба ҷои истиқомати ман наздик аст	Ҳа	22%	20%	23%	20%	20%	21%
	Не	78%	80%	77%	80%	80%	79%
	Ҳамагӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Барномаи банкии онҳо назар ба дигар банкҳои ҷумҳурӣ хеле инкишоф ёфтааст	Ҳа	18%	26%	20%	16%	20%	21%
	Не	82%	74%	80%	84%	80%	79%
	Ҳамагӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Бонуфузтарин дар Ҷумҳурии Тоҷикистон	Ҳа	28%	24%	23%	24%	24%	25%
	Не	72%	76%	77%	76%	76%	75%
	Ҳамагӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Ба ман тавсия доданд	Ҳа	42%	28%	37%	34%	18%	32%
	Не	58%	72%	63%	66%	82%	68%
	Ҳамагӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Корти музди меҳнат	Ҳа	20%	44%	44%	47%	56%	42%
	Не	80%	56%	56%	53%	44%	58%
	Ҳамагӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Сифати хуби хизматрасонӣ	Ҳа	47%	43%	41%	42%	41%	43%
	Не	53%	57%	59%	58%	59%	57%
	Ҳамагӯ	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Қисми зиёди мусоҳибон аз бонк ба хотири корти маошашон истифода мебаранд (**42%**). Ин барои тамоми минтақаҳо, махсусан дар вилояти Хатлон (**50%**) ва ВМКБ (**51%**) меъёри муҳимтарин мебошад. Кортҳои музди меҳнат яке аз роҳҳои асосии ҷалби муштариён ба бонкхост, бахусус дар шароите, ки корфармоён бо бонкҳои мушаххас ҳамкорӣ мекунанд. Миёни мусоҳибони синнашон аз 55 боло ин омил бештар назаррас аст (**56%**), ки онро бо вобастагии бештари насли калонсол аз пардохтҳои устувор тавассути бонкҳо шарҳ додан мумкин аст.

Ва ниҳоят, он чизе, ки мардум бештар ба он таваҷҷӯҳ мекунанд, сифати хизматрасонӣ аст (**43%**). Хизматрасонии хуб барои мусоҳибон дар вилоятҳои Хатлон (**48%**) ва Суғд (**52%**) нақши калидӣ мебошад. Миёни гурӯҳҳои маълумот сифати хизматрасонӣ барои мусоҳибони дорои таҳсилоти олӣ ва олии нопурра (**47%**) аҳамияти бештар дорад, ки ин метавонад дар миёни гурӯҳҳои мазкур интизориҳои баланди стандартҳои хизматрасониро нишон диҳад.

Бояд қайд кард, ки ҳар яке аз омилҳои пешниҳодшуда вобаста ба минтақа, синну сол, ҷинс, маълумот ва навъи минтақаи мусоҳибон сатҳи гуногуни аҳамият доранд. Омилҳои муҳимтарини онҳо «кортҳои музди меҳнат» ва «сифати хуби хизматрасонӣ» мебошанд, ки метавонанд ҳамгироии низомҳои молиявии рақамиро аз ҷониби корфармоён ва мақомоти давлатӣ нишон диҳанд.

Ҳангоми муқоисаи маълумоти пурсиш миёни 900 мусоҳиб ва 300 баҳрабардор метавон мушоҳида кард, ки танҳо **10%** баҳрабардорҳо ба рушди барномаҳои бонкӣ аҳамият медиҳанд, дар ҳоле ки ин рақам дар байни мусоҳибоне, ки аз омӯзиш нагузаштаанд (**21%**) ду баробар зиёд аст. Аҳамияти нуфузи бонк барои баҳрабардорҳо (**13%**) нисбат ба дигар мусоҳибон (**25%**) камтар аст.

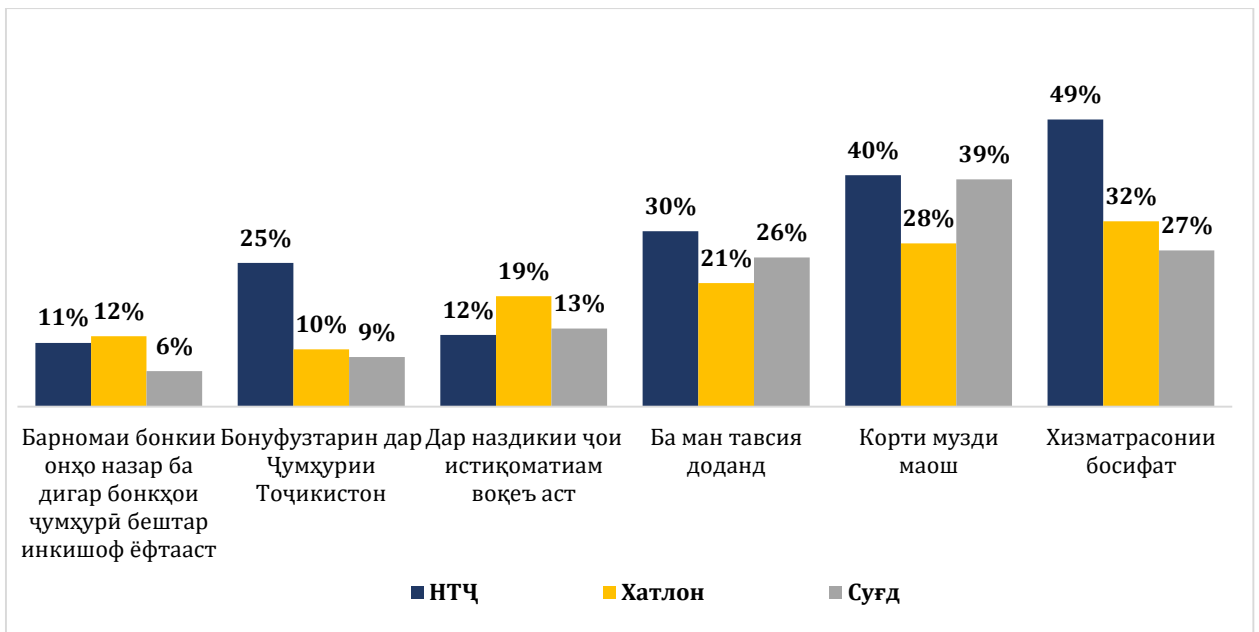
Сифати хуби хизматрасонӣ ҳамчунон омили муҳим боқӣ мемонад, аммо ҳиссаи баҳрабардорҳое, ки бонкро аз рӯи ин меъёр интихоб мекунанд, **35%** -ро ташкил медиҳад, ки нисбат ба мусоҳибони гурӯҳи асосӣ (**42%**) камтар аст. Ҳамин тавр, ҳиссаи баҳрабардорҳое, ки аз кортҳои маош аз хизматрасониҳои бонкӣ истифода мебаранд, **34%** -ро ташкил медиҳад, ки нисбат ба гурӯҳи асосии мусоҳибон (**42%**) пасттар аст.

Баҳрабардорҳои НТМ бештар ба бонк аз рӯи сифати хизматрасонӣ (**49%**), тавсияҳо (**30%**), корти музди меҳнат (**40%**) ва эътибори (**25%**) афзалият медиҳанд.

Диаграммаи 4.3.1. Сабабҳои интихоби муассиса ва хизматрасониҳои молиявӣ (баҳрабардорҳо) аз рӯи минтақаҳо.

N=300 (миёни иштироккунандагони омӯзишҳо)

Дар асоси натиҷаҳои тадқиқот метавон хулоса кард, ки интихоби бонк миёни мусоҳибон бо омилҳои зиёде муайян карда мешавад, ки вобаста ба минтақа, сатҳи таҳсилот, синну сол ва дигар хусусиятҳои иҷтимоӣ тағйир меёбанд.

- Наздик будани бонк ба ҷои иқомат ва хизматрасони босифат барои аксари мусоҳибон, бахусус барои сокинони минтақаҳо, аз қабиле ВМКБ (38%) ва вилояти Суғд (34%), ки дастрасии ҷисмонии шӯъбаҳои бонкӣ хеле муҳим аст, меъёрҳои асосӣ боқӣ мемонад.
- Ҷолиб он аст, ки насли навраш (25-34 сола) ва шахсони дорои маълумоти олӣ бештар аз рӯи таҳияи барномаҳои он бонкро интихоб мекунанд, ки ин аз аҳамияти баланди ҷанбаҳои инноватсионӣ ва технологияи хизматрасони бонкӣ барои ин гурӯҳҳо шаҳодат медиҳад. Дар баробари ин, эътибори бонк барои чоряки мусоҳибон, бахусус барои шахсони дорои маълумоти олӣ як меъёри муҳим боқӣ мемонад, ва метавонад нишон диҳад, ки эътибор ба бонк мустақиман ба эътибори он вобаста аст.
- Банкингӣ мобилӣ ва тавсияҳои дӯстон дар интихоби бонк, махсусан дар байни ҷавонон (18-24 сола) нақши муҳим доранд, ки аҳамияти таъсири иҷтимоӣ дар ин синну солро тасдиқ мекунанд. Дар баробари ин, кортҳои музди маош барои мусоҳибон дар тамоми минтақаҳо, бахусус насли калонсол, ки маошашонро бештар тавассути кортҳои бонкӣ мегиранд, яке аз омилҳои муҳим боқӣ мемонад.
- Алоҳида қайд кардан бамаврид аст, ки мусоҳибоне, ки омӯзиши саводнокии молиявиро хатм кардаанд (баҳрабардорҳо) нисбат ба дигар мусоҳибон (мутаносибан 21% ва 25%) ба нуфуз (13%) ва рушди барномаҳои бонкӣ (10%) аҳамияти камтар медиҳанд.

Дар маҷмӯъ, маълумот тасдиқ мекунанд, ки гурӯҳҳои гуногуни иҷтимоӣ ва иқтисодӣ ҳангоми интихоби хизматрасониҳои бонкӣ омилҳои гуногунро ҳидоят мекунанд, ки зарурати таҳияи қарорҳои ҳамаҷониба ва мутобиқгардонии қарорҳои бонкиро барои қонеъ кардани ниёзҳои ҳамаи категорияҳои муштариён таъкид мекунанд.

БОБИ 5. ТАҶРИБАИ ДУЧОР ШУДАН БО ҚАЛЛОБИИ ИНТЕРНЕТӢ ВА ОҚИБАТҲОИ ОН

Дар солҳои охир, бо сабаби афзоиши истифодаи технологияҳои рақамӣ ва платформаҳои онлайн, ҳодисаҳои қаллобӣ дар интернет ба таври назаррас афзоиш ёфтааст. Қаллобон ба технологияҳои нав фаъолона мутобиқ шуда, нақшаҳои фиребгаронаи мураккабтар ва душворфаҳмро эҷод мекунанд. Ин зарурати баланд бардоштани саводнокии рақамӣ ва огоҳии корбарон, инчунин татбиқи чораҳои муосирро барои муҳофизат аз ҳамлаҳои киберӣ ҳам дар сатҳи инфиродӣ ва ҳам дар сатҳи ташкилӣ таъкид мекунанд.

Боби мазкур таҷрибаи мусоҳибонро оид ба рӯбарӯшавӣ бо қаллобӣ дар интернет, аз ҷумла намудҳои қаллобӣ, амалҳои, ки пас аз вохӯри андешида шудаанд ва оқибатҳои аз саргузаронидаи онҳо омӯхта мешавад. Он инчунин дарки таҳдидҳо ва чораҳои эҳтимолиро, ки метавонанд дар нигоҳ доштани амнияти онлайн муассир бошанд, тафтиш мекунанд.

Дар боби мазкур баррасӣ карда мешавад:

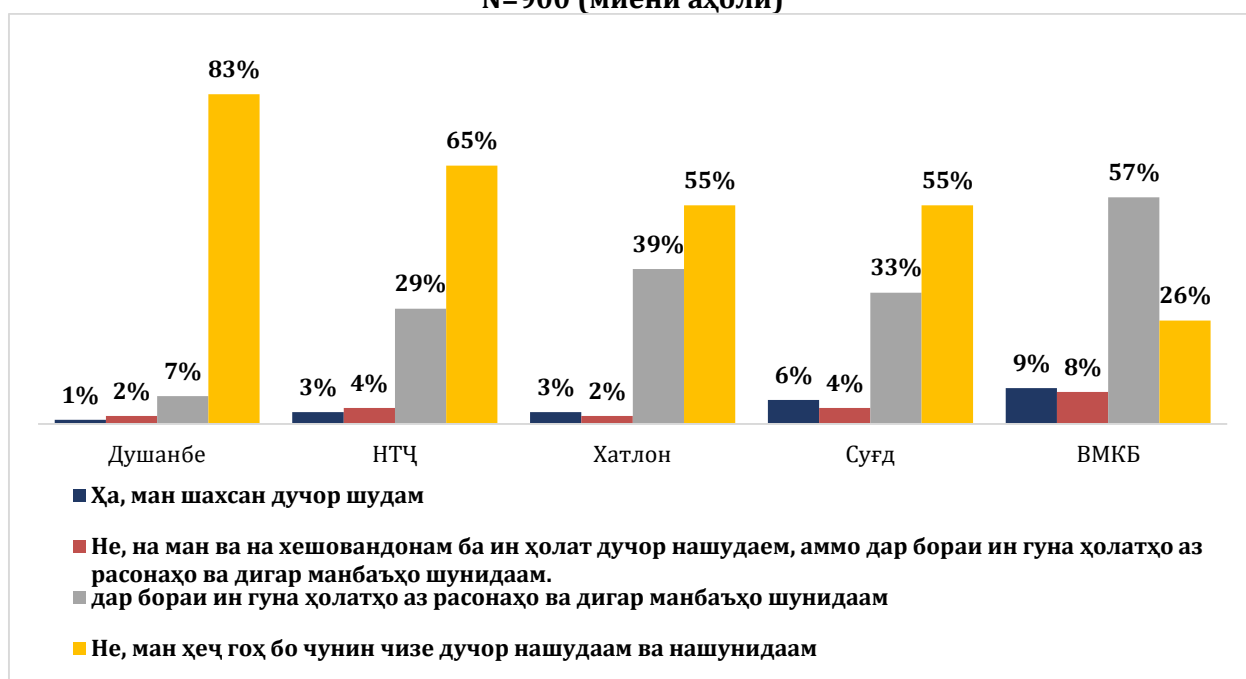
- *Таҷрибаи шахсии мусоҳибон ва наздикони онҳо оид ба қаллобӣ дар интернет, аз ҷумла ҳолатҳо дар шабакаҳои иҷтимоӣ ва таблиғ.*
- *Намудҳои қаллобӣ, ки мусоҳибон дучор шудаанд, аз қабилҳои фишинг, қаллобӣ бо корти кредитӣ ё пешниҳоди фоидаи қалбакӣ.*
- *Амалҳои, ки пас аз рӯбарӯшавӣ анҷом дода мешаванд, ба монанди нодида гирифтани, тамос гирифтани ба мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ё иваз кардани рамз.*
- *Оқибатҳои, ки мусоҳибон ва наздикони онҳо аз саргузаронидаанд, аз ҷумла талафоти молиявӣ, стресс ё дигар таъсироти манфӣ.*
- *Тадбирҳои амниятӣ, ки ба назари мусоҳибон аз қаллобӣ дар интернет ҳимоят мекунанд, ба монанди баланд бардоштани огоҳӣ, истифода ё тафтиши манбаъҳои иттилоот.*

Паҳншавии қаллобӣ дар Интернет

Дар маҷмӯъ, 60% мусоҳибон гуфтаанд, ки онҳо ҳеҷ гоҳ бо қаллобӣ дар интернет дучор нашудаанд ва дар бораи чунин ҳолатҳо нашундаанд. Ин нишондиҳанда аз он шаҳодат медиҳад, ки шумораи зиёди одамон аз хатарҳои Интернет огоҳ нестанд. Бо вуҷуди ин, **32%** қайд карданд, ки онҳо шахсан бо ҳолатҳои қаллобӣ дар Интернет дучор нашудаанд, балки шундаанд, ки ин аз сатҳи баланди огоҳӣ дар баъзе минтақаҳо шаҳодат медиҳад.

Танҳо **3%** мусоҳибон шахсан қаллобии онлайнро аз сар гузаронидаанд ва **3%** дигар изҳор доштанд, ки наздикони онҳо чунин ҳолатҳоро аз сар гузаронидаанд, ки ин фоизи камтари таҷрибаи воқеиро бо чунин ҳолатҳо нишон медиҳад.

Диаграммаи 5.1. Паҳншавии қаллобӣ дар Интернет, аз рӯи минтақаҳо.
N=900 (миёни аҳоли)

Ҳангоми таҳлили маълумот аз рӯи минтақаҳо, якчанд нишондиҳандаҳои муҳимро муайян кардан мумкин аст. Дар ВМКБ қисми бештари мусоҳибон (**57%**) гуфтаанд, ки онҳо шахсан аз қаллобӣ дар интернет сар нагирифтаанд, вале шундаанд, ки ин аз дигар минтақаҳо ба мисли Душанбе, ки ин рақам ҳамагӣ **7%** аст, тафовути назаррас дорад. Дар ҳамин ҳол, дар ВМКБ ҳиссаи бештари мусоҳибон (**9%**) қайд кардаанд, ки наздиконашон ба қаллобӣ дучор шудаанд, ки ин минтақаро низ ҷудо мекунад.

Дар НТМ ва вилояти Хатлон фоизи мусоҳибоне, ки дар бораи ҳолатҳои қаллобӣ шундаанд, вале шахсан ба онҳо дучор нашудаанд, бартарӣ доранд (**мутаносибан 29% ва 33%**), ки огоҳии нисбатан баландро нишон медиҳад.

Ҳамин тариқ, шумораи бештари мусоҳибон, ки ҳеҷ гоҳ бо чунин ҳолатҳо дучор нашудаанд ва нашундаанд, дар Душанбе (**83%**) мушоҳида мешавад, ки ин метавонад огоҳии камтари аҳолии ин минтақа дар бораи қаллобӣ дар интернетро нишон диҳад.

Намудҳои қаллобӣ дар Интернет

Дар маҷмӯъ, маълумтарин намуди қаллобӣ дар интернет, ки мусоҳибон ё наздикони онҳо бо онҳо дучор омадаанд, ин *паёмҳо дар бораи "бурдҳо" дар озмунҳост* – **34%**. Ин нишондиҳанда

аз он шаҳодат медиҳад, ки бисёре аз корбарон ба кӯшиши фиреб додани пешниҳодҳои қалбакии бурдҳо дучор шудаанд.

Дар ҷои дуюм бо **24%** ҳолатҳои қаллобӣ *пешниҳоди пулҳои зуд ва осон* мебошанд, ки аҳамияти мушкилотро дар фазои рақамии муосир таъкид мекунад.

Ҳамчунин, **16%** мусоҳибон қайд карданд, ки ҳангоми хариди онлайн ба *фишинг ва қаллобӣ дучор шудаанд*, ки ин ҳам ҳангоми истифодаи интернет хатари ҷиддӣ аст.

Қобили зикр аст, ки **19%** мусоҳибон аз *тамаъҷӯии пул тавассути шабакаҳои иҷтимоӣ* хабар доданд, ки ин аз сатҳи назарраси таҳдидҳо дар ин сегменти интернет шаҳодат медиҳад.

Диаграммаи 5.2. Намудҳои қаллобӣ дар Интернет, аз рӯи гурӯҳҳо.
N=67 (аз 900 нафар аҳоли, танҳо 67 нафар бо қаллобӣ дучор шудаанд)

Вазъиятро аз рӯи гурӯҳҳо таҳлил намуда, дидан мумкин аст, ки гурӯҳи асосӣ ба навъҳои алоҳидаи қаллобӣ бештар дучор меомад. Масалан, *хабарҳо оид ба "бурд" дар озмунҳо* дар байни гурӯҳи асосӣ (**34%**) нисбат ба гурӯҳи назоратӣ (**17%**) бештар маъмул буданд. Ин метавонад нишон диҳад, ки гурӯҳи асосӣ ба намудҳои гуногуни қаллобии рақамӣ бештар дучор мешаванд.

Қаллобӣ бо пешниҳоди ба даст овардани пулҳои зуд ва осон низ миёни гурӯҳи асосӣ (**24%**) назар ба гурӯҳи назоратӣ (**12%**) бештар маъмул аст, ки аз шумораи зиёди ҳолатҳои таъсиррасонӣ ба аудиторияи кам омодашуда шаҳодат медиҳад.

Фишинг, ки дар он ҳамлагарон кӯшиши ба даст овардани маълумоти шахсӣ доранд, нисбат ба гурӯҳи назоратӣ (**16%**) бештар ба гурӯҳи асосӣ (**24%**) таъсир расонидааст. Ҳамзамон, раҳна кардани аккаунтҳо дар шабакаҳои иҷтимоӣ бештар аз ҷониби гурӯҳи назоратӣ (**7%**) дар муқоиса бо **2%** дар гурӯҳи асосӣ зикр мешавад, ин метавонад нишон диҳад, ки иштирокчиёни тренинг аз чораҳои муҳофизат аз ҷунин таҳдидҳо бештар огоҳанд.

Огоҳӣ дар бораи чораҳои эҳтиётӣ ва муҳофизат

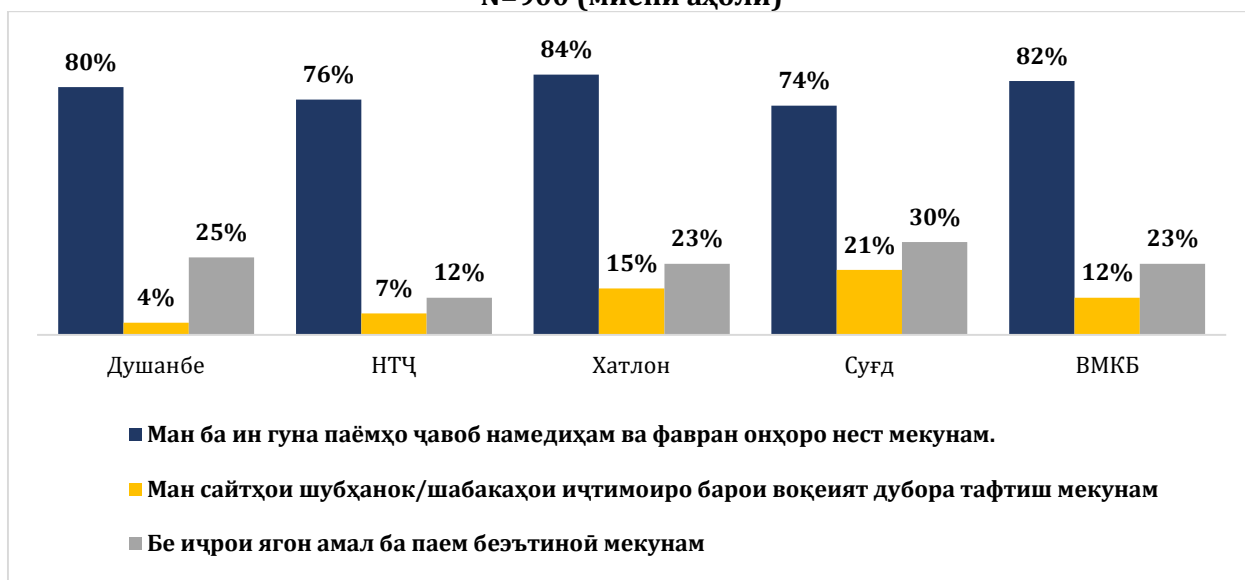
Дар ин ҷой огоҳии мусоҳибон аз чораҳои эҳтиётӣ ва муҳофизат аз қаллобии интернетӣ таҳлил карда мешавад. Стратегияҳои амнияти истифодашуда, аз қабилҳои истифодаи рамзҳои қавӣ, аутентификатсияи ду омил ва кӯшишҳои саводнокии рақамиро фаро мегирад.

Воқуниши маълумтарин ба гирифтани паёме, ки фоидаи зуд ва осон пешкаш мекунад, феврал нест кардан ё бастанӣ паём аст. Дар маҷмӯъ, **79%** мусоҳибон ин равишро афзал медонанд. Нодида гирифтани паём бидуни андешидани ягон амал бо **23%** дар ҷои дуюм аст. Дигар воқуниш, ба монанди ҷустуҷӯи маълумоти иловагӣ ё ирсоли паёмҳо ба наздикон, хеле камтар

маъмуланд.

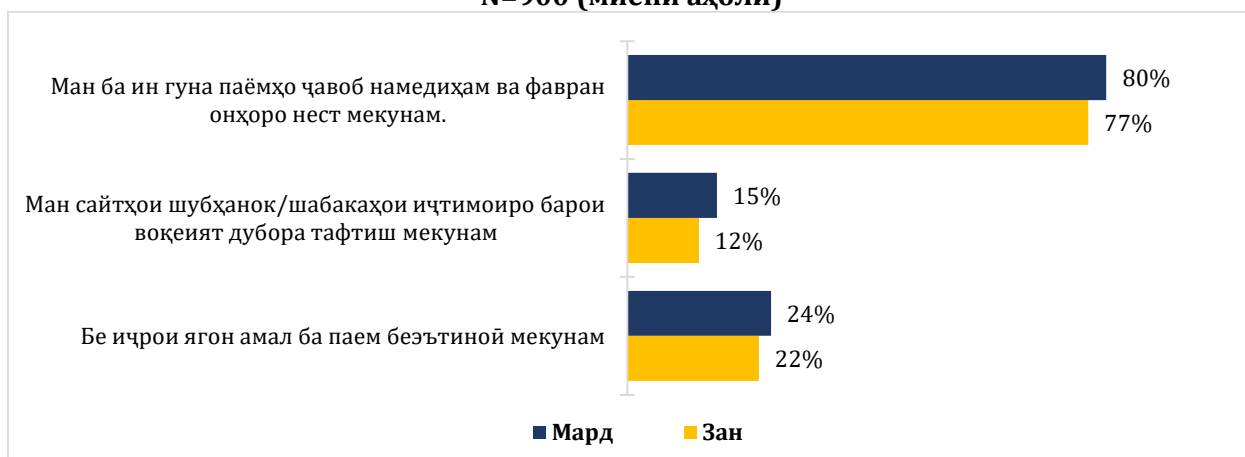
Дар вилояти Хатлон ва ВМКБ фоизи бештари мусоҳибон дар ҳазф ё бастанӣ паёмҳо (мутаносибан **84%** ва **82%**) мебошанд. Дар вилояти Суғд фоизи пасттарини чунин воқунишҳо (**74%**) нишон дода шудааст. Дар Душанбе ва НТМ ин нишондод тақрибан дар як сатҳ – мутаносибан **80%** ва **76%**-ро ташкил медиҳад. Нодида гирифтани паём бештар дар вилояти Суғд (**26%**) маъмул аст, дар ҳоле ки дар Душанбе ин рақам ҳамагӣ **12%** аст.

Диаграммаи 5.3. Ҷавоб ба паёмҳо аз ирсолкунандаи ношинос, аз рӯи минтақаҳо.
N=900 (миёни аҳоли)

Мардон нисбат ба занон каме бештари интиҳоб мекунанд, ки паёмро фавран нест кунанд ё баста кунанд (**80%** нисбат ба **77%**). Бо вучуди ин, занон эҳтимоли зиёд доранд, ки ин паёмро бе андешидани чораҳо нодида гиранд (**24%** занон ва **23%** мардон). Тафовут дар дигар категорияҳо ночиз аст.

Диаграммаи 5.4. Ҷавоб ба паёмҳо аз ирсолкунандаи ношинос, аз рӯи ҷинс.
N=900 (миёни аҳоли)

Мусоҳибони дорои маълумоти олий аксар вақт паёмҳоро бо пешниҳоди фоидаи зуд нобуд ё маҳкам мекунанд (**77%**). Ин рақам дар миёни шахсоне, ки маълумоти касбӣ ва миёнаи техникӣ доранд (**84%**) зиёд шуда, дар байни шахсони маълумоти миёнаи нопурра (**63%**) каме кам мешавад. Чустуҷӯи маълумоти иловагӣ бештар миёни мусоҳибони дорои маълумоти олий (**19%**) мушоҳида мешавад, дар ҳоле ки дар байни онҳое, ки танҳо маълумоти миёнаи нопурра доранд, ин нишондод ҳамагӣ **4%**-ро ташкил медиҳад. Нодида гирифтани паёмҳо дар байни

мусохибони дорои маълумоти олий низ маъмул аст (**29%**), аммо миёни одамони дорои маълумоти миёнаи ноупурра (**19%**) камтар маъмул аст.

Ҷадвали 5.1. Ҷавоб ба паёмҳо аз ирсолкунандаи ношинос, аз рӯи категорияҳои синну сол.
N=900 (миёни аҳоли)

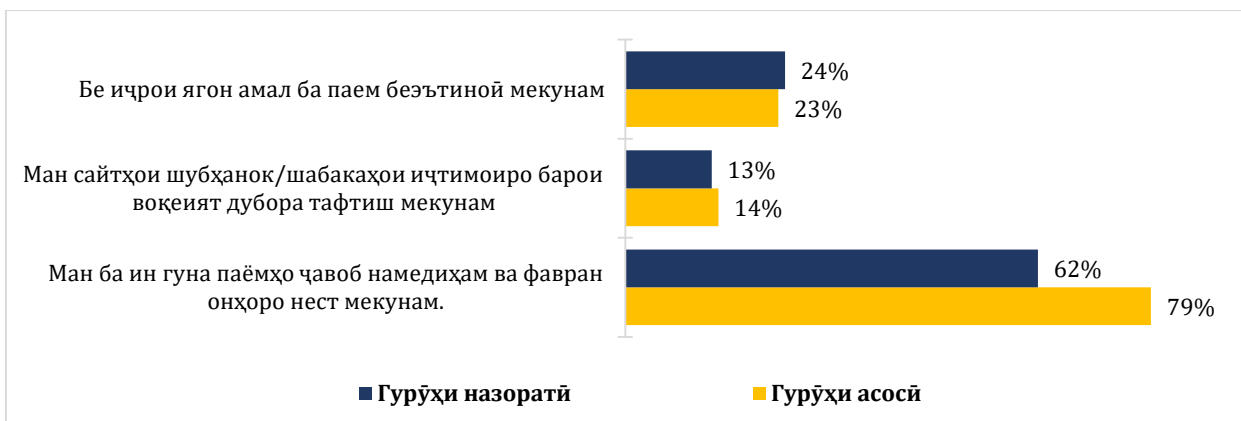
Чораҳои андешидашаванда	Ҷавобҳо	Маълумоти олий (бакалавр, магистр, таҳсилоти олии панҷсола)	Маълумоти олии ноупурра	Маълумоти миёнаи касбӣ ё миёнаи техникаӣ (омӯзишгоҳи касбӣ, техникум)	Маълумоти миёнаи умумӣ (синфҳои 10-11 мактаб)	Маълумоти миёнаи ноупурра (синфи 9 ё камтар аз соли таҳсил)	Маълумоти расмӣ надоранд	Ҷамагӣ
<i>Ман фавран паёмро нест мекунам / паёмҳои спам ё таблиғро блок мекунам</i>	Ҳа	77%	84%	81%	78%	79%	63%	79%
	Не	23%	16%	19%	22%	21%	37%	21%
	Ҷамагӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
<i>Ман дар бораи пешниҳод дар Интернет маълумот меҷӯям, то бифаҳмам, ки оё он метавонад</i>	Ҳа	19%	12%	13%	11%	12%	0%	14%
	Не	81%	88%	87%	89%	88%	100%	86%
	Ҷамагӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
<i>Ман ҳеҷ чорае надидам, паёмро ноидам мегирам</i>	Ҳа	29%	32%	25%	19%	13%	20%	23%
	Не	71%	68%	75%	81%	87%	80%	77%
	Ҷамагӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
<i>Ҷавоб ба паём барои дарёфти маълумоти бештар</i>	Ҳа	3%	12%	3%	3%	2%	17%	4%
	Не	97%	88%	97%	97%	98%	83%	96%
	Ҷамагӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Дар воқуниш ба паёмҳои қаллобӣ миёни шахру деҳот фарқияти ҷиддӣ вуҷуд надорад. Дар шахрҳо **80%** мусохибон нобуд сохтан ё бастанӣ чунин паёмҳоро афзал медонанд ва дар деҳот **78%**. Намудҳои дигари воқуниш, ба монанди ҷустуҷӯ ё ноидам гирифтани иттилоот, миёни шахрҳо ва деҳот баробар тақсим карда мешаванд.

Таҳлил нишон медиҳад, ки мусохибон аз гурӯҳи асосӣ (**79%**) нисбат ба иштирокчиёни гурӯҳи назоратӣ (**62%**) паёмҳои спамро бо пешниҳоди фоидасозӣ зуд ва осон блок ё маҳкам мекунанд, ки ин метавонад сатҳи баланди огоҳии худро дар бораи гурӯҳи асосӣ оид ба таҳдидҳои дар Интернет сарфи назар аз он, ки гурӯҳи назоратӣ омӯзиш гирифтанд нишон диҳад.

Ҷамъамон, миёни гурӯҳи назоратӣ нисбат ба гурӯҳи асосӣ (**23%**) эҳтимоли каме бештар (**24%**) аст, ки ин гуна паёмҳоро бе андешидани чораҳо ноидам гиранд. Ин метавонад равиши ғайрифайзолиро барои воқуниш ба чунин таҳдидҳо пас аз омӯзиш нишон диҳад.

Диаграммаи 5.5. Ҷавоб ба паёмҳо аз ирсолкунандаи ношинос, аз рӯи гурӯҳҳо.
N=900 (миёни аҳоли)

Ҳарду гуруҳ эҳтимоли якхела дар ҷустуҷӯи маълумот дар бораи чунин пешниҳодҳоро дар Интернет доранд (мутаносибан **14%** ва **13%**), ки ин сатҳи шабеҳи кунҷковӣ ё нобоварии мусоҳибони ҳарду гуруҳро нишон медиҳад.

Аксарияти мусоҳибон бар ин назаранд, ки чораи асосии ҳимоят аз қаллобӣ дар Интернет эҳтиёт ҳангоми кушодани истинодҳо ва паёмҳо мебошад (**38%**), ки аз сатҳи баланди огоҳӣ аз чораҳои асосии амниятӣ шаҳодат медиҳад. Варианти дуввуми маълумтарин ин омӯзиши мунтазам ва баланд бардоштани огоҳӣ (**16%**) мебошад, ки фаҳмиши зарурати омӯзиши давомдорро нишон медиҳад. Бо вучуди ин, қисми зиёди мусоҳибон (**13%**) изҳор доштанд, ки онҳо ба чораҳои муҳофизатӣ аҳамият намедиханд, ки ин аз зарурати маълумоти иловагӣ шаҳодат медиҳад.

Ҷадвали 5.2. Ҷавоб ба паёмҳо аз ирсолкунандаи ношинос, аз рӯи минтақаҳо.
N=900 (миёни аҳоли)

Чораҳои андешидашавандаи муҳофизатӣ	Ҷавобҳо	Душанбе	НТМ	Вилояти Хатлон	Вилояти Суғд	ВМКБ	Ҳамагӣ
Истифодаи паролҳои қавӣ ва аутентификатсияи ду омил	Ҳа	23%	28%	20%	39%	23%	28%
	Не	77%	72%	80%	61%	77%	72%
	Ҳамагӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Эҳтиёткорӣ ҳангоми кушодани истинодҳо ва паёмҳо	Ҳа	52%	46%	33%	30%	51%	38%
	Не	48%	54%	67%	70%	49%	62%
	Ҳамагӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Омӯзиш ва баланд бардоштани огоҳии мунтазам	Ҳа	5%	6%	13%	8%	16%	9%
	Не	95%	94%	87%	92%	84%	91%
	Ҳамагӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Гузориши фаъолияти шубҳанок (дар тамос бо хадомоти дастгирӣ)	Ҳа	2%	9%	21%	12%	7%	13%
	Не	98%	91%	79%	88%	93%	87%
	Ҳамагӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Аз нуқтаи назари минтақавӣ дар шаҳри Душанбе **52%** мусоҳибон эҳтиёткориро ҳамчун чораи асосии муҳофизатӣ қайд кардаанд, ки ин аз нишондиҳандаи миёнаи кишвар баландтар аст. Дар НТМ **46%** мусоҳибон ба ин тадбир пайравӣ мекунанд, аммо ҳамагӣ **10%** омӯзишро муҳим медонанд, ки нисбат ба дигар минтақаҳо камтар аст. Дар вилояти Суғд низ **51%** ба аҳамияти эҳтиёткорӣ таъкид кардаанд, аммо танҳо **8%** муҳимияти омӯзиши мунтазамро қайд кардаанд. Вазъият дар Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон дигар аст: дар ин ҷо **39%** эҳтиёткориро муҳим мешуморанд, аммо **16%** ҳеҷ гуна чораи бехатариро умуман истифода намебаранд ва ин зарурати корҳои фаҳмондадиҳӣ таъкид мекунад.

Аз рӯи ҷинс, фоизи бештари мардон (**30%**) истифодаи паролҳои қавӣ ва аутентификатсияи ду-омилро бартарӣ медиҳанд, дар ҳоле ки **52%** ҳангоми кушодани паёмҳо эҳтиёткор буданро афзалият медонанд. Дар байни занон ин рақам каме баландтар аст - **39%**, ки аз муносибати эҳтиёткорона ба амнияти интернет дар байни занон шаҳодат медиҳад.

Таҳлил аз рӯи навъи маҳал нишон медиҳад, ки дар маҷмӯъ мусоҳибон аз шаҳру деҳот бештар ба ин боваранд, ки чораи асосии ҳифз аз қаллобӣ дар Интернет ҳангоми кушодани истинодҳо ва паёмҳо эҳтиёткорӣ мебошад (**47%** дар шаҳр ва **34%** дар деҳот). Ин аз сатҳи баланди огоҳии мусоҳибон, новобаста аз маҳалли зист, дар бораи чораҳои асосии амнияти интернет шаҳодат медиҳад.

Ба омӯзиши мунтазам ва баланд бардоштани сатҳи огоҳӣ ба таври назаррас камтар таваҷҷӯҳ зоҳир карда мешавад: танҳо **5%** мусоҳибон дар шаҳрҳо ва **11%** мусоҳибон дар деҳот инро як тадбири муҳим мешуморанд, ки метавонад дар бораи аҳамияти омӯзиши пайваста дар масъалаҳои беҳатарӣ огоҳӣ надошта бошад.

Бештари мусоҳибон дар деҳот (**13%**) нисбат ба шаҳрҳо (**9%**) дар бораи фаъолияти шубҳанок хабар додаанд, ки ин метавонад хушёрии бештар ё зуд-зуд рух додани чунин ҳодисаҳоро дар манотиқи дурдаст нишон диҳад.

Дар муқоиса бо гурӯҳи назоратӣ (**11%**) мусоҳибон дар гурӯҳи асосӣ эҳтимоли бештар паролҳои қавӣ ва аутентификатсияи ду-омилро (**28%**) истифода мебаранд. Дар баробари ин, мусоҳибони гурӯҳи назоратӣ ҳангоми кушодани истинодҳо ва паёмҳо (**42%**) нисбат ба гурӯҳи асосӣ (**38%**) бештар эҳтиёткорӣ мекунанд. Омӯзиши мунтазам ва баланд бардоштани огоҳӣ ҳамчун усули муҳофизат аз ҷониби гурӯҳи асосӣ (**9%**) нисбат ба гурӯҳи назоратӣ (**4%**) бештар зикр шудааст. Гузориш додани фаъолияти шубҳанок ба ҳадамоти дастгирӣ низ дар байни мусоҳибон дар гурӯҳи назоратӣ (**20%**) нисбат ба гурӯҳи асосӣ (**13%**) бештар маъмул аст.

Хулосаҳои асосӣ аз рӯи боб:

- *Гурӯҳи асосӣ эҳтимоли зиёд ба намудҳои гуногуни қаллобӣ дучор мешавад, ба монанди паёмҳо дар бораи “бурдҳо” дар озмунҳо (34% дар муқобили 17% дар гурӯҳи назоратӣ) ва пешниҳоди пулҳои зуд ва осон (24% дар муқобил 12%), ки метавонад сатҳи пасти саводнокии молиявӣ ва амнияти рақамиро нишон диҳад.*
- *Фишинг (қўшиши ба даст овардани маълумоти шахсӣ) низ барои гурӯҳи асосӣ (24% нисбат ба 16%) як мушкили бештар маъмул аст, ки аҳамияти баланд бардоштани сатҳи огоҳӣ дар бораи чораҳои амнияти рақамиро дар байни аҳоли таъкид мекунад.*
- *Гурӯҳи назоратӣ, ки омӯзиширо хатм кардааст, амнияти беҳтарро нишон медиҳад ва бо камтар ба ҳолатҳои қаллобӣ дучор мешавад, ки самаранокии барномаҳои таълимӣ барои баланд бардоштани саводнокии молиявӣ ва амнияти интернетро нишон медиҳад.*

БОБИ 6. УСУЛ ВА МУНОСИБАТҶОИ МУСОҶИБОН БАРОИ РАСИДАН БА МАҚСАДҶОИ МОЛИЯВӢ ҶАҶОРЧӢБАҶОИ ВАҚТ БАРОИ ТАТБИҚИ ОНҶО

ҶадафҶои молиявӢ дар таъмини суботи иқтисодӢ ва неқӯаҳволии ҳам дар сатҳи хонаводаҶои алоҳида ва ҳам дар сатҳи тамоми кишвар нақши калидӢ доранд. ОнҶо ба одамон имкон медиҳанд, ки захираҶои худро беҳтар идора кунанд, ояндаро ба нақша гиранд, аз хатарҶои нолозим канорагирӢ кунанд ва дар ҳолатҶои ғайричашиддошт худ ва оилаи худро таъмин кунанд. Фаҳмидани ҳадафҶои молиявӢ кӯмак мекунад, ки даромади худро беҳтар истифода баред, пасандозҶо эҷод кунед, аз қарз канорагирӢ кунед ва қарорҶои оқилонаи сармоягузорӢ қабул кунед.

Дар ин бахш усулҶо ва равишҶо, ки мусоҶибон барои ноил шудан ба ҳадафҶои молиявии худ истифода мебаранд, инчунин ҷаҳорчӯбаи вақтро, ки онҶо барои расидан ба ин ҳадафҶо нақша доранд, баррасӢ мекунад. Таҳлил барои муайян кардани стратегияҶои молиявие, ки барои аҳолии Тоҷикистон хосанд, ҳам нақшаҶои кӯтоҳмуддат ва ҳам нақшаҶои дарозмуддатро дар бар мегирад. Диққати махсус ба он дода мешавад, ки мусоҶибон чӣ гуна ба банақшагирии молиявӢ бошуурона ва сохторӢ муносибат мекунанд, кадом воситаҶо ва таҷрибаҶоро барои сарфа, сармоягузорӢ ё тақсимои захираҶо истифода мебаранд, инчунин чӣ гуна афзалиятҶо дар фосилаҶои вақт тақсим карда мешаванд.

Гузоштани ҳадафҳои молиявӣ. Миёни 900 нафар иштирокчиёни тадқиқот, аксарият (56%) нишон доданд, ки онҳо ҳадафҳои мушаххаси молиявӣ доранд, ба мисли пасандоз барои таҳсилнамоӣ, харидани мошин ё пардохти қарз. Ин одамон, чун қоида, ояндаи молиявии худро бошӯруна ба нақша гирифта, барои ноил шудан ба ҳадафҳои муайяни моддӣ ҳадафҳои гузоштаанд. Дар ҳамаи ҳол, 42% мусоҳибон қайд кардаанд, ки дар ҳоли ҳозир ҳадафҳои мушаххаси молиявӣ надоранд. Ин метавонад нишон диҳад, ки қисми зиёди аҳоли банақшагирии фаъоли молиявиро оғоз накардаанд ё зарурати гузоштани чунин ҳадафҳоро намебинанд.

Дар Душанбе беш аз нисфи мусоҳибон (54%) ҳадафҳои молиявӣ доранд, ин аз он шаҳодат медиҳад, ки сокинони пойтахт аксаран барои беҳтар кардани вазъи молиявии худ талош мекунанд. Бо вучуди ин, фоизи назарраси онҳое, ки ҳадаф надоранд (33%) метавонанд ноустувории даромад ё банақшагирии нокифояи молиявиро нишон диҳанд. Фоизи баланди дар ҷавоб додан (13%) мушкิลӣ кашиданд, ки метавонад аз набудани огоҳӣ ё номуайяни дар бораи молияи оянда шаҳодат диҳад.

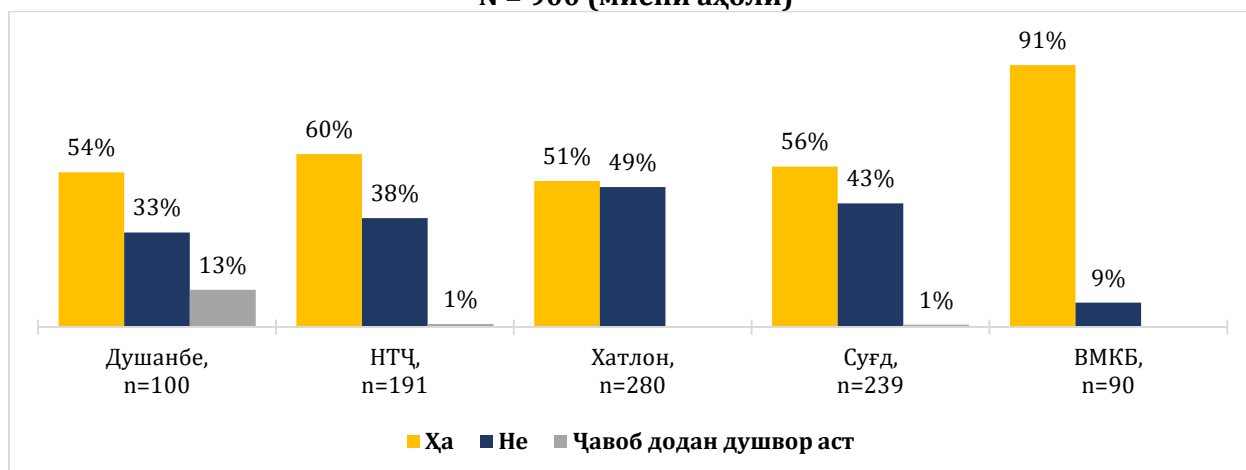
Дар НТМ ҳиссаи мусоҳибон ба ҳадафҳои молиявӣ нисбат ба Душанбе зиёдтар аст (60% нисбат ба 54%). Ин метавонад дар бораи интизоми молиявӣ ё таваҷҷӯҳи бештар ба беҳтар кардани вазъи молиявии сокинони ин минтақаҳо шаҳодат диҳад. Фоизи ками онҳое, ки дар ҷавоб душворӣ кашиданд (1%) аз мавқеъи мушаххаси мусоҳибон дар масъалаи молия шаҳодат медиҳад.

Дар вилояти Хатлон тақсими онҳое, ки ҳадафҳои молиявӣ доранд ва онҳое, ки ҳадафҳои молиявӣ надоранд, қариб як хел аст (мутаносибан 51% ва 49%). Фоизи баланди мусоҳибоне, ки ҳадаф надоранд, метавонанд бо мушкilotи иқтисодӣ ё набудани банақшагирии дарозмуддат вобаста бошанд. Сокинони маҳаллӣ метавонанд ноустувории даромадро аз саргузаронанд, ки муайян кардани ҳадафҳои молиявиро душвор мегардонад.

Дар вилояти Суғд аксарияти мусоҳибон (56%) ҳадафҳои молиявӣ доранд, ки ин аз фаъолияти молиявӣ ва огоҳии бештари сокинони маҳаллӣ шаҳодат медиҳад. Бо вучуди ин, қариб нисфи мусоҳибон (43%) ҳадаф надоранд, ки аз мушкilotи эҳтимолии молиявӣ ё набудани банақшагирий шаҳодат медиҳанд.

Дар ВМКБ фоизи баландтарини мусоҳибон дорои ҳадафҳои молиявӣ (91%) мебошад. Ин метавонад ба хусусиятҳои минтақа вобаста бошад, ки дар он ҷо сокинон барои ба даст овардани истиқлолияти молиявӣ ҳавасмандии бештар доранд. Фоизи ками онҳое, ки ҳадаф надоранд (9%) аз ҳавасмандии баланди молиявии аҳоли шаҳодат медиҳанд.

Диаграммаи 6.1. Сатҳи гузоштани ҳадафҳои молиявӣ, аз рӯи минтақаҳо.
N = 900 (миёни аҳоли)

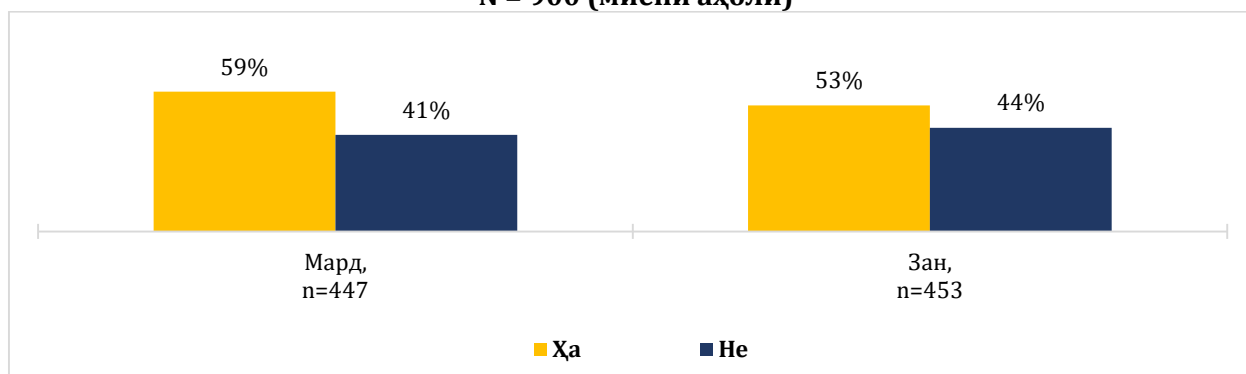

Ҳамин тариқ, ҳадафҳои молиявӣ бештар дар ВМКБ (**91%**) маъмуланд, ки ин аз сатҳи баланди огоҳии молиявӣ ва хоҳиши беҳтар намудани вазъи молиявии минтақа гувоҳӣ медиҳад. Дар вилояти Хатлон тақсими баробартарин миёни шахсоне, ки ҳадафҳои молиявӣ доранд ва надоранд, вучуд дорад, ки метавонад аз мушкилоти ҷиддии молиявӣ дар минтақа гувоҳӣ диҳад. Дар пойтахт, сарфи назар аз фоизи зиёди одамоне аз ҷиҳати молиявӣ фаъол, шумораи зиёди онҳое, ки дар назди худ ҳадафҳои молиявӣ намегуздоранд (**33%**), вучуд дорад, ки метавонад аз ноустувории молиявӣ шаҳодат диҳад.

Таҳлилҳо аз рӯи ҷинс нишон медиҳанд, ки дар байни мардон сатҳи баланди ҷалб дар банақшагирии молиявӣ вучуд дорад - **59%** ҳадафҳои молиявӣ доранд. Бо вучуди ин, **41%** пурсидашудагон ҳадаф надоранд, ки ин нишон медиҳад, ки шумораи зиёди мардоне ҳастанд, ки шояд ҳадафҳои молиявиро авлабият намеҳисобанд ё дар гузаштани онҳо душворӣ мекашанд.

Дар байни занон, фоизи онҳое, ки ҳадафҳои молиявӣ доранд (**53%**) нисбат ба мардон (**59%**) каме камтар аст. Ин метавонад бо сабаби фарқияти фаъолияти молиявӣ ё сатҳи даромад байни мардон ва занон бошад. Аммо, сарфи назар аз ин, беш аз нисфи занон низ барои расидан ба ҳадафҳои молиявии худ саъй доранд.

Диаграммаи 6.2. Сатҳи гузаштани ҳадафҳои молиявӣ, аз рӯи ҷинс.
N = 900 (миёни аҳоли)

Мардон нисбат ба занон бештар хабар медиҳанд, ки ҳадафҳои молиявӣ доранд (**59%** дар муқоиса бо **53%**), ки метавонанд хусусиятҳои фарҳангӣ ва иҷтимоии ҷомеаро инъикос кунанд.

Ҳангоми муқоисаи сатҳи муқаррар намудани ҳадафҳои молиявӣ байни гурӯҳҳои асосӣ ва назоратӣ маълум мешавад, ки дар НТМ ва вилояти Хатлон гурӯҳи назоратӣ дар муқоиса бо нишондиҳандаҳои асосӣ, мутаносибан **72%** ва **70%** сатҳи муқаррар намудани ҳадафҳои молиявиро баландтар нишон доданд. гурӯҳ (**60%** ва **51%**). Ин аз таъсири мусбати омӯзиши саводнокии молиявӣ дар ин минтақаҳо шаҳодат медиҳад. Дар вилояти Суғд низ гурӯҳи назоратӣ пеш гузашт, ки **67%** мусоҳибон ҳадафҳои молиявиро изҳор кардаанд, ки дар гурӯҳи асосӣ аз **56%** зиёдтар аст. Ин маълумотҳо нишон медиҳанд, ки тренингҳо ба ташаккули ҳадафҳои молиявӣ миёни иштирокчиён мусоидат карданд, гарчанде ки самаранокии тренингҳо вобаста ба минтақаҳо фарқ мекунад.

**Диаграммаи 6.3. Сатҳи гузоштани ҳадафҳои молиявӣ, аз рӯи минтақаҳо.
N = 1200 (миёни аҳоли ва иштироккунандагони омӯзишҳо)**

Дар маҷмӯъ, омӯзиши саводнокии молиявӣ ба муайян кардани ҳадафҳои молиявӣ, махсусан дар НТМ ва вилояти Хатлон таъсири мусбӣ расонд.

Гуногунии намудҳои ҳадафҳои молиявии мусоҳибон

Барои фаҳмидани он, ки мусоҳибон кадом ҳадафҳои молиявиро муҳимтар мешуморанд, ба мусоҳибон саволи кушода дода шуд, то ҷавобҳои онро равшан кунанд. Ҳадафҳои молиявӣ метавонанд харидҳои калонро дар бар гиранд, ба монанди харидани хона ё мошин ё пардохти таъмири мактаб ё хона.

Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки дар шаҳри Душанбе харидории манзил барои аксарият (**30%**) авлабият дорад, аммо бахши қобили мулоҳизаи мусоҳибон (**26%**) маблағи таҳсилро низ ҳадафи муҳим медонанд. Ин метавонад арзиши таҳсилро барои сокинони маҳаллӣ нишон диҳад. Харидани мошин ва таъмири хона афзалиятҳои пасттаранд.

Дар НТМ харидани хона низ афзалият дорад (**30%**). Аммо дар муқоиса бо Душанбе тавачҷӯҳ ба маблағи таҳсил (**8%**) камтар аст. Ин метавонад ба талаботи иқтисодӣ ва таълимии минтақа вобаста бошад.

Дар вилояти Хатлон тақсими афзалиятҳо мутаносибтар аст. Дар ҳоле ки харидани хона як ҳадафи муҳим боқӣ мемонад, **22%** мусоҳибон таъмир ё сохтани хонаро авлабият медонанд, ки ин метавонад аз зарурати беҳтар кардани шароити зиндагии онҳо шаҳодат диҳад. Тавачҷӯҳ ба пардохти таҳсил низ назаррас аст.

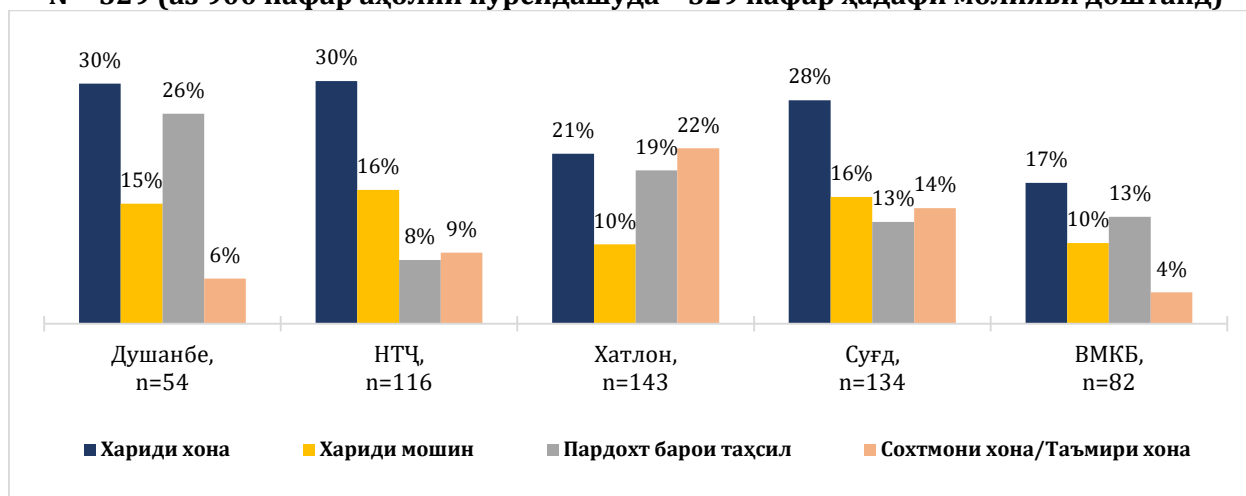
Дар вилояти Суғд хариди манзил аз ҳама муҳимтарин ҳадаф аст (**28%**). Ин майлу хоҳиши беҳтар намудани шароити зистро таъкид мекунад. Сохтмон ё таъмири хона (**14%**) ва ҳаққи таҳсил (**13%**) дар ҷои дуюм қарор доранд.

Дар ВМКБ фоизи нисбатан пасти пурсидашудагон, ки дар муқоиса бо дигар минтақаҳо хариди манзил барояшон авлабият дорад (**17%**). Сохтмон ё таъмири хона афзалияти боз ҳам камтар дорад (Дар вилояти Суғд хариди манзил аз ҳама муҳимтарин ҳадаф аст (**28%**). Ин майлу хоҳиши беҳтар намудани шароити зистро таъкид мекунад. Сохтмон ё таъмири хона (**14%**) ва ҳаққи таҳсил (**13%**) дар ҷои дуюм қарор доранд.

Дар ВМКБ фоизи нисбатан пасти мусоҳибон, ки дар муқоиса бо дигар минтақаҳо хариди манзил барояшон авлабият дорад (**17%**). Сохтмон ё таъмири хона афзалияти боз ҳам камтар дорад (**4%**). Ин метавонад ба инфрасохтори мушаххаси минтақа вобаста бошад, ки дар он дигар афзалиятҳои молиявӣ метавонанд муҳимтар бошанд). Ин метавонад ба инфрасохтори

мушаххаси минтақа вобаста бошад, ки дар он дигар афзалиятҳои молиявӣ метавонанд муҳимтар бошанд.

Диаграммаи 6.4. Намудҳои афзалиятноки ҳадафҳои молиявии мусоҳибон, аз рӯи минтақаҳо. **N = 529 (аз 900 нафар аҳолии пурсидашуда – 529 нафар ҳадафи молиявӣ доштанд)**

Дар асоси таҳлили дар боло овардашуда хулосаҳои зерин баровардан мумкин аст:

- *Харидории хона* - дар аксари минтақаҳо, бахусус дар Душанбе, НТМ ва вилояти Суғд муҳимтарин ҳадафи молиявӣ мебошад.
- *Маблағи таҳсил* - низ дар миёни ҳадафҳои молиявӣ, махсусан дар Душанбе ва Хатлон ҷои намоёнро ишғол мекунад ва арзиши таҳсилро дар ин минтақаҳо нишон медиҳад.
- *Сохтмон ё таъмири манзил* - барои мусоҳибон дар вилояти Хатлон, ки ин афзалият нисбат ба дигар минтақаҳо баландтар аст, як ҳадафи муҳимест, ки метавонад аз зарурати беҳтар кардани шароити зиндагӣ шаҳодат диҳад.
- *Харидории мошин* - ҳадафи аввалиндараҷатарин дар тамоми минтақаҳо ба шумор меравад, ба истиснои қисми хурди мусоҳибон дар НТМ ва вилояти Суғд.

Тафовути ҷиддии миёни гурӯҳҳои асосӣ ва назоратӣ аз рӯи ҳадафҳои молиявӣ чунинанд: харидории хона барои ҳарду гурӯҳ тақрибан якхела аҳамият дорад - дар гурӯҳи назоратӣ **27%** ва дар гурӯҳи асосӣ **26%**. Аммо барои мусоҳибон дар гурӯҳи назоратӣ (**19%**) нисбат ба гурӯҳи асосӣ (**15%**) арзиши таҳсил афзалияти бештар дорад. Сохтан ё таъмири хона барои гурӯҳи асосӣ (**14%**) нисбат ба гурӯҳи назоратӣ (**12%**) як ҳадафи каме муҳимтар аст.

Диаграммаи 6.5. Намудҳои афзалиятноки ҳадафҳои молиявии мусоҳибон, аз рӯи минтақаҳо. **N = 738 (миёни аҳоли ва иштироккунандагони омӯзишҳо – ҳамагӣ 1200)**

Вақте ки сухан дар бораи харидории мошин меравад, фарқиятҳо хеле каманд, бо нишондиҳандаҳои тақрибан якхела дар гурӯҳи назоратӣ **13%** ва дар гурӯҳи омӯзишӣ **14%**. Умуман, ҳарду гурӯҳ ҳадафҳои молиявии якхела доранд ва дар афзалияти онҳо барои пардохти ҳаққи таҳсил фарқиятҳои ночиз доранд.

Равишҳои банақшагири ва расидан ба ҳадафҳои молиявӣ

Минбаъд, мо дида мебароем, ки мусоҳибон аз интиҳоби умумӣ барои ноил шудан ба ҳадафҳои молиявии худ чӣ чораҳо меандешанд. Таҳлил гуногунрангии равишҳои банақшагирии молиявӣ ва фарқиятҳои назарраси минтақавиро нишон медиҳад. Маълумот ба мо кӯмак мекунад, то бифаҳмед, ки кадом стратегияҳо дар миёни аҳоли маъмуланд ва кадом омилҳо метавонанд ба интиҳоби онҳо таъсир расонанд.

Усули маъмултарин барои ноил шудан ба ҳадафҳои молиявӣ кам кардани хароҷот мебошад, ки онро **62%** мусоҳибон қайд кардаанд. Ин равиш махсусан дар вилояти Суғд (**71%**) ва вилояти Хатлон (**64%**) маъмул аст ва дар ВМКБ (**27%**) камтар маъмул мебошад. Оғози сарфаи маблағ ё сармоягузорӣ ҳамчун стратегияро **42%** иштирокчи интиҳоб кардаанд, ки дар ин нишондиҳанда вилоятҳои Хатлон ва Суғд пешсафанд (ҳар кадом **49%**), дар НТМ бошад, ин нишондод ҳамагӣ **21%**-ро ташкил медиҳад. Таҳияи нақшаи амал дар Душанбе камтар маъмул буд (**8%**), вале бештар дар вилояти Хатлон (**49%**).

Ҷадвали 6.1. Равишҳои банақшагири ва расидан ба ҳадафҳои молиявии мусоҳибон, аз рӯи минтақаҳо.

N = 494 (миёни аҳоли, ҳамагӣ 900)

Ҷавобҳо	Ҷавобҳо	Душанбе, n=48	НТМ, n=107	Вилояти Хатлон, n=141	Вилояти Суғд, n=122	ВМКБ, n=76	Ҳамагӣ n=494
<i>Нақшаи амалро омода кардам / омода мекунам</i>	Ҳа	8%	24%	49%	33%	42%	34%
	Не	92%	76%	51%	67%	58%	66%
	Ҳамагӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%
<i>Пардохтҳоро аз рӯи корти кредитӣ ё қарз зиёд кардам/зиёд мекунам</i>	Ҳа	4%	1%	4%	4%	7%	3%
	Не	96%	99%	96%	96%	93%	97%
	Ҳамагӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%
<i>Ҷамъ кардани маблағ ё сармоягузориро оғоз кардам / оғоз мекунам</i>	Ҳа	46%	21%	49%	49%	47%	42%
	Не	54%	79%	51%	51%	53%	58%
	Ҳамагӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%
<i>Кори нав / иловагиро ёфтам / меёбам</i>	Ҳа	15%	10%	15%	22%	11%	16%
	Не	85%	90%	85%	78%	89%	84%
	Ҳамагӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%
<i>Сарчашмаҳои нави кредиткунониро ёфтам / меёбам</i>	Ҳа	0%	3%	4%	7%	3%	4%
	Не	100%	97%	96%	93%	97%	96%
	Ҳамагӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%
<i>Хароҷотҳоямро коҳиш додам / коҳиш медиҳам</i>	Ҳа	56%	55%	64%	71%	27%	62%
	Не	44%	45%	36%	29%	73%	38%
	Ҳамагӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%
<i>Ҳеч чиз</i>	Ҳа	6%	1%	0%	2%	0%	1%
	Не	94%	99%	100%	98%	100%	99%
	Ҳамагӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%
<i>Дар ҷавоб душворӣ мекашам</i>	Ҳа	4%	0%	1%	1%	1%	1%
	Не	96%	100%	99%	99%	99%	99%
	Ҳамагӣ	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Амалҳои дигар, аз қабيلي ҷустуҷӯи кори нав ё зиёд кардани пардохти қарз дар миёни аҳоли камтар маъмуланд. Танҳо **16%** мусоҳибон дар ҷустуҷӯи кори нав хабар додаанд ва ин нишондод дар вилояти Суғд бештар (**22%**) ва дар НТМ (**10%**) камтар аст. Стратегияҳои

марбут ба қарздиҳӣ хеле кам истифода мешаванд, танҳо **4%** мусоҳибон пардохтҳои қарзро зиёд мекунанд ё сарчашмаҳои нави қарздиҳӣ меҷӯянд.

Таҳлили муқоисавии миёни гурӯҳҳо нишон медиҳад, ки дар равишҳои банақшагири барои ноил шудан ба мақсадҳои молиявӣ миёни гурӯҳҳои асосӣ ва назоратӣ тафовути ҷиддӣ вучуд дорад. **62%** мусоҳибон дар гурӯҳи асосӣ барои расидан ба ҳадафҳои худ хароҷотро кам кардаанд, дар ҳоле ки дар гурӯҳи назорат ин рақам ҳамагӣ **43%** аст. Дар баробари ин **31%** иштирокчиёни гурӯҳи назоратӣ дар ҷустуҷӯи кори иловагӣ мебошанд, ки ин назар ба гурӯҳи а

с
тафовути муҳим низ дар он аст, ки дар гурӯҳи асосӣ **42%** мусоҳибон маблағро сарфа мекунанд ё сармоягузорӣ мекунанд, дар ҳоле ки дар гурӯҳи назоратӣ ин рақам ҳамагӣ **25%** аст. Ниҳоят, иғрурӯҳи асосӣ нақшаи чорабинихоро барои ноил шудан ба ҳадафҳои худ омода мекунанд, ки аз гурӯҳи назоратӣ хеле зиёд аст.

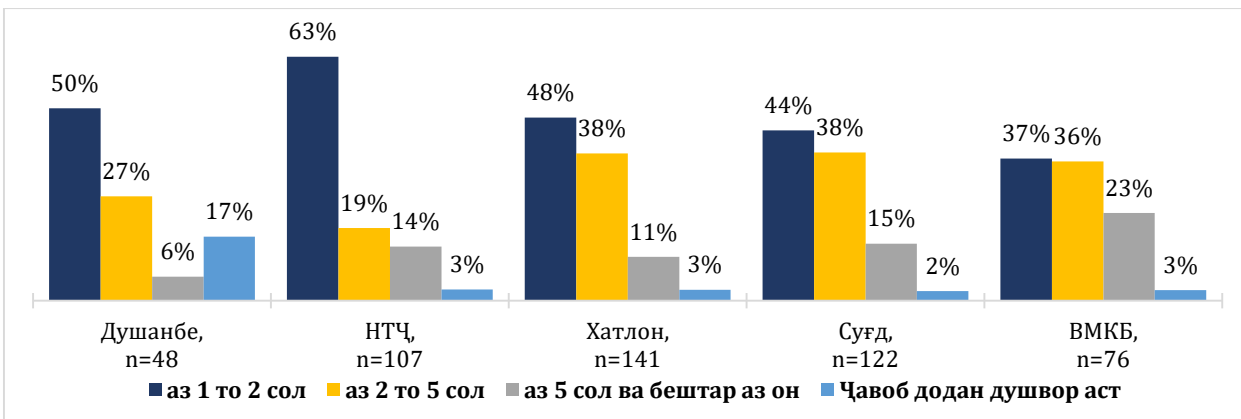
1 **Диаграммаи 6.6** Равишҳои банақшагири ва расидан ба ҳадафҳои молиявии мусоҳибон, **6** **N = 701 (миёни аҳоли ва иштироккунандагони омӯзишҳо, ҳамагӣ 1200)**

и
Ин тафовутҳоро бо он шарҳ додан мумкин аст, ки иштирокчиёни гурӯҳи назоратӣ пас аз омӯзиши саводнокии молиявӣ бештар ба дарёфти манбаъҳои нави даромад тamarкуз мекунанд, дар ҳоле ки гурӯҳи асосие, ки омӯзиш нагирифтааст, ба усулҳои анъанавии бештар, аз қабилӣ кам кардани хароҷот ва сармоягузорӣ таъкид мекунад.

с
Ҳақте ки суҳан дар бораи мӯҳлати ноил шудан ба ҳадафҳои молиявӣ меравад, аксарияти одамон ба нақшаҳои кӯтоҳмуддат (*1-2 сол*) тamarкуз мекунанд. Ҳадафҳои кӯтоҳмуддат бештар дар НТМ (**63%**) ва камтар маъмул дар ВМКБ (**37%**) мебошанд. Ҳадафҳои миёнамӯҳлат (*2-5 сол*) дар вилоятҳои Хатлон ва Суғд (**38%**) бартарӣ доранд, дар ҳоле ки дар Душанбе онҳо камтар маъмуланд (**27%**). Ҳадафҳои дарозмуддат (*зиёда аз 5 сол*) дар ВМКБ (**23%**) бештар маъмуланд, дар ҳоле ки дар вилояти Суғд ҳамагӣ **15%** пурсидашудагон ба онҳо риоя мекунанд.

Диаграммаи 6.7. Чаҳорҷӯбаи вақт барои расидан ба мақсадҳои молиявӣ, аз рӯи минтақаҳо. **N = 494 (миёни аҳоли, ҳамагӣ 900)**

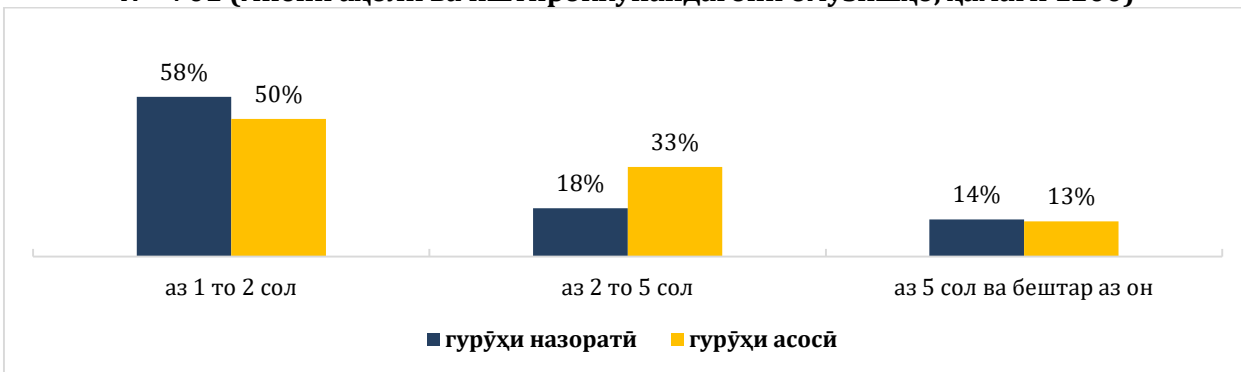

Аксарияти мусоҳибон ба ҳадафҳои кӯтоҳмуддати молиявӣ тамаркуз мекунанд, ки метавонанд зарурати ноил шудан ба натиҷаҳои зуд дар шароити ноустувории иқтисодӣ ё захираҳои маҳдудро нишон диҳанд. Тафовутҳои минтақавӣ дар афзалиятҳои чаҳорҷӯбаи вақт нишон медиҳанд, ки одамон дар НТМ бештар барои кӯтоҳмуддат нақша мегиранд, дар ҳоле ки дар ВМКБ хоҳиши бештар ба ҳадафҳои дарозмуддат вучуд дорад. Ин метавонад вобаста ба тафовут дар имконоти иқтисодӣ ва афзалиятҳои сокинони ин минтақаҳо бошад.

Баъдан, мо чаҳорҷӯбаи вақтро барои ноил шудан ба ҳадафҳои молиявӣ миёни гурӯҳҳои назоратӣ ва асосӣ муқоиса мекунем.

Тафовути миёни чаҳорҷӯбаи вақт ва гурӯҳҳои назоратӣ ва гурӯҳҳои асосӣ бо иштироки гурӯҳи назоратӣ дар тренинги шарҳ дода мешавад. Дар гурӯҳи назоратӣ, ки омӯзиш гирифтаанд, **58%** мусоҳибон ҳадафҳои кӯтоҳмуддатро (*аз 1 то 2 сол*) гузоштаанд, ин метавонад нишон диҳад, ки онҳо бештар ба ноил шудан ба натиҷаҳои молиявии фаврӣ пас аз омӯзиш тамаркуз мекунанд. Бо вучуди ин, **33%** мусоҳибон дар гурӯҳи асосӣ, ки омӯзиш нагирифтаанд, ҳадафҳои молиявии худро барои муддати дарозтар (*аз 2 то 5 сол*) ба нақша мегиранд, дар қиёс **18%** дар гурӯҳи назоратӣ.

Диаграммаи 6.8. Чаҳорҷӯбаи вақт барои расидан ба мақсадҳои молиявӣ, аз рӯи минтақаҳо. N = 701 (миёни аҳоли ва иштироккунандагони омӯзишҳо, ҳамагӣ 1200)

Ин метавонад нишон диҳад, ки гурӯҳи назоратӣ, ки дар тренинг омӯзонида шудааст, шояд барои ноил шудан ба комёбиҳои тезтар таҷрибаҳои банақшагирии кӯтоҳмуддатро қабул карда бошад, дар ҳоле ки гурӯҳи асосӣ, бидуни омӯзиш, тамоюли бештари вақтро мегирад..

Хулосаҳои асосӣ аз рӯи боб:

- *Гурӯҳи назоратӣ, ки дар тренинги иштирок доштанд, фаҳмиши бештари ҳадафҳои молиявии кӯтоҳмуддатро нишон доданд, 58% мусоҳибон дастовардҳои худро барои 1-2 сол ба нақша гирифтаанд. Гурӯҳи асосӣ, баръакс, бештар ба мақсадҳои миёнамӯҳлат ва дарозмуддат майл дорад.*

- Кам кардани хароҷот усули асосии ноил шудан ба ҳадафҳои молиявӣ боқӣ мемонад, махсусан дар байни гурӯҳи асосӣ (62%), дар ҳоле ки гурӯҳи назоратӣ эҳтимоли бештар дар ҷустуҷӯи кори нав аст (31%).
- Нақшаҳои пасандоз ва сармоягузорӣ дар миёни гурӯҳҳои асосӣ(42%) маъмултаранд, ки ин метавонад муносибати эҳтиёткоронаро ба молия дар мӯҳлати тӯлонӣ нишон диҳад.
- Чаҳорҷӯбаи вақт барои ноил шудан ба ҳадафҳои молиявӣ нишон медиҳад, ки гурӯҳи назоратӣ пас аз омӯзиш бештар ба натиҷаҳои кӯтоҳмуддат тамарқуз мекунад, ки ин

м
е
т
а
в
о
н
а
д

х
о
ҳ
и
ш
и

з
у
д
т
а
р

д
а
р

а
м
а
л

т
а
т
б
и
қ

н
а
м
у
д
а
н
и

БОБИ 7. ТАҲЛИЛИ ИНДИКАТОРҲОИ САВОДНОКИИ МОЛИЯВӢ

Дар боби мазкур таҳлили муфассали нишондиҳандаҳои асосии саводнокии молиявии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон оварда шудааст. Ҳадафи ин таҳқиқот арзёбии сатҳи кунунии дониши молиявӣ, рафтор, фарогирии молиявӣ, эътимод ба муассисаҳои молиявӣ ва банақшагирии молиявӣ миёни гурӯҳҳои гуногуни аҳоли, аз ҷумла баҳрабардорони лоиҳаи Бонки миллии Тоҷикистон (БМТ) мебошад.

Бо истифода аз равиши интегралӣ, мо ҳар як нишондиҳандаро алоҳида баррасӣ мекунем, методологияи ҳисобкуниро таҳлил мекунем, натиҷаҳои бадастомадаро шарҳ медиҳем ва маълумотро бо давраҳои қаблӣ муқоиса мекунем.

Диққати махсус ба таҳлили гендерӣ дода мешавад, ки ба мо имкон медиҳад, то фарқияти сатҳи саводнокии молиявии миёни мардон ва занонро дарк кунем. Инчунин байни аҳоли ва баҳрабардорони лоиҳаҳои БМТ таҳлили муқоисавӣ гузаронида мешавад, ки имкон медиҳад самаранокии барномаҳо ва ташаббусҳои амалӣ баҳо дода шавад.

Нишондиҳандаи №1. Сатҳи донишҳои молиявӣ

Муқаррар намудани нишондиҳанда: Индекси донишҳои молиявӣ (ИДМ) дараҷаи фаҳмиши мафҳумҳои асосии молиявӣ ва қобилияти онҳо барои қабули қарорҳои молиявии огоҳонаро чен мекунад. Он истифодаи амалии донишҳои молиявӣ дар ҳаёти ҳаррӯза ва фаҳмиши истилоҳҳои иқтисодӣ, ба монанди таваррумро инъикос мекунад.

Методологияи ҳисобкунӣ: Ба мусоҳибон як қатор саволҳо дода шуданд, ки дониши молиявии онҳоро арзёбӣ мекунанд:

1. Татбиқи амалии мафҳумҳои асосии молиявӣ дар ҳаёти ҳаррӯза: масъалаҳои марбут ба ҳисобкунии фоизҳо, арзёбии фойданокии пешниҳодҳои молиявӣ ва дарки шартҳои қарзӣ;
2. Фаҳмидани истилоҳоти иқтисодӣ, аз қабилӣ таваррум: саволҳо оид ба донишҳои мафҳумҳо ва оқибатҳои таваррум ва дигар нишондиҳандаҳои асосии иқтисодӣ;
3. Қобилияти фарқ кардани изҳороти дуруст аз изҳороти бардурӯғ дар заминаи молиявӣ: изҳороти марбут ба афсонаҳои маъмули молиявӣ ва далелҳои воқеӣ, ки тафаккури интиқодӣ талаб мекунанд.

Ҷавобҳои мусоҳибон ба ин саволҳо ба ҳолҳои табдил дода шуданд. Барои ҳар як ҷавоби дуруст мусоҳиб 1 ҳол ва ҷавобҳои нодуруст 0 ҳол гирифтанд. Барои ҳисоб кардани **индекси инфиродии сатҳи дониши молиявӣ** формулае истифода бурда шуд, ки дар он маблағи ҳолҳои гирифташуда ба шумораи ҳадди имкони ҳолҳои барои ҳамаи саволҳои нишондиҳанда тақсим карда шуда, натиҷа бо фоиз ифода карда мешавад. Дар асоси натиҷаҳои бадастомада ҷадвали гурӯҳбандии сатҳи дониши молиявӣ таҳия карда шуд: сатҳи хеле паст: 0-20%, сатҳи паст: 21-40%, сатҳи миёна: 41-60%, сатҳи баланд: 61-80% ва сатҳи хеле баланд: 81-100%.

Таҳлил, тафсир ва натиҷаҳо: ҳангоми таҳлили сатҳи дониши молиявии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва баҳрабардорони лоиҳа метавонад якҷанд тамоюлҳои асосиро қайд кард: нишондиҳандаи миёнаи дониши молиявӣ миёни аҳоли **45%** -ро ташкил медиҳад, ки дар маҷмӯъ сатҳи миёнаи дониши молиявиро нишон медиҳад. Барои баҳрабардорони лоиҳа ин рақам каме камтар аст - **44%**. Ин тафовут, гарчанде ночиз (1%), бо вучуди ин аз зарурати тақмили минбаъдаи барномаҳои таълимии лоиҳаи БМТ шаҳодат медиҳад.

Тақсимооти сатҳи дониш нишон медиҳад, ки сатҳи миёнаи аҳоли **36,2%**-ро ташкил медиҳад, ки ба сатҳи миёнаи дониши баҳрабардорон - **36%** рост меояд. Аммо дар байни аҳолии умумӣ ҳиссаи мусоҳибони дорони сатҳи баланди дониши молиявӣ 20,3 фоиз ва дорони сатҳи хеле баланд 2,5%-ро ташкил дода, ҳамагӣ 22,8 фоизро ташкил медиҳад. Дар баробари ин, дар байни баҳрабардорони лоиҳа ин нишондиҳандаҳо пасттаранд: 17% сатҳи баланд ва танҳо

2,3% сатҳи хеле баланд доранд, ки дар маҷмӯъ 19,3% -ро ташкил медиҳад.

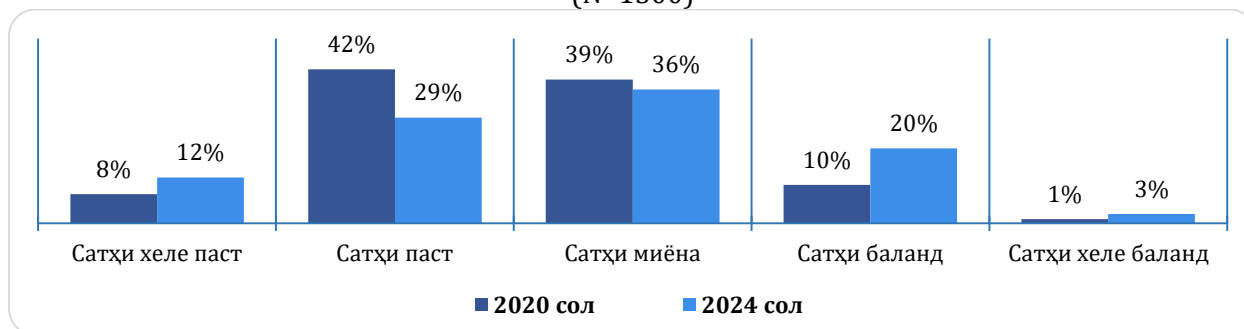
Таҳлили гендерӣ фарқияти ночиз миёни мардон ва занонро ошкор мекунад: миёни мардон 44,6% сатҳи миёнаи дониши молиявӣ доранд, миёни занон ин нишондод 45,5% аст. Дар байни баҳрабардорони лоиҳа фарқияти гендерӣ дар сатҳи дониши молиявӣ боз ҳам равшантар аст: 47,8% мардон сатҳи миёнаи донишро нишон медиҳанд, дар ҳоле ки дар миёни занон ин нишондод 42,1% мебошад. Қобили зикр аст, ки ҳам дар миқёси умумии аҳоли ва ҳам дар байни баҳрабардорон, ҳиссаи занони дорои сатҳи хеле пастӣ дониши молиявӣ аз ҳамаи нишондиҳанда барои мардон зиёд аст.

Ҷадвали 7.1.1. Сатҳи донишҳои молиявии аҳоли (N=900) ва баҳрабардорон (N=300)

	Аҳоли			Баҳрабардорон		
	Ҳамагӣ	Ҷинси мусоҳиб		Ҳамагӣ	Ҷинси мусоҳиб	
		Мард	Зан		Мард	Зан
Сатҳи хеле паст	12%	13%	12%	10%	9%	11%
Сатҳи паст	29%	25%	32%	34%	26%	39%
Сатҳи миёна	36%	37%	36%	36%	40%	34%
Сатҳи баланд	20%	22%	19%	17%	24%	14%
Сатҳи хеле баланд	3%	3%	2%	2%	2%	3%
Индекси сатҳи донишҳои молиявӣ		45%			44%	

Муқоисаи натиҷаҳои солҳои 2020 ва 2024: Муқоисаи маълумот оид ба сатҳи дониши молиявии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2020 ва 2024 тағйироти назаррасро нишон медиҳад: ҳиссаи мусоҳибоне, ки сатҳи дониши молиявии хеле паст доранд, аз 7,9 фоизи соли 2020 то 12,4 фоиз дар соли 2024 афзоиш ёфтааст. Дар баробари ин, афзоиши ҳиссаи одамони дорои сатҳи баланди дониш мушоҳида шудааст: аз 10,4% дар соли 2020 то 20,3% дар соли 2024. Категорияи сатҳи миёна аз 38,9% дар соли 2020 то 36,2% дар соли 2024 коҳиш ёфт, ин метавонад нишон диҳад, ки як қисми аҳолии дорои сатҳи миёнаи дониш ба категорияи сатҳи олӣ гузаштааст. Индекси дониши молиявӣ аз **39%** дар соли 2020 то **45%** дар соли 2024 афзоиш ёфт, ки ин аз афзоиши умумии сатҳи дониши молиявии аҳоли шаҳодат медиҳад.

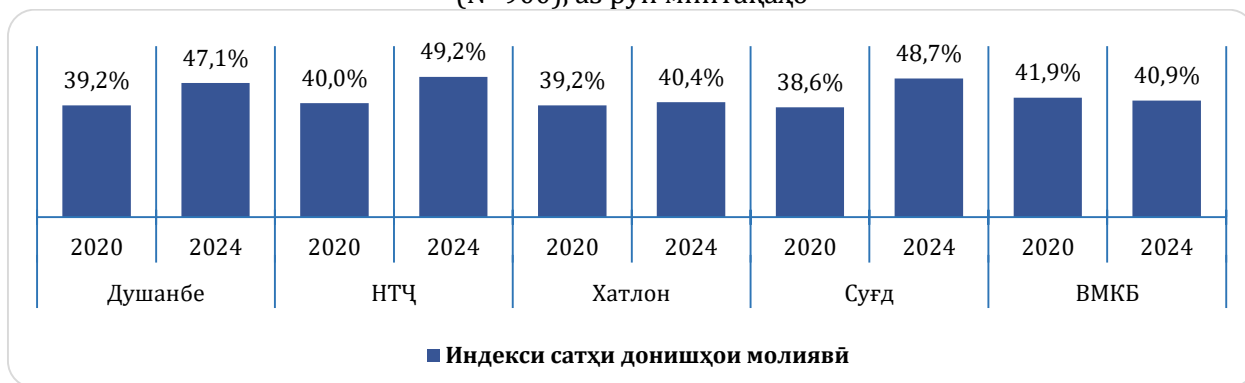
Диagramмаи 7.1.1. Сатҳи донишҳои молиявии аҳоли дар солҳои 2020 (N=900) ва 2024 (N=1500)

Бо назардошти маълумоти минтақавӣ метавон қайд кард, ки дар соли 2024 нишондиҳандаи баландтарини дониши молиявӣ дар НТМ **49,2%** ва вилояти Суғд **48,7%** ба қайд гирифта шудааст. Нишондиҳандаҳои пасттарини шохиси дониши молиявӣ дар соли 2024 дар ВМКБ – **40,9%** ва вилояти Хатлон – **40,4%** ба қайд гирифта шудаанд. Дар ВМКБ низ ин нишондиҳанда нисбат ба соли 2020 – 1 банди фоизӣ коҳиш ёфтааст: аммо дар вилояти Хатлон ин нишондиҳанда 1,2 банди фоизӣ афзудааст. Афзоиши бештар дар вилояти Суғд ба қайд гирифта шудааст, ки ин нишондиҳанда 10,1 банди фоизӣ ва дар НТМ 9,2 банди фоизӣ афзоиш ёфтааст, ки аз болоравии назарраси сатҳи дониши молиявӣ дар ин минтақаҳо шаҳодат медиҳад.

Диagramмаи 7.1.2. Сатҳи донишҳои молиявии аҳоли дар солҳои 2020 (N=1500) ва 2024

(N=900), аз рӯи минтақаҳо

Таҳлилҳо аз рӯи гурӯҳи синну сол нишон доданд, ки дар соли 2024 нишондиҳандаи баландтарини дониши молиявӣ миёни ҷавонони аз 18 то 24 сола ба қайд гирифта шуда, 47,5 фоизро ташкил медиҳад. Сатҳи пасти дар соли 2024 дар гурӯҳҳои аз 25 то 34 сола (42,5%) ва 55 сола ва калонтар (45,5%) мушоҳида мешавад. Афзоиши бештари индекси дониши молиявӣ дар гурӯҳи синну соли аз 18 то 24-сола ба қайд гирифта шудааст, ки ин нишондиҳанда 11,4 банди фоизӣ афзоиш ёфтааст. Камтарин афзоиш дар гурӯҳи аз 25 то 34-сола бо афзоиши 2,5 банди фоизӣ ба қайд гирифта шудааст, ки аз устувори нисбӣ ё самаранокии барномаҳои таълимӣ барои ҷавонон шаҳодат медиҳад.

Диagramмаи 7.1.3. Сатҳи донишҳои молиявии аҳоли дар солҳои 2020 (N=1500) ва 2024 (N=900), аз рӯи категорияҳои синну сол

Нишондиҳандаи №2. Рафтори молиявӣ

Муқаррар намудани нишондиҳанда: Индекси рафтори молиявӣ (ИРМ) одатҳои идоракунии молиявии шахсии мусоҳибонро, аз ҷумла буҷа, сарфа ва идоракунии хароҷотро арзёбӣ мекунад. Он истифодаи амалии донишҳои молиявиро дар ҳаёти ҳаррӯза ва қобилияти идоракунии самараноки захираҳои молиявиро барои таъмини суботи молиявӣ ва некӯаҳволӣ инъикос мекунад.

Методологияи ҳисоб: Ба мусоҳибон як қатор саволҳо дода шуданд, ки рафтори молиявии онҳоро арзёбӣ мекунад:

1. Нигоҳ доштани буҷети оила: аз мусоҳиб пурсида шуд, ки оё оилаи ӯ баҳисобгирии даромад ва хароҷотро нигоҳ медорад, ки ин огоҳии зарурати банақшагирӣ ва назорати маблағро инъикос мекунад;
2. Қобилияти мубориза бо мушкилоти молиявӣ: омодагӣ ва қобилияти мусоҳиб барои мубориза бо ҳолатҳои ғайричашмдошти молиявӣ бидуни оқибатҳои назаррас барои некӯаҳволии онҳо арзёбӣ карда шуд;
3. Мавҷудияти пасандозҳо барои ҳолатҳои ғайричашмдошт: мавҷудияти пасандозҳои мусоҳиб, ки метавонанд дар ҳолати фавқулодда истифода шаванд, арзёбӣ карда шуд, ки аз

устувории молиявии ӯ шаҳодат медиҳад;

4. Одатҳои молиявӣ: аз мусоҳибон изҳороте пурсида шуд, ки рафтори молиявии онҳоро тавсиф мекунад, ба монанди фикр дар бораи харид, афзалият додани пасандозҳо нисбат ба хароҷоти ҷорӣ ва доштани ҳадафҳои молиявӣ.

Ҷавобҳои мусоҳибон ба ин саволҳо ба ҳолҳо тақсим дода шуданд. Барои ҳар як ҷавоби мусбӣ мусоҳиб 1 ҳол ва ҷавобҳои манфӣ 0 ҳол гирифтаанд (зеро мавҷуд набудани мушкилоти молиявӣ аломати мусбат аст). Индекси рафтори молиявии инфиродӣ бо роҳи тақсим кардани ҷамъии ҳолҳои гирифташуда ба шумораи ҳадди имконпазири ҳолҳо ва сипас бо фоиз ифода кардани натиҷа ҳисоб карда шуд. Мувофиқи нишондодҳои бадастомада ҷадвали категорияҳо муқаррар карда шуд: 0-20%, сатҳи паст: 21-40%, миёна: 41-60%, сатҳи баланд: 61-80% ва дараҷаи хеле баланд: 81-100%.

Таҳлил, тафсир ва натиҷаҳо: ҳангоми таҳлили рафтори молиявӣ миёни аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва баҳрабардорони лоиҳа тамоюлҳои муайяне муайян карда шуданд, ки вазъи умумии идоракунии молияи шахсиро дар кишвар инъикос мекунад. Сатҳи миёнаи индекси рафтори молиявӣ дар байни аҳоли **53%**-ро ташкил медиҳад, ки ба сатҳи миёна мувофиқат мекунад. Дар байни баҳрабардорони лоиҳа ин нишондод баландтар буда, **57,0%**-ро ташкил медиҳад, ки аз рафтори мусоҳиби молиявии иштирокчиёни лоиҳа шаҳодат медиҳад.

Тақсим аз рӯи сатҳҳои рафтори молиявӣ дар байни **аҳоли** нишон медиҳад, ки сатҳҳои миёна ва баланд бартаарӣ доранд: 33% мусоҳибон сатҳи миёна доранд ва 33% дигар сатҳи баланди рафтори молиявиро нишон медиҳанд. Ҳиссаи мусоҳибоне, ки сатҳи хеле баланд доранд, 6% - ро ташкил медиҳад. Дар баробари ин, 26% аҳоли дар сатҳи паст ва 2% дар сатҳи хеле паст рафтори молиявӣ қарор доранд.

Миёни **баҳрабардорони** лоиҳа тамаркузи бештари мусоҳибон бо сатҳи баланд ва хеле баланди рафтори молиявӣ мушоҳида мешавад. Ҳамин тариқ, 39% иштирокчиёни лоиҳа сатҳи баланд ва 12% рафтори молиявии хеле баланд доранд. Ин назар ба нишондиҳандаҳои дахлдори аҳоли хеле зиёд аст. Ҳиссаи баҳрабардорон бо сатҳи паст 21% ва сатҳи хеле паст 5% мебошад.

Таҳлили гендерӣ хусусиятҳои ҷолибро ошкор мекунад. Дар байни аҳоли, мардон нисбат ба занон сатҳи рафтори молиявиро каме баландтар нишон медиҳанд. Сатҳи баланди рафтори молиявӣ дар 35% мардон ва 31% занон ва сатҳи хеле баланд - дар 8% мардон дар муқоиса бо 4% занон қайд карда шудааст.

Миёни баҳрабардорони лоиҳа фарқиятҳои гендерӣ камтар мушоҳида мешаванд. Дар байни мардон ва занон, 39% пурсидашудагон сатҳи баланди рафтори молиявӣ доранд. Бо вучуди ин, сатҳи хеле баланд дар байни баҳрабардорони мард (20%) нисбат ба баҳрабардорони зан (8%) бештар маъмул аст.

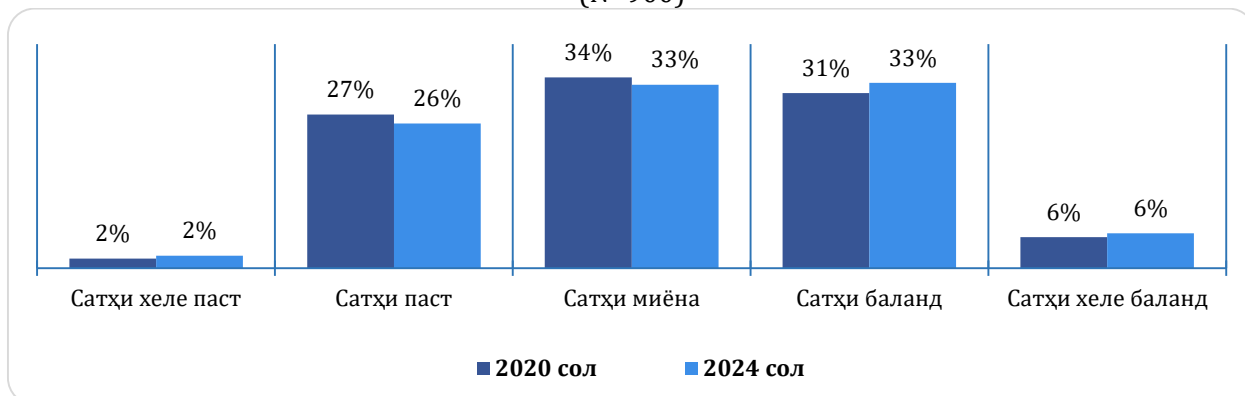
Ҷадвали 7.2.1. Сатҳи рафтори молиявии аҳоли (N=900) ва баҳрабардорон (N=300)

	Аҳоли			Баҳрабардорон		
	Ҳамагӣ	Ҷинси мусоҳиб		Ҳамагӣ	Ҷинси мусоҳиб	
		Мард	Зан		Мард	Зан
Сатҳи хеле паст	2%	2%	2%	5%	4%	5%
Сатҳи паст	26%	25%	26%	21%	16%	23%
Сатҳи миёна	33%	30%	35%	24%	22%	25%
Сатҳи баланд	33%	35%	31%	39%	39%	39%
Сатҳи хеле баланд	6%	8%	4%	12%	20%	8%
Индекси сатҳи рафтори молиявӣ		53%			57%	

Муқоисаи натиҷаҳои солҳои 2020 ва 2024: Таҳлили тағйирот дар давраи аз соли 2020 то соли 2024 суботро дар тамоми сатҳҳои рафтори молиявӣ миёни аҳоли нишон медиҳад.

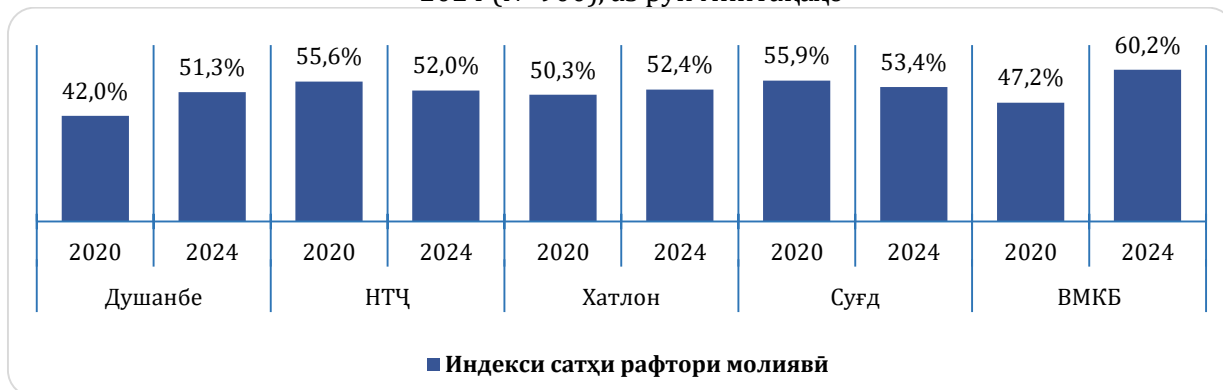
Индекси миёнаи рафтори молиявӣ аз **52,3%** дар соли 2020 то **53,2%** дар соли 2024 афзоиш ёфт, ки ин аз пешрафти каме дар рушди одатҳои молиявӣ ва идоракунии молияи шахсӣ шаҳодат медиҳад.

Диagramмаи 7.2.1. Сатҳи рафтори молиявии аҳоли дар солҳои 2020 (N=1500) ва 2024 (N=900)

Бо назардошти тағйироти индекси рафтори молиявӣ аз рӯи минтақаҳо метавон қайд намуд, ки шаҳри Душанбе ба таври назаррас пешрафт кардааст. Индекс дар пойтахт аз **42,0%** дар соли 2020 то **51,3%** дар соли 2024 афзуда, 9,3 банди фоизро ташкил медиҳад. ВМКБ афзоиши баландтарини индекси рафтори молиявиро нишон дода, аз **47,2%** дар соли 2020 то **60,2%** дар соли 2024 (афзоиш 13 банди фоизӣ) афзоиш ёфтааст. Дар вилояти Хатлон низ динамикаи мусбат мушоҳида шуда, шохис аз **50,3%** то **52,4%** афзоиш ёфт, ки 2,1 банди фоизӣ афзоишро нишон медиҳад. Дар ҳамин ҳол, дар вилояти Суғд ва Навоҳии тобеи марказ (НТМ) каме коҳиш ёфтани индекси рафтори молиявӣ мушоҳида шудааст. Дар вилояти Суғд ин нишондиҳанда аз **55,9%** то **53,4%**, 2,5 банди фоизӣ ва дар НТМ аз **55,6%** то **52,0%**, 3,6 банди фоизӣ коҳиш ёфт.

Диagramмаи 7.2.2. Индекси сатҳи рафтори молиявии аҳоли дар солҳои 2020 (N=1500) ва 2024 (N=900), аз рӯи минтақаҳо

Таҳлилҳо аз рӯи гурӯҳи синну сол нишон доданд, ки гурӯҳи синну соли 35-44 ба баландтарин индекси рафтори молиявӣ дар соли 2024 бо **54,3%** ноил шудааст, ки нисбат ба соли 2020 **1,1 банди фоизӣ** зиёд аст. Гурӯҳи синну соли 55 ва аз он боло афзоиши назаррасро аз **48,2%** то **52,3%** нишон дод, ки **4,1 банди фоизӣ** зиёд аст. Беҳтар шудани индекси рафтори молиявӣ миёни гурӯҳҳои синну соли калонсол метавонад бо таҷрибаи андӯхташудаи зиндагӣ ва масъулият барои некуаҳволии молиявии оила алоқаманд бошад.

Гурӯҳҳои синну соли 25-34 ва 45-54 дар шохиси рафтори молиявӣ каме боло рафтанд, ки аз устувории нисбӣ дар ин гурӯҳҳо шаҳодат медиҳад. Бо вучуди ин, ҷавонони 18-24 сола коҳиши шохисро аз **55,5%** то **52,1%** сабт намуда, 3,4 банди фоизӣ кам карданд.

Диagramмаи 7.2.3. Индекси сатҳи рафтори молиявии аҳоли дар солҳои 2020 (N=1500) ва 2024 (N=900), аз рӯи категорияҳои синну сол

Нишондиҳандаи №3. Сатҳи фарогирии аҳоли бо хизматрасониҳои молиявӣ

Муқаррар намудани нишондиҳанда: Индекси фарогирии молиявӣ то чӣ андоза мусоҳибон маҳсулот ва хидматҳои гуногуни молиявиро истифода мебаранд, чен мекунад.

Методологияи ҳисобкунӣ: Барои арзёбии сатҳи фарогирии молиявии аҳоли ба мусоҳибон як қатор саволҳои марбут ба истифодаи онҳо аз маҳсулоти гуногуни молиявӣ дода шуданд:

1. Истифодаи ду (2) ё зиёда маҳсулоти молиявӣ: мусоҳибон гузориш доданд, ки кадом ду ё зиёда аз хидматҳои молиявиро истифода кардаанд, аз ҷумла суратҳисобҳои бонкӣ, маҳсулоти кредитӣ, пасандозҳо, ҳамёнҳои электронӣ ва дигар асбобҳо.

Ҷавобҳои мусоҳибон ба ҳолҳо тақдир дода шуданд, ки барои истифодаи ҳар як маҳсулоти молиявӣ як ҳол дода шуд. Индекси фарогирии молиявии инфиродӣ бо роҳи ҷамъбасти ҳолҳо ва тақсими баҳои максималии имконпазир ҳисоб карда шуд ва натиҷа ҳамчун фоиз ифода карда шуд. Сатҳи нишондиҳандаҳо ба таври зерин тасниф карда шуданд: хеле паст (0-40%), миёна (41-60%), хеле баланд (61-100%).

Таҳлил, тафсир ва натиҷаҳо: ҳангоми таҳлили сатҳи фарогирии аҳоли бо хизматрасониҳои молиявӣ тамоюлҳои алоҳида муайян карда шуданд, ки динамикаи истифодаи маҳсулоти молиявиро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон инъикос менамоянд. Индекси миёнаи фарогирии молиявӣ миёни аҳоли 63%-ро ташкил медиҳад, ки ба сатҳи баланд мувофиқ аст. Барои баҳрабардорони лоиҳа ин рақам каме баландтар буда, 79%-ро ташкил медиҳад, ки ин ҳам сатҳи баланд аст.

Тақсимот аз рӯи сатҳ миёни аҳоли нишон медиҳад, ки 34,9% мусоҳибон дар сатҳи паст ва 4% дар сатҳи миёнаи фарогирии молиявӣ қарор доранд. Сатҳи баланд дар байни 61,1% мусоҳибон қайд карда шуд, ин аз он шаҳодат медиҳад, ки аксарияти аҳоли бо истифодаи ду ё зиёда маҳсулот ва хидматҳои молиявӣ фаро гирифта шудаанд.

Миёни баҳрабардорон лоиҳа вазъият боз ҳам беҳтар аст: ҳиссаи мусоҳибон бо сатҳи паст 19% ва сатҳи миёна - 4,7%. Дар маҷмӯъ, ин 23,7% иштирокчиёни лоиҳаро ташкил медиҳад, ки нисбат ба шумораи умумии аҳоли (38,9%) камтар аст. Сатҳи баланди фарогирии молиявӣ дар байни баҳрабардорон 76,3% -ро ташкил медиҳад, ки нисбат ба шумораи умумии аҳоли ба таври назаррас баланд аст.

Ҷадвали 7.3.1. Сатҳи фарогирии бо хизматрасониҳои молиявӣ миёни аҳоли (N=900) ва баҳрабардорон (N=300)

	Аҳоли				Баҳрабардорон	
	Ҷамағӣ	Ҷинси мусоҳиб		Ҷамағӣ	Ҷинси мусоҳиб	
		Мард	Зан		Мард	Зан

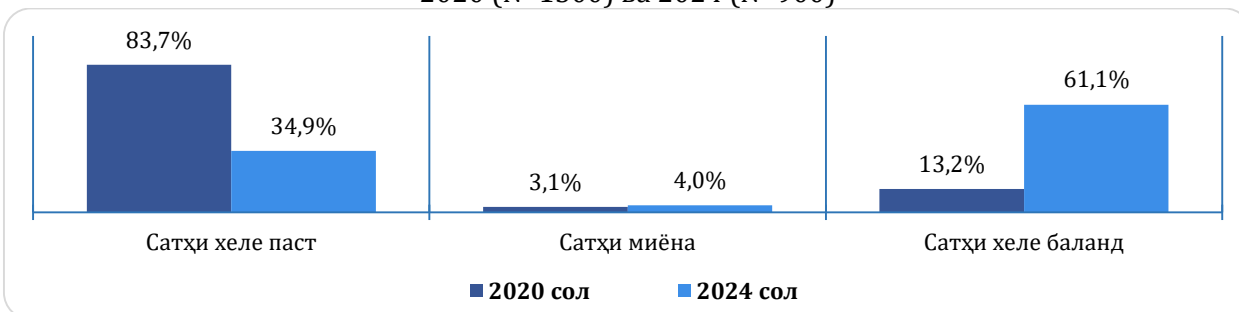

Сатҳи хеле паст	13%	11%	15%	19%	11%	23%
Сатҳи миёна	2%	1%	3%	5%	3%	6%
Сатҳи хеле баланд	85%	87%	83%	76%	86%	71%
Индекси сатҳи фароғирӣ бо ду ва зиёда хизматрасониҳои молиявӣ	63%			79%		

Муқоисаи натиҷаҳои солҳои 2020 ва 2024: Муқоисаи натиҷаҳои 2020 ва 2024 тағйироти назаррасро дар сатҳи фароғирии молиявӣ нишон медиҳад. Дар соли 2020 ҳиссаи мусоҳибони сатҳи паст 83,7% -ро ташкил дод, ки нисбат ба соли 2024 (34,9%) хеле зиёд аст. Сатҳи миёнаи истифодаи хизматрасониҳои молиявӣ аз 3,1% то 4% афзуд, ки ин тамоюли мусбат аст. Афзоиши бештар дар категорияи мусоҳибони сатҳи баланд (афзоиш аз 13,2% то 61,1%) ба амал омад.

Сатҳи умумии фароғирии молиявӣ дар байни аҳоли аз 15% дар соли 2020 то 63% дар соли 2024 афзоиш ёфт. Ин аз афзоиши умумии истифодаи маҳсулот ва хизматҳои молиявӣ аз ҷониби аҳоли шаҳодат медиҳад.

Диаграммаи 7.3.1. Сатҳи фароғирии бо хизматрасониҳои молиявӣ миёни аҳоли дар солҳои 2020 (N=1500) ва 2024 (N=900)

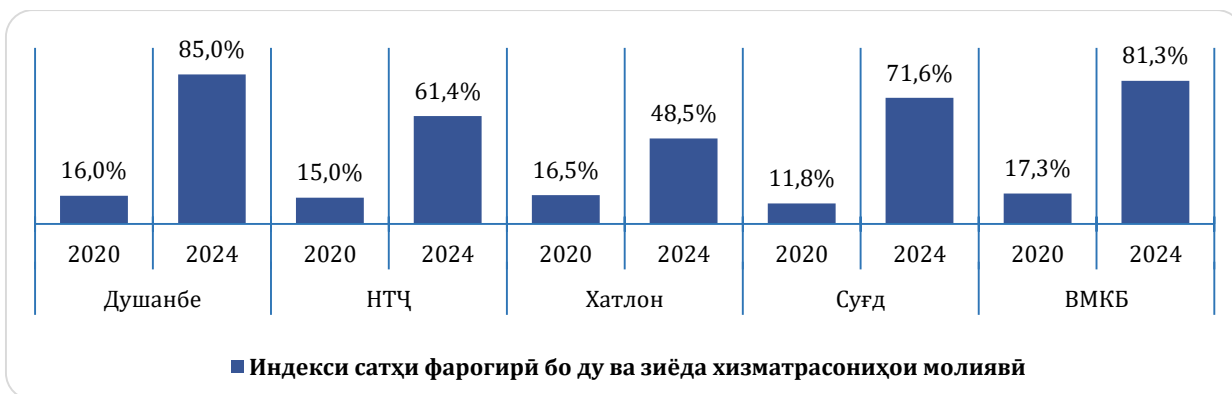

Бо назардошти маълумоти минтақавӣ метавон қайд кард, ки дар шаҳри Душанбе нишондиҳанда аз 16% дар соли 2020 то 85% дар соли 2024 (афзоиш 69 банди фоизӣ) афзоиш ёфтааст. Ин аз афзоиши истифодаи хизматрасониҳои молиявӣ аз ҷониби сокинони пойтахт шаҳодат медиҳад, ки эҳтимолан аз ҳисоби бештар шудани инфрасохтори молиявӣ ва дастрасии хизматрасониҳо ВМКБ низ афзоиши шохис аз 17,3% то 81,3%-ро нишон дода, 64 банди фоизӣ афзоиш ёфтааст. Ин метавонад аз беҳбуди вазъи дастрасӣ ба хизматрасониҳои молиявӣ дар ВМКБ шаҳодат диҳад.

Дар НТМ индекс аз 15% то 61,4% (афзоиш 46,4 банди фоиз) афзуд. Вилояти Хатлон низ афзоиши назарраси индексро аз 16,5%-и соли 2020 то 48,5% дар соли 2024 нишон дода, 32 банди фоизӣ афзудааст. Дар вилояти Суғд низ афзоиши шохис аз 11,8% то 71,6% (59,8 банди фоизӣ) афзудааст. Ҳамин тариқ, динамикаи тағйирот аз рӯи минтақаҳо нишон медиҳад, ки афзоиши бештари шохис дар шаҳри Душанбе ва ВМКБ, баъдан дар вилоятҳои Хатлону Суғд мушоҳида шудааст.

Диаграммаи 7.3.2. Индекси сатҳи фароғирии бо хизматрасониҳои молиявӣ миёни аҳоли дар солҳои 2020 (N=1500) ва 2024 (N=900), аз рӯи минтақаҳо

Нишондиҳандаи №4. Сатҳи эътимод ба институтҳои молиявӣ

Муқаррар намудани индикатор: Индекси эътимод ба муассисаҳои молиявӣ сатҳи эътимоди мусоҳибонро ба низоми бонкӣ ва ниҳодҳои молӣ арзёбӣ мекунад. Он дараҷаи эътимоди аҳоли ба устуворӣ ва эътимоднокии ташкилотҳои молиявиро инъикос мекунад, ки омили муҳими ҷаҳодияти самараноки бахши молиявӣ ва дар маҷмӯъ иқтисодият мебошад.

Методологияи ҳисобкунӣ: барои арзёбии сатҳи эътимод ба муассисаҳои молиявӣ ба мусоҳибон саволи зерин дода шуд:

1. Тағйирот дар сатҳи эътимод дар солҳои охир: мусоҳибон арзёбӣ карданд, ки эътимоди онҳо ба бонкҳо ва муассисаҳои молиявӣ дар як давраи муайян чӣ гуна тағйир ёфтааст.

Ҷавобҳои мусоҳибон ба ҳолҳо тақсим дода шуданд. Ҷавобҳои мусбӣ, ки сатҳи баланди эътимодро нишон медиҳанд, баландтар баҳо дода шуданд, дар ҳоле ки ҷавобҳои манфӣ, ки набудани эътимодро нишон медиҳанд, баҳои паст гирифтанд. Индекси инфиродии эътимод ба муассисаҳои молиявӣ бо роҳи ҷамъбасти ҳолҳои гирифташуда ва тақсим кардани шумораи ҳадди имконпазирӣ ҳолҳо ҳисоб карда шуд, натиҷа бо фоиз ифода карда шуд. Сатҳи нишондиҳандаҳо ба таври зерин тасниф карда шуданд: сатҳи хеле пастӣ эътимод (0-40%), сатҳи миёнаи эътимод (41-60%), сатҳи хеле баланд (61-100%).

Таҳлил, тафсир ва натиҷаҳо: ҳангоми таҳлили сатҳи эътимод ба муассисаҳои молиявӣ миёни аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва баҳрабардорони лоиҳа тамоюлҳои муайяне муайян карда шуданд, ки вазъи кунунии муносибати аҳоли ба бахши молиявиро инъикос мекунад. Нишондиҳандаи миёнаи эътимод ба муассисаҳои молиявӣ дар байни аҳоли **60%**-ро ташкил медиҳад, ки ба сатҳи миёнаи эътимод мувофиқ аст. Барои баҳрабардорони лоиҳа ин рақам баландтар буда, **68%**-ро ташкил медиҳад, ки аз сатҳи баланди эътимод байни иштирокчиёни лоиҳа шаҳодат медиҳад.

Тақсими сатҳи эътимод миёни **аҳоли** нишон медиҳад, ки 20%-и мусоҳибон ба муассисаҳои молиявӣ хеле паст, 39%-и онҳо дар сатҳи миёна ва 41%-и онҳо сатҳи хеле баланди эътимодро нишон медиҳанд. Ин аз он гувоҳӣ медиҳад, ки аксарияти аҳоли (80%) ҳадди ақалл сатҳи миёнаи эътимодро ба ниҳодҳои молӣ нигоҳ медоранд, ки барои низоми молии кишвар омили мусбат аст.

Миёни **баҳрабардорони** лоиҳа вазъият боз ҳам мусоидтар ба назар мерасад. Ҳиссаи пурсидашудагон бо сатҳи хеле пастӣ эътимод 13% -ро ташкил медиҳад, ки нисбат ба шумораи умумии аҳоли камтар аст. 38% баҳрабардорон дар сатҳи миёнаи эътимод қарор доранд ва 49% сатҳи хеле баланди эътимодро ба муассисаҳои молиявӣ нишон медиҳанд. Ин метавонад нишон диҳад, ки иштирок дар лоиҳаи БМТ ба баланд бардоштани эътимод ба муассисаҳои молиявӣ мусоидат мекунад.

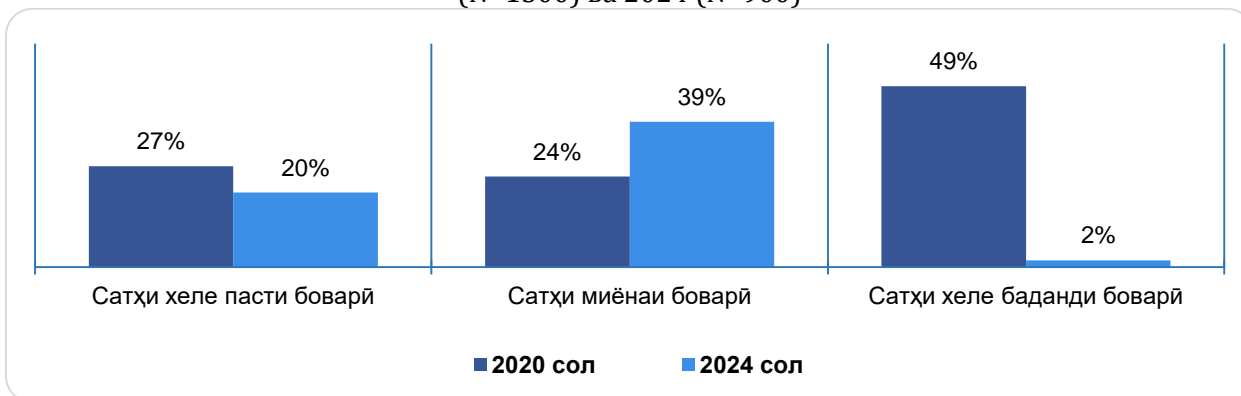
Ҷадвали 7.4.1. Сатҳи эътимод ба институтҳои молиявӣ миёни аҳоли (N=900) ва баҳрабардорон (N=300)

	Аҳоли			Баҳрабардорон		
	Ҳамагӣ	Ҷинси мусоҳиб		Ҳамагӣ	Ҷинси мусоҳиб	
		Мард	Зан		Мард	Зан
Сатҳи хеле пасти боварӣ	20%	19%	22%	13%	12%	14%
Сатҳи миёнаи боварӣ	39%	38%	40%	38%	34%	41%
Сатҳи хеле баданди боварӣ	41%	44%	38%	49%	54%	46%
Индекси сатҳи эътимод ба институтҳои молиявӣ	60%			68%		

Муқоисаи натиҷаҳои солҳои 2020 ва 2024: Муқоисаи натиҷаҳои солҳои 2020 ва 2024 каме коҳиш ёфтани индекси умумии эътимод ба муассисаҳои молиявӣ дар байни аҳоли аз **61%** дар соли 2020 то **60%** дар соли 2024 нишон медиҳад.

Бо вучуди ин, тақсимот аз рӯи сатҳи эътимод тағйироти ҷиддитарро паси сар кардааст: дар соли 2020 ҳиссаи мусоҳибон бо сатҳи хеле пасти эътимод 27% ва дар соли 2024 то 20% коҳиш ёфт. Дар баробари ин, ҳиссаи мусоҳибоне, ки сатҳи эътимоди миёна доранд, аз **24%** то **39%** афзуд, ки ин тамоюли мусбат аст. Бо вучуди ин, ҳиссаи мусоҳибон бо сатҳи хеле баланди эътимод ба таври назаррас коҳиш ёфтааст - аз 49% дар соли 2020 то 2% дар соли 2024.

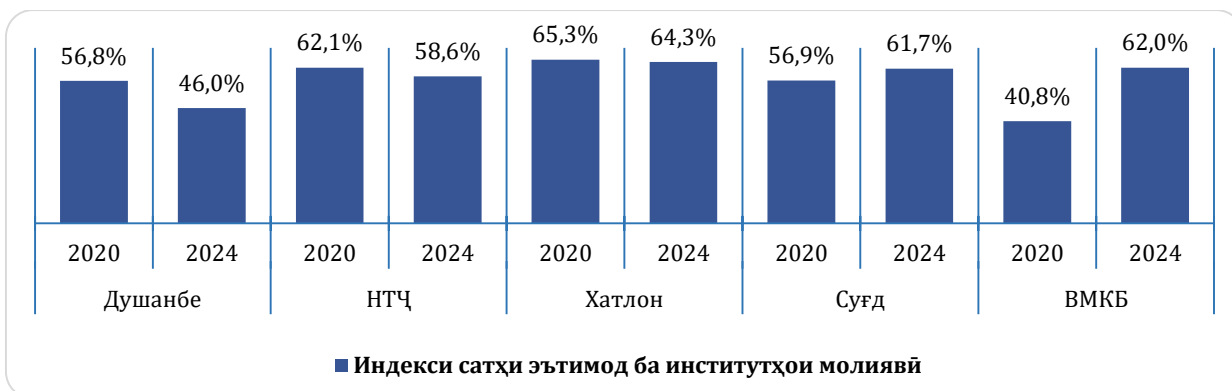
Диagramмаи 7.4.1. Сатҳи эътимод ба институтҳои молиявӣ миёни аҳоли дар солҳои 2020 (N=1500) ва 2024 (N=900)

Бо назардошти маълумоти минтақавӣ метавон қайд кард, ки дар шаҳри Душанбе индекси эътимод аз **56,8%** дар соли 2020 то **46,0%** дар соли 2024 (камшавӣ 10,8 банди фоизӣ) коҳиш ёфтааст. Дар НТМ индекси эътимод аз **62,1%** то **58,6%** коҳиш ёфта, 3,5 банди фоизӣ кам шуд. Вилояти Хатлон аз **65,3%** то **64,3%** каме коҳиш ёфт, ки ин нишон медиҳад, ки эътимод дар минтақа нисбатан баланд боқӣ мондааст.

Дар вилояти Суғд, баръакс, афзоиши индекси эътимод аз **56,9%** дар соли 2020 то **61,7%** дар соли 2024, яъне 4,8 банди фоизӣ афзоиш ёфтааст, ки аз афзоиши эътимоди сокинони вилоят ба ниҳодҳои молӣ шаҳодат медиҳад. ВМКБ афзоиши назарраси шохиси эътимодро нишон дода, аз **40,8%** то **62,0%** афзуда, 21,2 банди фоизро ташкил медиҳад. Ин беҳбудии назаррас метавонад натиҷаи кӯшишҳои дидаю доништа таҷқими эътимоди мардум ба институтҳои молиявӣ минтақа бошад.

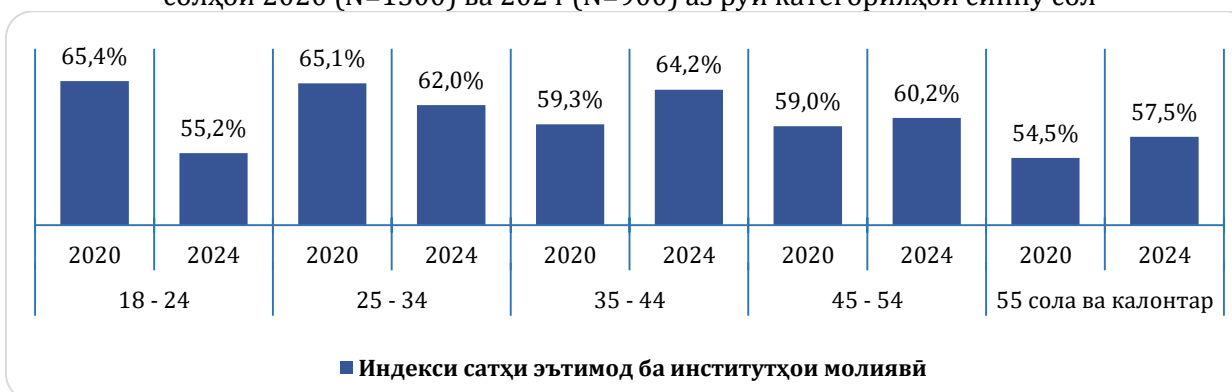
Диagramмаи 7.4.2. Индекси сатҳи эътимод ба институтҳои молиявӣ миёни аҳоли дар солҳои 2020 (N=1500) ва 2024 (N=900) аз рӯи минтақаҳо

Таҳлили тағйирот аз рӯи гурӯҳи синну сол нишон медиҳад, ки гурӯҳи синну соли 35-44 зиёдшавии эътимод ба муассисаҳои молиявиро нишон дода, аз **59,3%** дар соли 2020 то **64,2%** дар соли 2024 афзоиш ёфта, 4,9 банди фоизӣ зиёд шудааст. Гурӯҳи синну соли **55 ва калонтар** низ индекси эътимоди онҳо аз **54,5%** то **57,5%** боло рафт, ки 3% афзоиш ёфтааст.

Ҳамзамон, назаррастарин коҳиши эътимод дар миёни ҷавонони 18-24 сола ба қайд гирифта шудааст, ки дар он индекси мазкур аз **65,4%** дар соли 2020 то **55,2%** дар соли 2024 коҳиш ёфта, 10,2 банди фоизӣ коҳиш ёфтааст. Гурӯҳи синну соли 25-34 низ аз **65,1%** то **62,0%** коҳиш ёфта, 3,1 банди фоизӣ коҳиш ёфтааст.

Диаграммаи 7.4.3. Индекси сатҳи эътимод ба институтҳои молиявӣ миёни аҳоли дар соҳаҳои 2020 (N=1500) ва 2024 (N=900) аз рӯи категорияҳои синну сол

Нишондиҳандаи №5. Сатҳи банақшагирӣ ва ҳадафҳои молиявӣ

Муқаррар намудани нишондиҳанда: Индекси банақшагирӣ ва ҳадафҳои молиявӣ арзёбӣ менамояд, ки оё мусоҳибон ҳадафҳои молиявӣ доранд ва дараҷаи омодагии онҳо барои банақшагирии дарозмуддати молиявӣ. Он қобилияти аҳолиро дар гузаштани ҳадафҳои молиявӣ, таҳияи стратегияи ноил шудан ба онҳо ва андешидани чораҳои дахлдор барои таъмини неқӯаҳволии дарозмуддати молиявии онҳо инъикос мекунад.

Методологияи ҳисобкунӣ: барои арзёбии сатҳи банақшагирӣ ва ҳадафҳои молиявӣ ба мусоҳибон як қатор саволҳо дода шуданд, ки ба равшан кардани ҷанбаҳои зерин нигаронида шудаанд:

1. Доштани ҳадафҳои молиявӣ: мусоҳибон гузориш доданд, ки оё онҳо ҳадафҳои мушаххаси молиявие доранд, ки барои расидан ба он талош мекунанд;
2. Мавҷудияти ҳадафҳои дарозмуддати молиявӣ ва хоҳиши ноил шудан ба онҳо: таҳқиқ карда шуд, ки оё мусоҳибон маблағҳои худро барои мӯҳлати дарозмуддат ба нақша гирифтаанд ва барои расидан ба ҳадафҳои худ чораҳо меандешанд;

3. Стратегияи ноил шудан ба ҳадафҳои молиявӣ: маълум шуд, ки оё мусоҳибон барои ноил шудан ба ҳадафҳои молиявӣ худ нақша ё стратегия таҳия кардаанд.

Ҷавобҳои мусоҳибон ба ҳолҳои тағйир додан шуданд. Ҷавобҳои мусбӣ, ки банақшагирии молиявӣ фаълро нишон медиҳанд, 1 ҳол ва ҷавобҳои манфӣ 0 ҳол гирифтанд. Индекси инфиродии сатҳи банақшагирӣ ва ҳадафҳои молиявӣ бо роҳи тақсим кардани маблағи ҳолҳои гирифташуда ба шумораи ҳадди имкони ҳолҳои ҳисоб карда шуд, натиҷа бо фоиз ифода карда шуд. Сатҳи нишондиҳандаҳо ба таври зерин гурӯҳбандӣ карда шуданд: сатҳи хеле паст (0-20%), сатҳи паст (21-40%), сатҳи миёна (41-60%), сатҳи баланд (61-80%) ва сатҳи хеле баланд (81% -80%) 100%).

Таҳлил, тафсир ва натиҷаҳо: ҳангоми таҷлили сатҳи банақшагирии молиявӣ ва мақсадҳои миёни аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва баҳрабардорони лоиҳа тамоюлҳои алоҳида муайян карда шуданд, ки вазъи кунунии банақшагирии молиявиро дар кишвар инъикос мекунанд. Нишондиҳандаи миёнаи сатҳи банақшагирӣ ва ҳадафҳои молиявӣ миёни аҳоли 25%-ро ташкил медиҳад, ки ин ба дараҷаи паст рост меояд. Барои баҳрабардорони лоиҳа ин рақам баландтар аст - 30%, аммо дар сатҳи паст низ. Ин аз он шаҳодат медиҳад, ки қисми зиёди аҳоли ва иштирокчиёни лоиҳа ба банақшагирии молиявӣ ва муайян кардани ҳадафҳои молиявӣ аҳамияти кофӣ намедиҳанд.

Тақсимои сатҳи банақшагирии молиявӣ миёни **аҳоли** нишон медиҳад, ки 43% мусоҳибон дар сатҳи хеле паст банақшагирӣ ва 15% дигар дар сатҳи паст қарор доранд. Хамин тавр, 58% аҳоли дараҷаи паст ё хеле паст банақшагирии молиявӣ дорад. Сатҳи миёнаи банақшагириро 36%, сатҳи баландро 6% ва таносуби мусоҳибоне, ки сатҳи хеле баланди банақшагирӣ доранд, 0% қайд кардаанд.

Миёни **баҳрабардорони** лоиҳа вазъият то андозае беҳтар аст. Ҳиссаи мусоҳибоне, ки сатҳи хеле паст банақшагирӣ доранд, 31% ва сатҳи паст 18%-ро ташкил медиҳад. Дар маҷмӯъ, ин 49% иштирокчиёни лоиҳаро ташкил медиҳад, ки нисбат ба шумораи умумии аҳоли камтар аст. Сатҳи миёнаи банақшагирии молиявӣ дар байни баҳрабардорон 49%-ро ташкил медиҳад, ки нисбат ба шумораи умумии аҳоли хеле баланд аст. Сатҳи баланд дар 1% баҳрабардорҳо ва дар 0% сатҳи хеле баланд низ мушоҳида шудааст.

Ҷадвали 7.5.1. Сатҳи банақшагирӣ ва ҳадафҳои молиявӣ миёни аҳоли (N=900) ва баҳрабардорон (N=300)

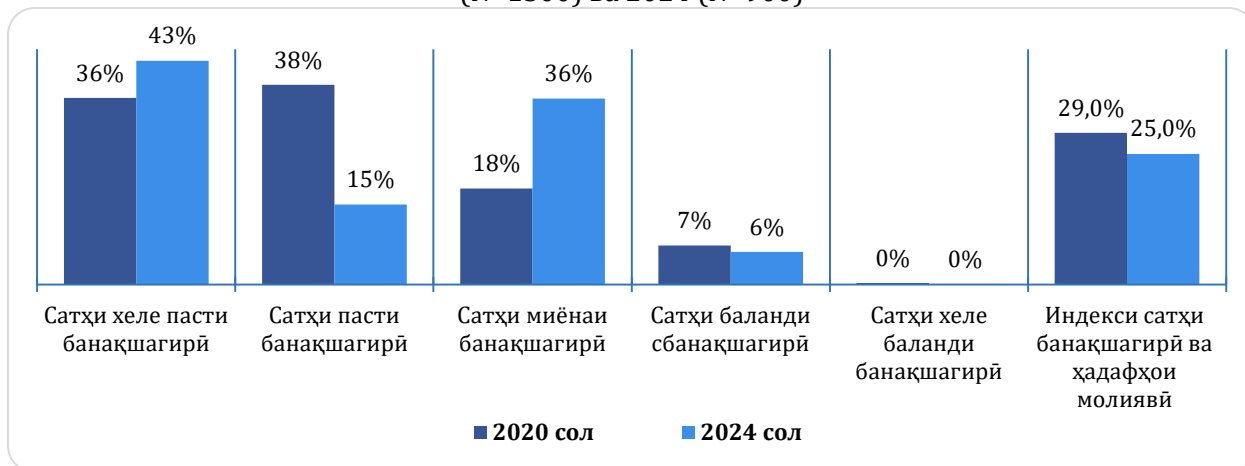
	Аҳоли			Баҳрабардорон		
	Ҳамагӣ	Ҷинси мусоҳиб		Ҳамагӣ	Ҷинси мусоҳиб	
		Мард	Зан		Мард	Зан
Сатҳи хеле паст банақшагирӣ	43%	41%	45%	31%	27%	34%
Сатҳи паст банақшагирӣ	15%	13%	18%	18%	18%	18%
Сатҳи миёнаи банақшагирӣ	36%	39%	32%	49%	53%	47%
Сатҳи баланди банақшагирӣ	6%	8%	5%	1%	2%	1%
Сатҳи хеле баланди банақшагирӣ	0%	0%	0%	0%	0%	1%
Индекси сатҳи банақшагирӣ ва ҳадафҳои молиявӣ	25%			30%		

Муқоисаи натиҷаҳои солҳои 2020 ва 2024: Муқоисаи натиҷаҳои солҳои 2020 ва 2024 тағйироти сатҳи банақшагирии молиявӣ аҳолиро нишон медиҳад. Дар соли 2020 ҳиссаи мусоҳибон бо сатҳи хеле паст банақшагирӣ 36%-ро ташкил додан, дар соли 2024 то 43% афзудааст, ки аз бад шудани вазъи шаҳодат медиҳад. Ҳиссаи мусоҳибоне, ки сатҳи паст банақшагирӣ доранд, ба таври назаррас аз 38% то 15% коҳиш ёфт, ки ин метавонад аз дубора тақсимои ба категорияҳои дигар шаҳодат диҳад. Дар баробари ин, ҳиссаи мусоҳибоне, ки сатҳи миёнаи банақшагирӣ доранд, аз 18% то 36% афзуд, ки ин тамоюли мусбатест, ки дар бораи аҳамияти банақшагирии молиявӣ миёни як қисми аҳоли огоҳии афзояндаро нишон медиҳад. Ҳиссаи мусоҳибоне, ки сатҳи баланди банақшагирӣ доранд, амалан бетағйир монд.

(7% дар соли 2020 ва 6% дар соли 2024), дар ҳоле ки ҳиссаи дорои сатҳи хеле баланди банақшагирӣ 0% боқӣ монд.

Индекси миёнаи сатҳи банақшагирӣ ва ҳадафҳои молиявӣ дар байни аҳоли аз 29% дар соли 2020 то 25% дар соли 2024 коҳиш ёфт, ки ин нишондиҳандаи каме паст шудани сатҳи умумии банақшагирии молиявӣ мебошад.

Диagramмаи 7.5.1. Сатҳи банақшагирӣ ва ҳадафҳои молиявӣ миёни аҳоли дар солҳои 2020 (N=1500) ва 2024 (N=900)

Ба маълумотҳо аз рӯи минтақаҳо нигоҳ карда, тамоюлҳои зеринро метавон қайд кард. Дар шаҳри Душанбе индекси банақшагирӣ ва ҳадафҳои молиявӣ аз **22,2%** дар соли 2020 то **21,5%** дар соли 2024, 0,7 банди фоизӣ коҳиш ёфтааст. Ин аз он гувоҳӣ медиҳад, ки дараҷаи банақшагирии молиявӣ дар пойтахт дар сатҳи хеле паст буда, дар давоми чор сол амалан бетағйир мондааст.

Дар НТМ индекс низ аз **26,1%** то **23,9%** паст шуда, 2,2 банди фоизӣ кам шудааст. Вилояти Хатлон аз **28,1%** то **25,1%**, 3 банди фоизӣ коҳишро қайд кард. Вилояти Суғд аз **34,1%** дар соли 2020 то **25,7%** дар соли 2024 коҳиши назаррасро нишон дода, 8,4 банди фоизӣ аз даст дод. Ин коҳиши назаррас дар байни ҳамаи минтақаҳо мебошад. Дар баробари ин дар ВМКБ нишондиҳандаи сатҳи банақшагирӣ ва ҳадафҳои молиявӣ аз 24,0% то 39,2%, **15,2 банди фоизӣ афзоиш ёфт.**

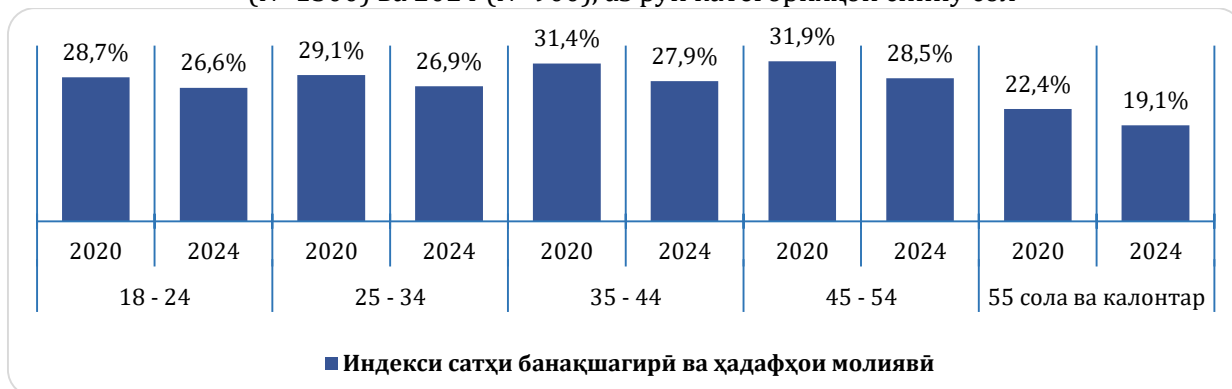
Диagramмаи 7.5.2. Сатҳи банақшагирӣ ва ҳадафҳои молиявӣ миёни аҳоли дар солҳои 2020 (N=1500) ва 2024 (N=900), аз рӯи минтақаҳо

Таҳлили тағйирот аз рӯи гурӯҳҳои синну сол нишон медиҳад, ки қариб дар ҳамаи категорияҳои синну сол пастшавии индекси сатҳи банақшагирии молиявӣ ва ҳадафҳои миёни солҳои 2020 ва 2024 мушоҳида мешавад. Гурӯҳи синну соли 18-24 аз 28,7% ба 26,6% коҳиш ёфт, ки 2,1 банди фоизӣ кам шудааст. Гурӯҳи 25-34 сола аз 29,1% то 26,9% коҳиш ёфта, 2,2

банди фоизӣ кам шудааст. Гурӯҳи синну соли 35-44 аз 31,4% то 27,9% (3,5 банди фоизӣ кам) коҳиш ёфт. Гурӯҳи 45-54 сола аз 31,9% то 28,5% коҳиш ёфта, 3,4 банди фоизӣ кам шуд. Коҳиши назаррас дар гурӯҳи синну соли 55 ва калонтар мушоҳида мешавад, ки дар он нишондиҳанда аз 22,4% то 19,1% коҳиш ёфта, 3,3 банди фоизӣ коҳиш ёфтааст.

Диagramмаи 7.5.3. Сатҳи банақшагирӣ ва ҳадафҳои молиявӣ миёни аҳоли дар солҳои 2020 (N=1500) ва 2024 (N=900), аз рӯи категорияҳои синну сол

ИНДЕКСИ ИНТЕГРАЛИИ САВОДНОКИИ МОЛИЯВӢ

Индекси интегралӣи саводнокии молиявӣ нишондиҳандаи маҷмӯӢи мебошад, ки сатҳи умумии саводнокии молиявии аҳолиро инъикос мекунад. Он натиҷаҳоро дар панҷ нишондиҳандаи асосӣ муттаҳид мекунад: дониши молиявӣ, рафтори молиявӣ, фарогирии молиявӣ, эътимод ба муассисаҳои молиявӣ, банақшагирӣ ва ҳадафҳои молиявӣ. Ин индекс имкон медиҳад, ки қобилияти аҳоли дар идоракунии самараноки молия, қабули қарорҳои оқилонаи молиявӣ ва банақшагирии ояндаи молиявии худро арзёбӣ карда шавад.

Методологияи ҳисобкунӣ: барои ҳисоб кардани индекси интегралӣи саводнокии молиявӣ (ИИСМ) формулаи зерин истифода шудааст:

$$\text{ИИСМ} = ((\text{ИДМ} \times w1) + (\text{ИРМ} \times w2) + (\text{ИФАХМ} \times w3) + (\text{ИЭИМ} \times w4) + (\text{ИБХМ} \times w5)) / 1$$

ки дар он:

- **ИИСМ** — индекси интегралӣи саводнокии молиявӣ
- **ИДМ** — индекси донишҳои молиявӣ
- **ИРМ** — индекси рафтори молиявӣ
- **ИФАХМ** — индекси фарогирии аҳоли ба хизматрасониҳои молиявӣ
- **ИЭИМ** — индекси эътимод ба институтҳои молиявӣ
- **ИБХМ** — индекси банақшагирӣ ва ҳадафҳои молиявӣ
- **w1-w5** — коэффитсиентҳои вазнӣ барои ҳар як нишондиҳанда

Коэффитсиентҳои вазнӣ, ки ба ҳар як нишондиҳанда таъин шудаанд, аҳамият ва миқдори нисбии онҳоро инъикос мекунад:

- **w1 (ИДМ)** — **0,40** (азбаски донишҳои молиявӣ пояест, ки тамоми ҷанбаҳои дигари саводнокии молиявӣ бар он сохта мешаванд);
- **w2 (ИРМ)** — **0,25** (азбаски рафтори хуби молиявӣ ба суботи молиявӣ мусоидат мекунад ва хатари мушкilotи молиявиро коҳиш медиҳад);
- **w3 (ИФАХМ)** — **0,10** (азбаски он аҳамияти дастрасӣ ба хизматрасониҳои молиявиро инъикос мекунад, аммо ба назардошти он, ки ин қисман аз шароитҳои беруна вобаста аст, масалан, мавҷудияти ҳадамот дар минтақа ва ғайр);
- **w4 (ИЭИМ)** — **0,10** (азбаски он аҳамияти эътимодно ба назар мегирад, аммо таъсири ғайримустақими онро ба саводнокии молиявӣ инъикос мекунад);
- **w5 (ИБХМ)** — **0,15** (азбаски он аҳамияти банақшагирии молиявиро ҳамчун нишондиҳандаи ҷудонашавандаи камолоти саводнокии молиявӣ инъикос мекунад)

Ҷамъи коэффитсиентҳои вазнӣ ба 1,00 баробар аст.

Гурӯҳбандии сатҳҳои индекси саводнокии молиявии интегралӣ ба тариқи зайл гузаронида шуд: сатҳи хеле паст (0-20%), сатҳи паст (21-40%), сатҳи миёна (41-60%), сатҳи баланд (61-80%) ва сатҳи хеле баланд (81-100%).

Таҳлил, тафсир ва натиҷаҳо: ҳангоми таҳлили индекси интегралӣи саводнокии молиявӣ миёни аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва баҳрабардорони лоиҳа тамоюлҳо муайян карда шуданд, ки вазъи имрӯзаи саводнокии молиявиро дар ҷумҳурӣ инъикос мекунад: индекси миёнаи интегралӣи саводнокии молиявӣ миёни аҳоли **51%**-ро ташкил медиҳад, ки ин ба дараҷаи миёна мувофиқ аст. Барои баҳрабардорони лоиҳа ин рақам каме баландтар буда, **54%**-ро ташкил медиҳад, ки ба сатҳи миёна низ рост меояд. Ин аз он шаҳодат медиҳад, ки иштирок дар лоиҳаҳои БМТ ба сатҳи умумии саводнокии молиявии иштирокчиён таъсири мусбӣ мерасонад, ҳарчанд фарқияти байни онҳо ва аҳолии умумӣ ночиз аст.

Тақсимооти сатҳи саводнокии молиявӣ миёни **аҳоли** нишон медиҳад, ки 1% мусоҳибон сатҳи хеле паст, 22,6% дар сатҳи паст ва 51,2% сатҳи миёнаи саводнокии молиявӣ доранд. Дараҷаи

баланди саводнокии молиявӣ дар 23,9%-и аҳоли қайд карда шуда, ҳиссаи мусоҳибони дорои сатҳи хеле баланд 1,3%-ро ташкил медиҳад. Ҳамин тариқ, аксарияти аҳоли (99%) ба сатҳи паст то миёна саводнокии молиявӣ рост меояд.

Миёни **баҳрабардорони** лоиҳа вазъият то андозае беҳтар аст. Ҳиссаи мусоҳибоне, ки сатҳи хеле паст саводнокии молиявӣ доранд, 0% -ро ташкил медиҳад, ки нисбат ба шумораи умумии аҳоли зиёдтар аст. Саҳми баҳрабардорони дорои сатҳи паст саводнокии молиявӣ низ дар муқоиса бо 22,6% дар байни аҳоли 18% зиёд мебошад. 46,7% баҳрабардорон дар сатҳи миёнаи саводнокии молиявӣ қарор доранд, ки нисбат ба шумораи умумии аҳоли (51,2%) каме пасттар аст. Аммо миёни 33,3% баҳрабардорон сатҳи баланди саводнокии молиявӣ қайд карда шуд, ки ин низ аз ҳамин рақам дар байни аҳоли (23,6%) зиёд аст. Миёни баҳрабардорон ҳиссаи мусоҳибон, ки сатҳи баланди саводнокии молиявӣ доранд, 2% -ро ташкил медиҳад.

Миёни баҳрабардорони лоиҳа, мардон дар муқоиса бо занон сатҳи баланди саводнокии молиявиро нишон медиҳанд. Фоизи баҳрабардорони мардони дорои сатҳи баланди саводнокии молиявӣ 44,6% ва дар байни занҳо 27,6% мебошад. 43,6% мардон ва 48,2% занони баҳрабардорон дар сатҳи миёнаи саводнокии молиявӣ қарор доранд. Сатҳи паст саводнокии молиявӣ дар 9,9% мардон ва 22,1% занон қайд карда шудааст.

Ҷадвали 7.6.1. Индекси интегралӣ саводнокии молиявӣ миёни аҳоли (N=900) ва баҳрабардорон (N=300)

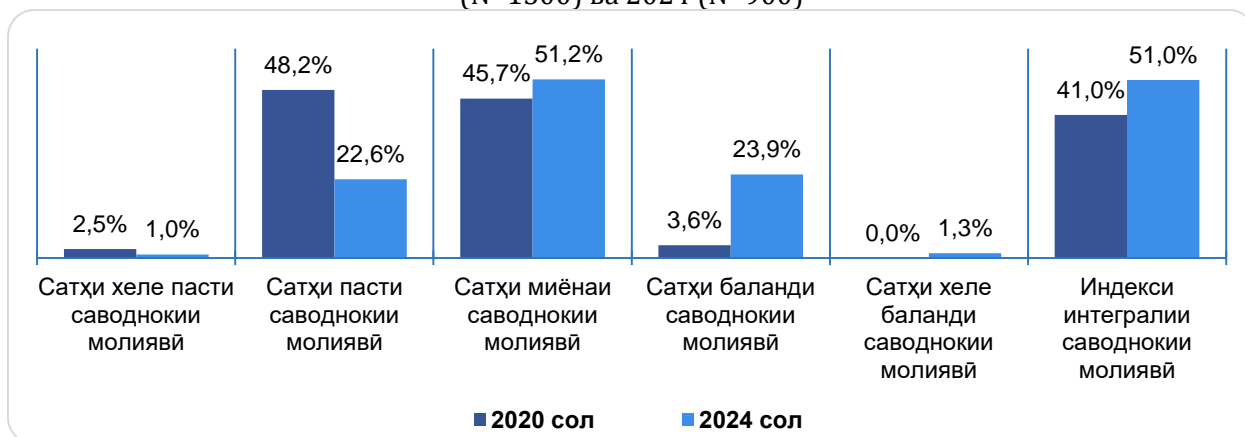
	Аҳоли			Баҳрабардорон		
	Ҳамагӣ	Ҷинси мусоҳиб Мард	Зан	Ҳамагӣ	Ҷинси мусоҳиб Мард	Зан
Сатҳи хеле паст	1,0%	0,5%	1,5%	0,0%	0,0%	0,0%
Сатҳи паст	22,6%	18,9%	26,1%	18,0%	9,9%	22,1%
Сатҳи миёна	51,2%	51,5%	50,9%	46,7%	43,6%	48,2%
Сатҳи баланд	23,9%	27,6%	20,4%	33,3%	44,6%	27,6%
Сатҳи хеле баланд	1,3%	1,5%	1,1%	2,0%	2,0%	2,0%
Интегралӣ индекс финансовоӣ грамотности	51 %			54%		

Муқоисаи натиҷаҳои солҳои 2020 ва 2024: Муқоисаи натиҷаҳои солҳои 2020 ва 2024 тамоюли болоравии сатҳи умумии саводнокии молиявӣ аҳолиро нишон медиҳад. Дар соли 2020 индекси интегралӣ саводнокии молиявӣ 41% буд ва дар соли 2024 ба 51% расид. Ин аз афзоиши умумии саводнокии молиявӣ дар давоми чор сол 10 банди фоизӣ шаҳодат медиҳад.

Тақсимои сатҳи саводнокии молиявӣ дар байни аҳоли низ тағйир ёфт. Ҳиссаи мусоҳибон бо сатҳи хеле паст саводнокии молиявӣ аз 2,5% дар соли 2020 то 1% дар соли 2024 коҳиш ёфт. Ҳиссаи пурсидашуда мусоҳибони сатҳи паст аз 48,1% то 22,6% коҳиш ёфт, ки ин аз афзоиши шумораи шахсони дорои сатҳи муносиби саводнокии молиявӣ шаҳодат медиҳад. Дар баробари ин, ҳиссаи мусоҳибоне, ки сатҳи миёнаи саводнокии молиявӣ доранд, аз 45,7% ба 51,2% ва ҳиссаи дорои сатҳи баланд аз 3,6% то 23,9% афзуд. Ҳиссаи мусоҳибони дорои сатҳи хеле баланди саводнокии молиявӣ нисбат ба соли 2020 (0%) 1,3% зиёд шудааст.

Диаграммаи 7.6.1. Индекси интегралии саводнокии молиявӣ миёни аҳоли дар солҳои 2020 (N=1500) ва 2024 (N=900)

Бо назардошти маълумот аз рӯи минтақаҳо метавон қайд кард, ки дар шаҳри Душанбе индекси саводнокии молиявӣ ба таври назаррас тағйир ёфта, аз **36,8%** соли 2020 то **51,6%** дар соли 2024 афзуда, 14,8 банди фоизӣ афзоиш ёфтааст. Ин аз болоравии сатҳи саводнокии молиявии пойтахт шаҳодат медиҳад. Дар НТМ индекс аз **41,5%** то **51,9%** афзуда, 10,3 банди фоизӣ афзуд. Вилояти Хатлон низ афзоиши назаррасро аз **40,6%** то **47,8%**, яъне 7,3 банди фоизӣ қайд намуд. Вилояти Суғд низ аз **41,4%** дар соли 2020 то **53,5%** дар соли 2024, яъне 17,1 банди фоизӣ афзоиши назаррас нишон дод. Дар баробари ин дар ВМКБ нишондиҳандаи индекси интегралии саводнокии молиявӣ аз **40,7%** то **48,8%** афзоиш ёфта, 10,3 банди фоизӣ афзоиш ёфт.

Диаграммаи 7.6.2. Индекси интегралии саводнокии молиявӣ миёни аҳоли дар солҳои 2020 (N=1500) ва 2024 (N=900), аз рӯи минтақаҳо

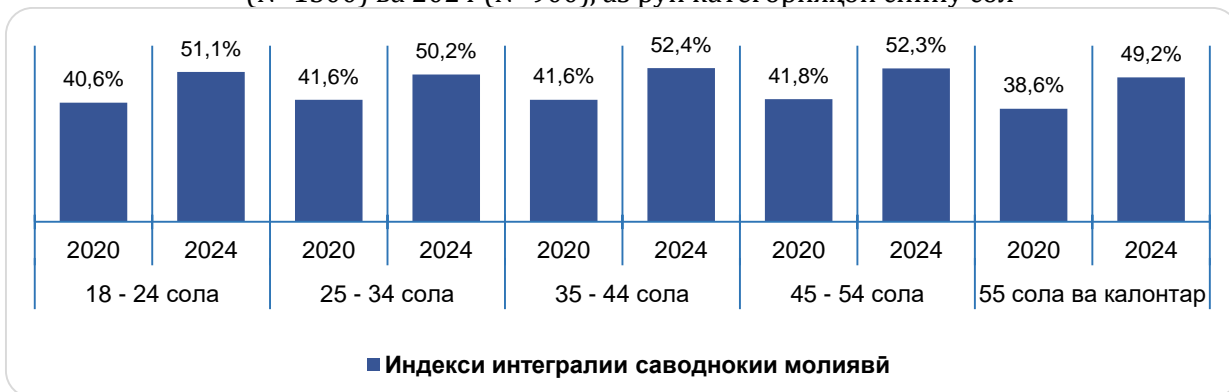

Таҳлили тағйирот аз рӯи гурӯҳи синну сол нишон медиҳад, ки дар ҳамаи категорияҳои синну сол афзоиши индекси интегралии саводнокии молиявӣ миёни солҳои 2020 ва 2024 мушоҳида мешавад:

- Гурӯҳи синну соли **18-24** аз **41,5%** то **50,2%**, 8,7 банди фоизӣ афзоиш ёфт;
- Гурӯҳи синну соли **25-34** аз **41,6%** то **52,4%**, 10,7 банди фоизӣ зиёд шуд;
- Гурӯҳи синну соли **35-44** аз **41,8%** то **52,3%**, 10,5 банди фоизӣ зиёд шуд;
- Гурӯҳи синну соли **45-54** аз **38,6%** то **49,2%**, 10,6 банди фоизӣ зиёд шуд;
- Гурӯҳи синну соли **55** ва калонтар аз **36%** ба **51%**, 15 банди фоизӣ зиёд шуд.

Ҳамин тариқ, таҳлил аз рӯи гурӯҳҳои синну сол нишон медиҳад, ки афзоиши индекси интегралии саводнокии молиявӣ миёни ҳамаи синну солҳо, аз ҷавонони 18-24-сола ва то гурӯҳи синну соли 55-сола ва калонтар ба мушоҳида мерасад.

Диаграммаи 7.6.3. Индекси интегралии саводнокии молиявӣ миёни аҳоли дар солҳои 2020 (N=1500) ва 2024 (N=900), аз рӯи категорияҳои синну сол

Хулосаҳо ва тавсияҳо: Таҳлили индекси интегралии саводнокии молиявӣ нишон медиҳад, ки сатҳи саводнокии молиявии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар сатҳи миёна бо тамоюли баландшавӣ дар қиёс бо соли 2020 қарор дорад, ки аз самаранокии тадбирҳои андешида оид ба баланд бардоштани саводнокии молиявии аҳоли шаҳодат медиҳад.

Тавсия дода мешавад:

- **Барномаҳои таълимӣ оид ба саводнокии молиявӣ васеъ ва тавсеъа дода шаванд,** бо таваҷҷӯҳ ба он самтҳое, ки пастиши нишондиҳандаҳо мушоҳида мешавад;
- **Таваҷҷӯҳ намудан ба гурӯҳҳои осебпазири аҳоли,** аз он ҷумла занон ва ҷавонон, бо пешниҳод намудан ба онҳо имкониятҳои иловагӣ барои омӯзиш ва баланд намудани саводнокии молиявии онҳо;
- **Тавсеъаи маъракаҳои иттилоотӣ,** ки ба баланд намудани огоҳии аҳоли оид ба муҳимияти саводнокии молиявӣ ва захираҳои дастрасӣ омӯзишӣ равона карда шудаанд;
- **Гузaronидани мониторинг ва арзёбии пайвастаи самаранокии барномаҳо оид ба саводнокии молиявӣ,** то ки сари вақт стратегияҳо ва равишҳо ислоҳ карда шаванд;
- **Ҳавасманд намудани ҳамкорӣ миёни мақомоти давлатӣ, институтҳои молиявӣ ва ташкилотҳои таълимӣ** барои муттаҳид намудани кӯшишҳо дар баланд намудани саводнокии молиявии аҳоли.

Хулоса: Индекси интегралии саводнокии аҳоли нишондиҳандаи муҳим мебошад, ки қобилияти аҳоли ба идоракунии самаранокии молияи худро инъикос менамояд ва қарорҳои асоснокӣ молиявӣ қабул намоянд. Баланд гардидани ин нишондиҳанда нисбат ба соли 2020 фаъол будани тадбирҳои андешидашуда оид ба баланд намудани саводнокии молиявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон нишон менамояд.

№	Номгӯи нишондиҳанда	Зернишондиҳандаҳо	Аҳолӣ соли 2020	Аҳолӣ соли 2024	Баҳрабардорон соли 2024
1	Нишондиҳандаи №1. Сатҳи донишҳои молиявӣ	1.1.	39%	45%	44%
		1.2.			
		1.3.			
2	Нишондиҳандаи №2. Рафтори молиявӣ	2.1.	52%	53%	57%
		2.2.			
		2.3.			
		2.4.			
3	Нишондиҳандаи №3. Сатҳи фарогирии аҳолӣ ба хизматрасониҳои молиявӣ	3.1.	15%	63%	79%
4	Нишондиҳандаи №4. Сатҳи эътимод ба институтҳои молиявӣ	4.1.	61%	60%	68%
5	Нишондиҳандаи №5. Сатҳи банақшагирӣ ва мақсадҳои молиявӣ	5.1.	29%	25%	30%
		5.2.			
		5.3.			
Ҷамагӣ	Индекси интегралӣ саводнокии молиявӣ	ИИСМ = (ИДМ×w1) + (ИРМ×w2) + (ИФАХМ×w3) + (ИЭИМ×w4) + (ИБХМ×w5)	41%	51%	54%

ХУЛОСАҶО ВА ТАВСИЯҶОИ АСОСӢ

Дар доираи тадқиқоти мазкур, бо гурӯҳи асосӣ - 900 мусоҳиб, ки дар барномаҳои таълимӣ оид ба саводнокии молиявӣ иштирок доштанд ва бо гурӯҳи назоратӣ - 300 мусоҳиб, ки дар тренинго оид ба саводнокии молиявӣ ширкат намуда буданд, натиҷаҳои зерин ба даст оварда шуданд:

Саводнокии молиявӣ ва таъсири он дар қабули қарорҳои молиявӣ

- Дар чунин минтақаҳо, мисли НТМ ва Душанбе, мусоҳибон фаҳмиши беҳтари маҳфумҳои калидии молиявӣ, чун таваррум ва диверсификатсия, дар қиёс бо минтақаҳои дигар, нишон доданд. Ин аз сатҳи баландтари дастрасӣ ба маълумоти молиявӣ дар ин минтақаҳои шаҳрӣ ва зарурияти ислоҳоти минтақавӣ дар барномаҳои таълимӣ шаҳодат медиҳад.
- Мусоҳибони ҷавон (18-24 сола) сатҳи баланди дарки вазифаҳои молиявӣ, вобаста ба пасандозҳо ва арзиши молҳоро нишон доданд.
- Иштирокчиёни тренингов дар гурӯҳи назоратӣ натиҷаҳои омехта нишон доданд, дар баъзе минтақаҳо гурӯҳи асосӣ натиҷаҳои беҳтар нишон доданд.
- Танҳо 41% мусоҳибон робитаи мутақобила миёни даромад ва хавфҳоро дарк менамоянд, ки ба зарурияти баланд намудани саводнокии молиявӣ ишора менамояд.
- Дар минтақаҳои гузаронида нашуданд, сатҳи баланди огоҳии молиявӣ мушоҳида мегардад, ки метавонад аз дастрасӣ ба иттилоот ва таҷрибаи шахсӣ вобастагӣ дошта бошад.

Маҳсулот ва хизматрасониҳои молиявӣ

- Маҳсулоти маълумтарини молиявӣ корти маош ё нафақавӣ мебошад (91% мусоҳибон).
- Иштирокчиёни тренинго сатҳи баланди иттилоотнокӣ оид ба маҳсулотҳои молиявиро нишон доданд (76% зидди 65% дар гурӯҳи асосӣ).
- Ҷангоми интихоб намудани маҳсулоти молиявӣ мусоҳибон бештар ба сатҳи меъёри фоиз аҳамият медиҳанд (59%).
- Гурӯҳи назоратӣ ба тавсияҳои дӯстон ва ҳешовандон камтар тамазкур менамоянд, а бештар шабакаҳои иҷтимоиро ҳамчун сарчашмаи иттилоот оид ба молия истифода мекунанд.

Рушди хизматрасониҳои рақамии молиявӣ

- Истифода намудани хизматрасониҳои рақамии молиявӣ, мисли интернет-банкинг, ба таври назаррас зиёд гардидааст, махсус дар минтақаҳои шаҳрӣ. Аммо дар маҳалҳои деҳот дастрасӣ ба чунин хизматрасониҳо маҳдуд боқӣ мемонад.
- Қисми зиёди мусоҳибон хизматрасониҳои рақамии молиявиро барои амалӣ намудани пардохтҳо ва идоракунии ҳисобҳои худ истифода мекунанд, ки воридшавии тадриҷии рақамикунонӣ ба соҳаи молия мамлакатро тасдиқ менамояд.

Таҷрибаи бархӯрд бо қаллобӣ дар Интернет

- Аксарияти мусоҳибон дар бораи истинодҳои ношинос ва паёмҳои эҳтиёткор ҳастанд (зиёда аз 30%).
- Мусоҳибон бо маълумоти олии бештар аз усулҳои муҳофизати бехатарӣ, аз қабилҳои рамзҳои боэътимод ва аутентификатсияи дукарата истифода мекунанд.
- Мусоҳибон аз минтақаҳои деҳот бо қаллобӣ дар Интернет бештар дучор мегарданд.

Усулҳо ва равишҳо барои расидан ба мақсадҳои молиявӣ

- Гурӯҳи назоратӣ бештар ба мақадҳои кӯтоҳмуддати молиявӣ таъян менамояд, аз 58% мусоҳибон, ки мақсадҳои худро ба мӯҳлати аз 1 то 2 сол ба нақша мегиранд.

- Гурӯҳи асосӣ ба банақшагирии дарозмуддат таъя менамоянд, аз 33% мусоҳибон, ки мақсадҳои худро ба мӯҳлати аз 2-5 сол ба нақша мегиранд.
- Усулҳои асосии расидан ба мақсадҳои молиявӣ коҳиш додани хароҷот боқӣ мемонад, махсусан миёни гурӯҳи асосӣ (62%).
- Гурӯҳи назоратӣ дар аксар маврид сарчашмаҳои иловагии даромадро интиҳоб менамояд, мисли ҷустуҷӯи ҷои кори нав (31%).
- Нақшаҳо оид ба пасандоз ва сармоягузорӣ миёни гурӯҳи асосӣ зиёдтар паҳн гардидаанд (42%), ки оид ба равиши эҳтиёткорона нисбат ба молия дар дурнамои дарозмуддат шаҳодат медиҳад.

Тавсияҳо дар асоси таҳлили гузаронидашуда:

- Таҳия ва ҷорӣ намудани барномаҳои мақсаднокӣ таълимӣ, ки ба моҳияти асосии молиявӣ таъя менамоянд. Аҳамияти махсус ба минтақаҳои дорои сатҳи пасти дониш додан лозим аст, то ин ки масофа дар таълимоти молиявӣ миёни шаҳр ва деҳот коҳиш дода шавад.
- Таҳия намудани барномаҳои таълимӣ, ки ба идоракунии хавфҳои молиявӣ нигаронида шудаанд, бо тақия ба арзёбии дурусти хавфҳои сармоягузорӣ ва мувозинат миёни даромаднокӣ ва бехатарӣ. Барномаҳои мазкур бояд барои гурӯҳҳои гуногуни синну сол ва минтақаҳо мутобиқ гардонидани шаванд, бо назардошти сатҳи саводнокии молиявии онҳо.
- Зиёд намудани дастрасӣ ба асбобҳои рақамии молиявӣ дар минтақаҳои деҳот, бо таъмин намудани шароитҳои дастрасии ист
- ифода бурдани банкингӣ мобилӣ ва ҳамёнҳои электронӣ. Муҳим аст чорабиниҳои таълимӣ барои аҳоли гузаронид, ки ба истифодабарии ҷунин хизматрасониҳо равона карда шудаанд.
- Ташкил намудани маърақаҳои иттилоотӣ, ки ба баланд гаштани огоҳӣ оид ба маҳсулот ва хизматрасониҳои молиявӣ равона карда шудаанд. Диққати махсус ба ҷунин маҳсулотҳо, мисли суғурта, кортҳои кредитӣ ва дебиторӣ додан зарур аст.
- Таҳия намудани барномаҳо оид ба ҳифзи қаллобӣ дар Интернет, ки омӯзишҳои оид ба рафтори бехатар дар шабакаро дар бар гиранд. Ҷунин барномаҳо бояд ҳам дар маҳалаҳои шаҳр ва ҳам дар деҳот дастрас бошанд.
- Таҳлил намудани барномаҳои ҷорӣ саводнокии молиявӣ ва мутобиқ гардонидани онҳо барои дарки самараноктар дар минтақаҳои гуногун. Шояд, барои азхудкунии маводҳо ё донишҳои амалӣ вақти зиёдтар лозим шавад, то ин ки натиҷаҳои иштирокчиё бехтар карда шаванд.
- Пурзӯр намудани диққат малақаҳои амалӣ, ба мисли офаридани нақшаҳои молиявӣ ва бучеткунонӣ. Ин ба аҳоли имкон фароҳам меорад хароҷот ва пасандозҳои худро огоҳона ба нақша гиранд, махсусан дар дурнамои дарозмуддат.

ЗАМИМАҶО

Замимаи 1. Саволномаи тадқиқот

Арзёбии сатҳи саводнокии молиявии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон

Салом! Номи ман _____ аст. Ман дар ширкати тадқиқотии маҳаллии «М-Вектор» кор мекунам. Айни замон мо дар ҳамкорӣ бо Бонки Миллии Тоҷикистон назарсанҷии шаҳрвандони кишварро мегузаронем. Мақсади ин тадқиқот арзёбии сатҳи саводнокии молиявии аҳолии кишвар мебошад. Шумо ба таври тасодуфӣ барои ин тадқиқот интихоб шудаед. Назари шумо барои мо хеле муҳим аст. Иштироки шумо ихтиёрӣ аст.

Мо ба шумо комилан махфӣ ва беномии ҷавобҳои шумо кафолат медиҳем. Маълумоти шумо танҳо дар шакли ҷамъбасти истифода мешавад.

Мусоҳиба на зиёда аз 25 дақиқа давом мекунад.

Агар ман ба шумо савол диҳам ва шумо нахоҳед ба он ҷавоб диҳед, маро огоҳ кунед ва ман ба саволи дигар мегузарам ё шумо метавонед мусоҳибаро ҳар вақт қатъ кунед. Агар шумо дар бораи ин тадқиқот ё мусоҳибаи мо ягон савол ё шарҳ дошта бошед, шумо метавонед ба офиси мо дар Душанбе ба рақамҳои зерин занг занед: **(+992) 44-600-63-43 (+992) 44-600-63-53.**

МАЪЛУМОТ БАРОИ ТАМОС

Рақами саволнома		
	Душанбе	1
	НТЧ	2
	Вилояти Суғд	3
	Вилояти Хатлон	4
	ВМКБ	5
S2	Минтақа/шаҳр (саволи кушод)	(_____)
S3	Суроғи мусоҳиб (саволи кушод)	(_____)
S5	Номи мусоҳиб (саволи кушод)	(_____)
	ВАҚТИ МУСОҲИБА	ВАҚТИ ОҶОЗ: _____ СОАТ _____ ДАҚИҚА ВАҚТИ АНҶОМ: _____ СОАТ _____ ДАҚИҚА
	Санаи мусоҳиба	2024
S6	НОМУ НАСАБИ саволдиҳанда (саволи кушод)	(_____)

А. ДЕМОГРАФИЯ

A1. Ҷинси мусоҳиб: (НАХОНЕД)

1. Мард
2. Зан

A2. Шумо чанд сола ҳастед: (синну сол ≥ 18): (арзиши рақамӣ), (МУСОҲИБАРО БА ИТМОМ РАСОНЕД, АГАР < 18 СОЛА)

A3. Сатҳи маълумоти худро нишон диҳед?

1. Олӣ (бакалавр, магистр, маълумоти олии панҷсола)
2. Олии нотаом
3. Маълумоти миёнаи касбӣ ё миёнаи техникӣ (ПТУ, техникум, коллеч)
4. Миёнаи умумӣ (10-11 синфи мактаб)
5. Нопурраи миёна (9 синф ё камтар аз он)
6. Маълумоти расмӣ надорам
99. Рад аз ҷавоб

A4. Лутфан шуғли асосии худро қайд кунед.

1. Соҳибкори хусусӣ
2. Корманди кироӣ
3. Донишҷӯ / таҷрибаомӯз
4. Бо корҳои хона машғул / дар рухсатии ҳомиладорӣ / рухсатии нигоҳубини кӯдак
5. Муваққатан бекор / бекор
6. Нафақахӯр
7. Аз сабаби саломатӣ кор карда наметавонам / шахси имкониятҳои маҳдуд дошта
8. Кор намекунам / кор намечӯям
9. Донишҷӯ
97. Дигар: (_____)
98. Ҷавоб додан мушкил аст
99. Рад аз ҷавоб

A5. Манбаи асосии даромади буҷаи шумо аз кучо аст:

1. Музди меҳнат аз ҷои кор
2. Даромад аз фаъолияти соҳибкорӣ
3. Интиқоли пул аз хориҷа
4. Даромад аз корҳои иловагӣ
96. Ман даромади шахсӣ надорам (истисноӣ)
97. Дигар: (_____)
98. Ҷавоб додан мушкил аст
99. Рад аз ҷавоб

A6. /АГАР A5 ≠ 96/ Шумо музди меҳнат ё дигар даромади худро дар кадом шакл мегиред?

1. Бо пули нақд
2. Ғайринақдӣ (ба телефон, ба корти бонкӣ)
3. Нақдӣ ва ҳам дар ғайринақдӣ
98. Ҷавоб додан мушкил аст
99. Рад аз ҷавоб

A7. /АГАР A4=1/ Фаъолияти соҳибкории шумо ба кадом аз категорияҳои зерин дахл дорад?

1. Тандурустӣ
2. Хизматрасониҳои шахсӣ: кошоноӣ хусн, сартарошхона ё нигоҳубини худ
3. Кишоварзӣ ё моҳидорӣ
4. Савдои чакана ва яклухт
5. Хӯроки умумӣ (истеҳсол ва хизматрасонӣ)
6. Нақлиёт ва логистика
7. Маориф
8. Технологияҳо, аз ҷумла IT
97. Дигар: (_____)
98. Ҷавоб додан мушкил аст
99. Рад аз ҷавоб

САВОЛДИҲАНДА: Минбаъд мо дар бораи равишҳо ва афзалиятҳои шумо ҳангоми қабули қарорҳои молияӣ сӯҳбат мекунем.

В1. Дар давоми моҳи охир, шумо ба хешовандонатон, ки дар кишвари дигар зиндагӣ мекунанд, пул фиристодед?

1. Ҳа
2. Не
98. Ҷавоб додан мушкил аст
99. Рад аз ҷавоб

В2. Дар давоми моҳи охир шумо аз хешовандонатон, ки дар кишвари дигар зиндагӣ мекунанд (кор мекунанд), пул гирифтед?

1. Ҳа
2. Не
98. Ҷавоб додан мушкил аст
99. Рад аз ҷавоб

В3. Кӣ дар оилаи шумо одатан қарорҳои ҳаррӯзаи марбут ба пулро қабул мекунад?

1. Шумо ин қарорҳоро худатон қабул мекунед
2. Шумо ин қарорҳоро якҷоя бо касе қабул мекунед
97. Касе дигар ин қарорҳоро қабул мекунад. Қайд кунед, кӣ: (_____)
98. Ҷавоб додан мушкил аст
99. Рад аз ҷавоб

В4. Оё дар оилаи шумо бӯҷаи оилаӣ вуҷуд дорад? Бӯҷаи оила барои муайян кардани он, ки чӣ қадар даромади оила ба хароҷот, чӣ қадар ба пасандозҳо ва чӣ қадари он барои пардохт кардани ҳисобҳо истифода мешавад.

1. Ҳа
2. Не
98. Ҷавоб додан мушкил аст
99. Рад аз ҷавоб

В5. Баъзан одамон бо вазъият рӯ ба рӯ мешаванд, ки даромадҳои онҳо барои пардохти ҳамаи хароҷоти зиндагӣ намерасад. Дар давоми 12 моҳи охир чунин ҳолат шахсан бо шумо рӯй дод ё не?

1. Ҳа
2. Не
96. Ман даромади шахсӣ надорам (истисноӣ)
98. Ҷавоб додан мушкил аст
99. Рад аз ҷавоб

В6. Тасаввур кунед, ки оилаи шумо ногаҳон ҳамаи манбаъҳои даромади худро гум кард. Ба фикри шумо, пасандозҳои ҳозираатон барои пӯшонидани хароҷоти ҳаррӯза ба чӣ қадар вақт мерасад?

1. На бештар аз 1 ҳафта
2. Аз 1 ҳафта то 1 моҳ
3. Аз 1 то 3 моҳ
4. Аз 3 то 6 моҳ
5. Бештар аз 6 моҳ
98. Ҷавоб додан мушкил аст
99. Рад аз ҷавоб

С. МАҲСУЛОТ ВА ХИЗМАТРАСОНИҲОИ МОЛИЯВӢ

	<p>C1_1. Лутфан, бигӯед, ки шумо боре дар бораи маҳсулот ва хидматҳои зерин шунидаед?</p> <p><i>САВОЛДИҲАНДА, ВАРИАНТҲОИ ҶАВОБРО ХОНЕД</i> <i>САВОЛДИҲАНДА, ЭКРАНИ ПЛАНШЕТРО БА МУСОҲИБ НИШОН ДИҲЕД</i></p>			
	<p>C1_2. /вариантҳои ҷавобро нишон диҳед, агар C1_1 = 1 (ВОБАСТАГӢ)/ Ба хотир биёред, ки кадом маҳсулоти молиявиро шумо ҳоло истифода мебаред (шахсан ё якҷоя)?</p> <p><i>САВОЛДИҲАНДА, ВАРИАНТҲОИ ҶАВОБРО ХОНЕД</i> <i>САВОЛДИҲАНДА, ЭКРАНИ ПЛАНШЕТРО БА МУСОҲИБ НИШОН ДИҲЕД</i></p>			
	<p>C1_3. /вариантҳои ҷавобро нишон диҳед, агар C1_1 = 1 (ВОБАСТАГӢ)/ Кадом маҳсулоти молиявиро шумо дар давоми ду соли охир истифода бурдед (шахсан ё якҷоя), новобаста аз он ки шумо ҳоло онҳоро истифода мебаред?</p> <p><i>САВОЛДИҲАНДА, ВАРИАНТҲОИ ҶАВОБРО ХОНЕД</i> <i>САВОЛДИҲАНДА, ЭКРАНИ ПЛАНШЕТРО БА МУСОҲИБ НИШОН ДИҲЕД</i></p>			
		<p>C1_1. 1. Шунидаед 2. Нашунидаед</p>	<p>C1_2 1. <u>Ҳоло</u> истифода мебарам 2. <u>Ҳоло</u> истифода намебарам</p>	<p>C1_3. 1. <u>Қаблан</u> истифода мебардам (-ем) 2. <u>Қаблан</u> истифода намебардам (-ем)</p>
1	<p>Корти дебетӣ, ки ба суратҳисоби бонкӣ алоқаманд аст (на корти кредитӣ) Эзоҳ: корти бонкие, ки дар он маблағҳои шахсии шумо гузошта шудаанд. Корте, ки шумо ба расмият даровардаед.</p>			
2	<p>Ҳисоби пасандоз ё пасандоз Эзоҳ: суратҳисоби бонкии алоҳида, ки ба он фоизҳо ҳисоб карда мешаванд.</p>			
3	<p>Қарзи бонкӣ бидуни гарав Эзоҳ: қарзи нақдӣ бонкӣ барои ҳама гуна эҳтиёҷот (ғайримақсаднок)</p>			
4	<p>Қарз барои харидани мошин Эзоҳ: қарзи махсусгардонидашуда, ки мақсадаш хариди воситаҳои нақлиёт мебошад</p>			
5	<p>Корти кредитӣ Эзоҳ: корти бонкие, ки метавонад барои пардохти молу хидматҳои истифода шавад. Корти кредитӣ давраи имтиёзнор дорад, ки дар давоми он шумо метавонед пули сарфшударо баргардонед ва ба бонк фоиз напардозед. Шумо метавонед кортро мунтазам истифода баред.</p>			
6	<p>Ипотека ё қарзи барои хариди хона</p>			

	Эзоҳ: Қарзи махсус ё қарзи нақдӣ барои хариди амволи ғайриманқул.			
7	Қарз бо гарави амволи ғайриманқул Эзоҳ: қарзе, ки бо шартӣ ба гарав гузоштани амволи ғайриманқул дода мешавад.			
8	Суғуртаи масъулияти шахрвандӣ Эзоҳ: Суғуртаи масъулияти шахрвандиро, ки ба ҳаёт, саломатӣ ва (ё) молу мулки шахсони сеюм дар натиҷаи ҳолатҳои ногаҳон бо гуноҳи шахсе, ки масъулияти ӯ суғурта шудааст ба вучуд омадаанд, фаро мегирад (масалан, агар манзили ҳамсоя зери об монда бошад, пас пули таъмир пардохта мешавад).			
9	Суғуртаи амволи хона Эзоҳ: Суғуртаи ҳама чизи хона ё квартира аз гум шудан ё дуздӣ			
10	Интернет/Банкингӣ мобилӣ (пардохтҳо аз ҳисоби телефони мобилӣ, ҳамёни электронӣ)			
11	Корти бонкии музди кор ё иҷтимоӣ/нафақа Эзоҳ: Корти музди меҳнат кортест, ки корфармо ба он музди меҳнатро интиқол медиҳад. Корти иҷтимоӣ корти махсуст, ки ба он стипендия, кӯмакпулӣ ва нафақа гузаронида мешаванд. Он чун қоида барои нафақахурон, донишҷӯён ва шахсони имкониятошон маҳдуд имтиёзҳои муайян медиҳад.			
12	Кредит барои харидани мол дар мағоза Эзоҳ: Чун қоида, кредит дар мағоза дода мешавад. Баъзан чунин қарзро қарзи насия меноманд.			
13	Бозтамбили қарз Эзоҳ: ҳолат. Ин гирифтани қарзи нав барои баргардонидани қарз аз бонки дигар бо шартҳои имтиёзнок аст.			

С2. Кадом намудҳои ҳисоббаробаркуниро шумо барои хариди молу хизматҳо истифода мебаред? (ЧАНД ВАРИАНТИ ҶАВОБ ИМКОНПАЗИР АСТ)

1. Пули нақд
2. Кортҳои пардохтии бонкӣ
3. Ҳамёноҳои электронӣ
4. Бонкингӣ мобилӣ
5. Бонкингӣ интернетӣ
6. Пардохт тавассути POS-терминалҳо
7. Пардохт тавассути QR-кодҳо
98. Ҷавоб додан мушкӣ аст
99. Рад аз ҷавоб

С3. Ҳангоми интихоби маҳсулот ва хизматрасониҳои молиявӣ шумо бештар ба чӣ диққат медиҳед?

САВОЛДИҲАНДА: Маҳсулоти молиявӣ - хизматҳо ва воситаҳои идоракунии пул мебошанд, аз ҷумла: суратҳисобҳои бонкӣ, қорғҳои кредитӣ, ипотека, қарзҳои шахсӣ, пасандозҳо, фондҳои сармоягузорӣ, саҳмияҳо ва вомбаргҳо, полисҳои суғурта, нақшаҳои нафақа, муомилоти асъор.

(ЧАНД ВАРИАНТИ ҶАВОБ ИМКОНПАЗИР АСТ)

1. Меъёрҳои ғоизӣ, комиссияҳо ва Шартҳои возеҳ ва фаҳмо бе фиребҳои пинҳонӣ ва забони душвор
2. пардохтҳо
3. Обрӯ ва эътимоднокии ширкат/ташкилот
4. Дастрасӣ ва сифати дастгирии мизочон, осонии бонкинги онлайн
5. Шароити бехатарӣ ва ҳифзи маълумотҳо
6. Шартҳои возеҳ ва фаҳмо бе фиребҳои пинҳонӣ ва забони душвор
7. Саривақтии гирифтани маҳсулот ва хизматрасониҳои молиявӣ
8. Таҷрибаи қаблии истифодаи маҳсулот/хизматрасониҳои дигари ин ширкат
97. Дигар: (_____)
98. Ҷавоб додан мушқил аст
99. Рад аз ҷавоб

С4. Кадом манбаъҳои иттилоотӣ ба қарори шумо ҳангоми интихоби маҳсулотҳои молиявӣ бештар таъсир гузоштаанд? (МЕТАВОНЕД ТО 3 ҶАВОБРО ИНТИХОБ КУНЕД) (ВАРИАНТҲОРО ХОНЕД)

1. Мақолаҳо дар рӯзномаҳо, маҷаллаҳо, сайтҳо ё нашрияҳои дигар
2. Тавсияҳои машваратчиёни мустақили молиявӣ
3. Маълумот аз реклама ё буклет дар бораи маҳсулоти муайян
4. Тавсияҳои дӯстҳо, хешовандон ё шиносон
5. Маълумоти пешниҳодкардаи корманди бонк/ташкилоти молиявӣ ба таври шахсӣ, тавассути телефон ё интернет
6. Аз шабақаҳои иҷтимоӣ - хабарҳо, реклама, блогҳо (Facebook, ВК, Тикток, Твиттер, Инстаграм ва ғ.)
96. Ҳеҷ чиз (истисноӣ)
98. Ҷавоб додан мушқил аст
99. Рад аз ҷавоб

С5. Ҳоло ман ба шумо чанд изҳороти мехонам. Лутфан, нишон диҳед, ки то чӣ андоза ҳар як изҳороти ба шумо шахсан дахл дорад. САВОЛДИҲАНДА, БОРИ ДИГАР БА МУСОҲИБ ДАР БОРАИ МАҲФИЯТӢ ҶАВОБҲО ЁДРАС КУНЕД! (ВАРИАНТҲОРО ХОНЕД)

	Вариантҳо	
1	Пеш аз он ки чизе бихарам, ман бодиққат фикр мекунам, ки оё ман инро метавонам харидорӣ кунам ё не.	1. Комилан розӣ
2	Ба ман бештар хароҷоти пул маъқул аст, нисбат ба нигоҳдории онҳо дар муддати тӯлонӣ.	2. Қисман розӣ 3. Бетараф
3	Ба ман бештар маъқул аст, ки пулро дар муддати тӯлонӣ нигоҳ дорам, нисбат ба хароҷоти он.	4. Қисман розӣ нестам
4	Ман омодаам як қисми пулҳои худро ба хатар андозам, то ки ман имконияти гирифтани даромади бештар дошта бошам.	5. Комилан розӣ нестам
5	Ман ҳадафҳои дарозмуддати молиявӣ дорам, ки ман кӯшиш мекунам ба онҳо ноил шавам.	

6	Вазъияти молиявӣ ман ба ман имкон намедихад, ки чизҳои барои ман муҳимро харам/пардохт кунам.
7	Ман ҳоло қарзи зиёд дорам.
8	Ман аз вазъи молиявӣ ҳозираи худ қаноатмандам.
9	Ман бо истифода аз телефони мобилии худ пардохт мефиристам ва мегирам.
10	Боварӣ дорам, ки пул дар бонк бехатар хоҳад буд, ҳатто агар он муфлис шавад.

С6. Лутфан ба ман бигӯед, ки шумо сатҳи дониши худро дар масъалаҳои молиявӣ чӣ гуна арзёбӣ мекунад:

1. Хеле баланд
2. Аз ҳисоби миёна болотар
3. Миёна
4. Поёнтар аз ҳисоби миёна
5. Паст
98. Ҷавоб додан душвор аст
99. Рад аз ҷавоб

D. САВОДНОКӢИ МОЛИЯВӢ

САВОЛДИҲАНДА: Баъдан, мо ба шумо чанд савол медиҳем, ки то чӣ андоза шумо бо вазъиятҳои гуногуни молиявӣ шинос ҳастед ва чӣ гуна онҳо дар ҳаёти ҳаррӯза татбиқ мешаванд.

D1. Марде мехоҳад, ки суратҳисоби амонатӣ кушояд. Се бонк ба ӯ се намуди пасандоз пешниҳод карданд. Шумо ба ӯ дар кадом бонк пасандоз кушоданро тавсия медиҳед?

1. Бонки «А» 45% солона
2. Бонки «Б» 11% солона
3. Бонки «В» 1% дар як моҳ

D2. Ҷавон мехост 1 кг кулфинаи хуб бихарад бо нархи 12 сомонӣ барои як кг, вале ӯ ба боварии фурӯшандаи шинос дода шуда, 3 кг кулфинаро бо нархи 9 сомонӣ харид. Мутаасифона аз гармӣ як килои кулфинаи пӯсид ва ҷавон маҷбур шуд онро партояд, боқимондаашро ӯ хӯрд. Дар натиҷа, нархи 1 кг кулфинаи хӯрдаашро ҷавон бо кадом нарх ба даст овард?

1. аз 12 сомонӣ арзонтар
2. 12 сомонӣ
3. гарантар аз 12 сомонӣ

D3. Таваррум (инфляция) барои шумо чӣ маъно дорад?

1. Баландшавии нархи мол ва хизматрасонӣ
2. Зиёд шудани микдори пулҳои қоғазие, ки дар кишвар муомилот мешавад, ки боиси беқурбшавии он мегардад.
3. Сари вақт иҷро накардани ўҳдадорихои пулӣ, напардохтани қарзҳо, муфлисии молиявӣ.
4. Раванди болоравии қурби пули миллӣ, ки боиси афзоиши қобилияти харидории пул ва паст шудани нархи молу хизматҳо мегардад.
98. Ҷавоб додан душвор аст.

D4. Ба назари шумо, кадоме аз гуфтаҳои зерин ҳақиқат аст ва кадоме дурӯғ аст:

Изҳорот	Ҳақиқат	Дурӯғ	Ҷавоб додан
---------	---------	-------	-------------

				душвор аст
1	Агар касе ба шумо имкони ба даст овардани пули зиёдро пешниҳод кунад, пас эҳтимол аст, ки пули зиёдро аз даст медиҳед.	1	2	3
2	Сатҳи начандон пасти таваррум, аксар вақт ба пешрафти иқтисоди кишвар мусоидат мекунад	1	2	3
3	Эҳтимоли аз даст додани тамоми пул камтар аст, агар шумо онро дар зиёда аз як ҷой пасандоз кунед	1	2	3
4	Барои ҳифзи пулҳои дар бонк нигоҳ доштани шумо бояд полиси суғуртавии мувофиқро харед	1	2	3

D5. Ширкати номаълуми «ААА», сармоягузори маблағхоягонро барои ба даст овардани даромади калон дар оянда пешниҳод мекунад, оё шумо розӣ мешавед?

1. Ман ба ширкатҳои санҷишнашуда эътимод надорам
2. Беҳтар аст, ки ман ба суратҳисоби амонатӣ дар бонк мегузорам.
3. Беҳтар аст, ки ман ба тиҷорати мавҷуда сармоягузори мекунам (шарикӣ тиҷоратӣ мешавам)
4. Беҳтар аст, ки пулавро дар хона дар зерини болишт нигоҳ медорам.
5. Дигар
98. Ҷавоб додан душвор аст

D6. Бо кадом сабабҳо шумо дар давоми 12 моҳи охир ба бонк ташриф овардед? (ЧАНД ВАРИАНТИ ҶАВОБ ИМКОНПАЗИР АСТ)

1. Гирифтани машварат
2. Кушодани ҳисоби ҷорӣ шахсӣ
3. Кушодани ҳисоби ҷорӣ барои тиҷорат
4. Кушодани корти дебетӣ
5. Пардохти маблағи қарз
6. Дархости ҳисобварақаи бонкӣ
7. Анҷом додани интиқоли пул ба воситаи суратҳисоби ҷорӣ
8. Бе кушодани суратҳисоб интиқоли пулро қабул кардан/фиристодан
9. Кушодани суратҳисоби бонкӣ ба шахсони ҳуқуқӣ
10. Кушодани пасандоз
11. Барои гирифтани қарз /пардохти қарз
12. Анҷом додани интиқоли пул
13. Пардохти ҳаққи хидмат (ҳисобҳои коммуналӣ/пардохти андоз)
14. Мубодилаи асъор
15. Гирифтани корти пластикӣ (дебетӣ, кредитӣ, ҳисоббаробаркунӣ, пардохтӣ)
16. Пайваст намудани хизматрасониҳои электронии бонкӣ (ҳамёни электронӣ, бонкинги мобилӣ, интернет-бонкинг)
17. Гирифтани машварат оид ба ҳама гуна маҳсулот/хизматрасонии бонкӣ
18. Пур кардан/гирифтани пул аз корт (аз ҷумла аз банкомат дар даромадгоҳи бонк)
19. Пур кардан/гирифтани пул аз суратҳисоби шахсии худ
96. Ман дар 12 моҳи охир ба бонк наомадам (истисноӣ)
97. Дигар: (_____)
98. Ҷавоб додан душвор аст
99. Рад аз ҷавоб

D7. Лутфан бигӯед, ки агар муносибати худро ба бонкҳои ҳозира ва 10 соли пеш муқоиса кунед, шумо...? (ВАРИАНТҲОРО ХОНЕД)

1. Беҳтар боварӣ пайдо гардид
2. Боварӣ буд ва ҳаст
3. Ҳоло кам боварӣ мекунад

4. Боварӣ набуд ва нест
98. Ҷавоб додан душвор аст
99. Рад аз ҷавоб

Е. РУШДИ ХИЗМАТРАСОНИИ МОЛИЯВИИ РАҚАМӢ БА АҲОЛӢ

САВОЛДИҲАНДА: Минбаъд, мо муносибат ва таҷрибаи шуморо бо хидматҳои молиявии рақамӣ, ки пардохтҳои электронӣ, интиқоли пул, пасандозҳо ва қарзҳоро тавассути каналҳои рақамӣ, аз ҷумла дастгоҳҳои мобилӣ ва қортҳои дебетӣ дар бар мегиранд, муҳокима хоҳем кард.

Е1. Кадом молҳо, хидматҳо ё ҳисобҳоро шумо метавонед тавассути бонқдории мобилӣ ва ҳамёнҳои электронӣ пардохт кунед? (ҶАНД ВАРИАНТИ ҶАВОБ ИМКОНПАЗИР АСТ)

1. Пардохти сафар дар нақлиёти ҷамъиятӣ (автобусҳо, троллейбусҳо, таксиҳо)
2. Харидани хӯрокворӣ
3. Хариди электроника ва асбобҳои рузғор барои хона
4. Гузаронидани чорабининиҳо (тӯй, маросими дафн ва ғ.)
5. Пардохти хизматрасонии коммуналӣ (барқ, об ва ғ.)
6. Пардохт барои таҳсил дар муассисаҳои таълимӣ (боғча, муассисаҳои томақтабӣ, мактаб, донишгоҳ, курсҳо ва ғ.)
7. Харидани чиптаи ҳавопаймо ва брон кардани меҳмонхонаҳо
8. Пардохтҳои давлатӣ (ҷарима ва боқҳои давлатӣ)
9. Пардохти ҳисобҳо дар қаҳвахонаҳо ва тарабхонаҳо
10. Харидани либос ва пойафзол
11. Пардохт барои хизматрасонии алоқаи мобилӣ ва дастрасӣ ба интернет
12. Пардохти хизматрасонии тиббӣ
96. Хидматҳои молиявии рақамиро истифода намебарам (*истиной*)
98. Ҷавоб додан душвор аст
99. Рад аз ҷавоб

Е2. Ба кадом бонқ(ҳо) қортҳои бонқӣ, ҳамёнҳои электронӣ ё системаҳои пардохтии Шумо таалуқ дорад, ки бештар онҳоро барои пасандозҳо, хариди онлайн, пардохтҳои ҳисоб ва интиқоли пул истифода мебаред? (ҶАНД ВАРИАНТИ ҶАВОБ ИМКОНПАЗИР АСТ)

1. Корхонаи воҳиди давлатии «Бонки амонатии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Амонатбонк»»
2. ҶСК «Бонки Алиф»
3. ҶСП «Душанбе Сити Банк»
4. ҶСК «Бонки Эсхата»
5. ҶСК «Ориёнбонк»
6. ҶСП ТАҚХ «Хумо»
7. ҶСП «Спитаменбонк»
8. ҶСП «Аввалин Бонки маблағгузори хурд»
9. ҶСП «Бонки байналмилалӣ Тоҷикистон»
10. ҶСП ТАҚХ «Имон Интернешнл»
11. ҶСП Бонки «Арванд»
12. БМТ «Васл»
96. Хидматҳои молиявии рақамиро истифода намебарам (*истисноӣ*)
97. Дигар: (_____)
98. Ҷавоб додан душвор аст
99. Рад аз ҷавоб

Е3. /АГАР Е2 ≠ 96, 98, 99/ Ҷаро шумо ин муассиса/ташкilot/ширкатро интихоб кардед? (ҶАНД ВАРИАНТИ ҶАВОБ ИМКОНПАЗИР АСТ)

1. Аз реклама фаҳмидам
2. Дар наздикии ҷои истиқоматиам воқеъ аст
3. Ба ман тавсия доданд
4. Корти музди маош
5. Хизматрасонии босифат
6. Бонуфузтарин дар Ҷумҳурии Тоҷикистон
7. Барномаи бонкии онҳо назар ба дигар бонкҳои ҷумҳурӣ бештар инкишоф ёфтааст
97. Дигар: (_____)
98. Ҷавоб додан душвор аст
99. Рад аз ҷавоб

F. ТАҶРИБАИ БА ҚАЛЛОБӢ ДУЧОР ШУДАН ДАР ИНТЕРНЕТ ВА ОҚИБАТҲОИ ОН

САВОЛДИҲАНДА: Сипас, биёед таҷриба ва дарки шумо дар бораи қаллобии онлайн ва таъсири онҳоро муҳокима кунем.

F1. Оё шумо шахсан ё наздикони шумо дар интернет, аз ҷумла дар шабакаҳои иҷтимоӣ ва таблиғ бо кӯшишҳои қаллобӣ дучор шудаед?

1. Ҳа, ман шахсан дучор шудам
2. Ҳа, наздикони ман дучор шудан, аммо шахсан ман не.
3. Не, на ман ва на хешовандонам ба ин ҳолат дучор нашудаем, аммо дар бораи ин гуна ҳолатҳо аз расонаҳо ва дигар манбаъҳо шундаам.
96. Не, ман ҳеҷ гоҳ бо чунин чизе дучор нашудаам ва нашундаам (*истисноӣ*)
98. Ҷавоб додан душвор аст
99. Рад аз ҷавоб

F2. /АГАР F1 = 1, 2/ / Шумо ё наздиконатон бо кадом намуди қаллобӣ дар интернет дучор шудаед?

(ҶАНД ВАРИАНТИ ҶАВОБ ИМКОНПАЗИР АСТ)

1. Фишинг (кӯшиши ба даст овардани маълумоти шахсӣ ё паролҳо)
2. Қаллобӣ дар харид тариқи онлайн
3. Паёмҳо дар бораи «бурдҳо» дар мусобиқаҳо
4. Тавассути шабакаҳои иҷтимоӣ тамаъҷӯии пул
5. Қаллобӣ бо таблиғоти қалбакӣ
6. Ташкили «бозиҳои сармоягузориҳои онлайн»
7. Шикастани аккаунт дар шабакаҳои иҷтимоӣ
8. Қаллобӣ бо пешниҳоди пули зуд ва осон ба даст овардан
9. Интиқоли барномаҳои зараровар ва вирусҳо
97. Дигар: (_____)
98. Ҷавоб додан душвор аст
99. Рад аз ҷавоб

F3. /АГАР F2 ≠ 98, 99/ Шумо ё наздикони шумо пас аз дучор шудан бо қаллобӣ дар интернет чӣ корҳоро анҷом додед? (ҶАНД ВАРИАНТИ ҶАВОБ ИМКОНПАЗИР АСТ)

1. Ба милиса ё дигар мақомоти ҳифзи ҳуқуқ муроҷиат кардем
2. Бонк ё ташкилоти молиявиро огоҳ кардем
3. Бо маъмурияти сайт ё платформае, ки қаллобӣ дар он рух додааст, тамос гирифтём
4. Паролҳо ва танзимоти амниятии ҳисобҳои онлайнро худро иваз кардем
5. Барномаҳои иловагии антивирусӣ насб кардем
6. Барои машварати ҳуқуқӣ муроҷиат кардем
7. Мо ба дӯстон ва оила дар бораи ҳодисаи рӯйдода нақл кардем, то онҳоро огоҳ кунем.
8. Бо ҳадамоти дастгирии муштариёни ширкате тамос гирифтём, ки аз номи ӯ қаллобон амал кардаанд
9. Корти бонкӣ ё суратҳисобро бастём

10. Мо ба омӯзиши фаъолона дар бораи усулҳои муҳофизат аз қаллобӣ дар интернет шуруъ кардем
96. Ҳеҷ коре карда нашуд (*истисноӣ*)
97. Дигар: (_____)
98. Ҷавоб додан душвор аст
99. Рад аз ҷавоб

F4. /АГАР F3 ≠ 98, 99/ Дар натиҷаи дучор шудан бо қаллобӣ дар интернет шахсан шумо ё наздикони шумо чӣ гуна оқибатҳоро аз сар гузаронидаед? (ҶАНД ВАРИАНТИ ҶАВОБ ИМКОНПАЗИР АСТ)

1. Зарари молиявӣ
  2. Стресс ё изтироб
  3. Нобоварӣ ба хидматҳои онлайн ва амалиётҳои интернетӣ
  4. Беҳуда сарф кардани вақт барои ҳалли мушкилот марбут ба қаллобӣ
97. Дигар: (_____)
98. Ҷавоб додан душвор аст
99. Рад аз ҷавоб.

F5. Кадоме аз чораҳои беҳатарии зеринро шумо одатан барои муҳофизат аз қаллобии онлайн истифода мебаред ё ба нақша гирифтаед? Лутфан нишон диҳед, ки шумо дар ҳолатҳои зерин чӣ гуна рафтор мекунад:

<p>F5_1. Агар шумо аз бонкатон занг, паём ё почтаи электронӣ гиред, ки дар он аз шумо тасдиқ кардани маълумоти шахсии худ, аз ҷумла рақами суратҳисоб ва паролҳои шумо дархост мекунад: (ҶАНД ВАРИАНТИ ҶАВОБ ИМКОНПАЗИР АСТ)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Бо бонк тавассути рақами телефони расмӣ ё тавассути сайти онҳо тамос мегирам 2. Ман мактубро барои тафтиш ба ҳадамоти амнияти бонк мефиристам 3. Ман ба амалиётҳои шубҳанок безътиной мекунам бо фикре, ки ин хато аст 4. Ман истинодҳо ва замимаҳоро дар почтаи электронӣ ва паёмҳо намекушоям. 5. Ман истинодро дар паёмҳо ва мактубҳо пайгирӣ мекунам ва маълумоти дархостшударо ворид мекунам <p>97. Дигар: (_____)</p> <p>98. Ҷавоб додан душвор аст</p> <p>99. Рад аз ҷавоб.</p>
<p>F5_2. Агар шумо аз шабакаҳои иҷтимоӣ ё аз мессенҷери машҳур (масалан, WhatsApp, Telegram) бо пешниҳодҳои ҷолибе, ки истинодҳоеро дар бар мегиранд, ки аз шумо ворид кардани тафсилоти корти пардохт (коди се рақам / CVV / CCV), рамзи тасдиқ ё паролро талаб мекунанд, гиред: (ҶАНД ВАРИАНТИ ҶАВОБ ИМКОНПАЗИР АСТ)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ман ба ин гуна паёмҳо ҷавоб намедиҳам ва фавран онҳоро нест мекунам. 2. Пеш аз зер кардани истинод, ман тафтиш мекунам, ки оё он ба сайти расмӣ ва беҳатар оварда мерасонад. 3. Ман сайтҳои шубҳанок/шабакаҳои иҷтимоиро барои воқеият дубора тафтиш мекунам 4. Ҳангоми аз паём пурсидани ман ҳеҷ гоҳ маълумот, рамзҳои тасдиқ ё паролҳои худро ворид намекунам. 5. Ман паёмро ба ҳадамоти дастгирии мессенҷер ё вебсайти махсус барои

	гузориш дар бораи қаллобӣ мефиристам. 97. Дигар: (____) 98. Ҷавоб додан душвор аст 99. Рад аз ҷавоб.
F5_3. Агар шумо аз фиристандаи номаълум бо пешниҳоди ғоидаи зуд ва осон паём гиред: (ЧАНД ВАРИАНТИ ҶАВОБ ИМКОНПАЗИР АСТ)	1. Ман ғавран паёмро нест мекунам / паёмҳои спам ё таблиғро маҳкам мекунам 2. Ман дар интернет маълумотро дар бораи пешниҳод меҷӯям, то бифаҳмам, ки оё он қаллобӣ буда метавонад. 3. Бе иҷрои ягон амал ба паём безътиной мекунам 4. Барои гирифтани маълумоти бештар ба паём ҷавоб медиҳам 5. Паёмро ба оила ва дӯстон мефиристам 97. Дигар: (____) 98. Ҷавоб додан душвор аст 99. Рад аз ҷавоб.

F6. Ба фикри шумо, кадом чораҳо метавонанд ба шумо дар таъмини амният ва муҳофизат аз қаллобӣ дар интернет кӯмак расонанд?

1. Истифодаи паролҳои қавӣ ва аутентификатсияи ду омила
  2. Эҳтиёткорона будан ҳангоми кушодани пайвандҳо ва паёмҳо
  3. Омӯзиш ва баланд бардоштани огоҳии мунтазам
  4. Боҳабар кардан оид ба фаъолияти шубҳанок (дар тамос бо дастгирӣ ё мақомоти ҳифзи ҳуқуқ)
96. Дигар: (____)
98. Ҷавоб додан душвор аст
99. Рад аз ҷавоб.

G. САВОЛҲОИ ХОТИМАВӢ

САВОЛДИҲАНДА: Ва ниҳоят, чанд савол барои ҷамъбааст. Ҷавобҳои шумо ба мо кӯмак мекунанд, ки тасвири умумиро беҳтар дарк кунем ва хулосаҳои асосии тадқиқотро тартиб диҳем.

G 1. Баъзе одамон барои худ нақшаи молиявӣ мегузоранд, ба монанди ҷамъ кардани маблағ барои хондан, харидани мошин ё халос шудан аз қарз. Оё шумо (шахсан ё якҷоя бо ҳамсаратон) мақсадҳои молиявӣ доред?

1. Ҳа
  2. Не
98. Ҷавоб додан душвор аст
99. Рад аз ҷавоб.

G2. /АГАР G1=1/ Лутфан аниқ намоед, кадом ҳадафи молиявӣ барои шумо муҳимтар аст? (саволи кушод)

- (____)
98. Ҷавоб додан душвор аст
99. Рад аз ҷавоб.

G3. ЕСЛИ G2=1/ Шумо кай ва чӣ гуна нақша доред, ки ҳадафи асосии молиявии худро ба даст оред?

(ЧАНД ВАРИАНТИ ҶАВОБ ИМКОНПАЗИР АСТ)

1. Нақшаи чорабиниҳоро омода кардам / омода мекунам
2. Пардохтҳоро бо корти кредитӣ ё қарзӣ зиёд кардам/ зиёд мекунам
3. Сарфаи пул ё сармоягузорино оғоз кардам / оғоз мекунам
4. Ман кори нав пайдо кардам /пайдо мекунам
5. Манбаи нави қарздиҳиро ёфтам / пайдо мекунам
6. Ман хароҷотро кам кардам / кам мекунам
7. Дигар
96. Ҳеҷ чиз (*истисноӣ*)
98. Ҷавоб додан душвор аст
99. Рад аз ҷавоб.

G4. ЕСЛИ G2=1/ Шумо кай нақша доред, ки ҳадафи асосии молиявии худро ба даст оред?

1. аз 1 то 2 сол
2. аз 2 то 5 сол
3. аз 5 сол ва бештар аз он
98. Ҷавоб додан душвор аст
99. Рад аз ҷавоб.

БАРОИ ИШТИРОКАТОН ТАШАККУР!

Замимаи 2. Интихоби тадқиқот

№	Намуди маҳал	Вилоят	Шаҳр	Ноҳия	Деҳа	Ҷамоат / Маҳалла / Кӯча	Аҳолӣ ва ё шумораи хоҷагӣ	Интихоб	ВВИ	Шумораи мусоҳибаҳо
1	Шаҳр	Душанбе	Душанбе	Сино		«Меҳнатобод»	9600	Интихобш уда	11,02%	10
2	Шаҳр	Душанбе	Душанбе	Сино		«Хучандӣ»	9000	Интихобш уда	10,33%	10
3	Шаҳр	Душанбе	Душанбе	Сино		«Ҳисорак»	9150	Интихобш уда	10,50%	10
4	Шаҳр	Душанбе	Душанбе	И.Сомони		«Телман»	7600	Интихобш уда	8,72%	10
5	Шаҳр	Душанбе	Душанбе	Фирдавси		Шаҳраки 23	29000	Интихобш уда	33,29%	10
6	Шаҳр	Душанбе	Душанбе	Фирдавси		Кӯчаи А.Қаҳҳоров ва кӯчаи Машғал	29000	Интихобш уда	33,29%	10
7	Шаҳр	Душанбе	Душанбе	Фирдавси		Кӯчаи «Даври-чанубӣ»	19000	Интихобш уда	21,81%	10
8	Шаҳр	Душанбе	Душанбе	Шохмансур		«Бедил»	11300	Интихобш уда	12,97%	10
9	Шаҳр	Душанбе	Душанбе	Шохмансур		«Гастелло»	11350	Интихобш уда	13,03%	10
10	Шаҳр	Вилояти Суғд	Худжанд	Первое мая			4341	Интихобш уда	6,13%	10
11	Шаҳр	Вилояти Суғд	Худжанд	Сугдиен (19,20 микр.)			12248	Интихобш уда	17,31%	10
12	Шаҳр	Вилояти Суғд	Кайракум (Гулистон)	Участок № 3 (ул. М. Турсунзода)			4000	Интихобш уда	5,65%	10
13	Шаҳр	Вилояти Суғд	Истаравшан	А. Лохути			2102	Интихобш уда	2,97%	10
14	Шаҳр	Вилояти Суғд	Канибадам	Шаҳраки 16			1189	Интихобш уда	1,68%	10
15	Шаҳр	Вилояти Суғд	Пенджикент	Гулистон			3100	Интихобш уда	4,38%	10
16	Шаҳр	Вилояти Хатлон	Бохтар	Дустии халкҳо			12200	Интихобш уда	27,38%	10
17	Шаҳр	Вилояти Хатлон	Бохтар	Хочишариф			3000	Интихобш уда	6,73%	10

18	Шаҳр	Вилояти Хатлон	Нурек	Табаров Курбон			316	Интихобш уда	0,71%	10
19	Шаҳр	Вилояти Хатлон	Куляб	Чума Али			2627	Интихобш уда	5,90%	10
20	Шаҳр	Вилояти Хатлон	Куляб	Томин			452	Интихобш уда	1,01%	10
21	Шаҳр	ВМКБ	Хорог	Сайфулло Абдулло			7321	Интихобш уда	50,68%	10
22	Шаҳр	ВМКБ	Хорог	Гулмамад			5702	Интихобш уда	39,48%	10
23	Шаҳр	НТЧ	Турсун-Заде	Махаллаи 6-10			1804	Интихобш уда	4,60%	10
24	Шаҳр	НТЧ	Ваҳдат	Янгибозор			4194	Интихобш уда	10,70%	10
25	Шаҳр	НТЧ	Гиссар	Гагарин			1672	Интихобш уда	4,27%	10
26	Деҳа	ВМКБ		Ванҷ	Вишхарв	Язгулом	703	Интихобш уда	2,24%	10
27	Деҳа	ВМКБ		Ишқошим	Иниф	Вранг	879	Интихобш уда	3,92%	10
28	Деҳа	ВМКБ		Ишқошим	Навобод	Птуп	371	Интихобш уда	1,65%	10
29	Деҳа	ВМКБ		Роштқалъа	Роштқалъа	Роҳдара	548	Интихобш уда	0,70%	10
30	Деҳа	ВМКБ		Роштқалъа	Себзор	Тусен	182	Интихобш уда	0,81%	10
31	Деҳа	ВМКБ		Рушон	Шидз	Абдулвосиев (Шидз)	810	Интихобш уда	3,61%	10
32	Деҳа	ВМКБ		Шуғнон	Пашор	Поршнев	893	Интихобш уда	3,98%	10
33	Деҳа	НТЧ		Варзоб	Дурманбулоқ	Лучоб	1246	Интихобш уда	1,25%	10
34	Деҳа	НТЧ		Рашт	Ниширён	Навди	1265	Интихобш уда	1,27%	10
35	Деҳа	НТЧ		Ҳисор	Ҳаёти нав	Ҳисор	5343	Интихобш уда	5,36%	10
36	Деҳа	НТЧ		Ҳисор	Даҳбед (Комсомол)	Турсунзода (Карамкуль)	3708	Интихобш уда	3,72%	10
37	Деҳа	НТЧ		Ҳисор	Обшорон	Сомон(Хонако)	1218	Интихобш уда	1,22%	10

38	Деҳа	НТЧ		Нуробод	Шоҳтути-боло	Ҳақими	699	Интихобш уда	0,70%	10
39	Деҳа	НТЧ		Рудаки	Муғулон	Гулистон	1404	Интихобш уда	1,41%	10
40	Деҳа	НТЧ		Рудаки	Қулписта	Қиблаи	3300	Интихобш уда	3,31%	10
41	Деҳа	НТЧ		Рудаки	Моинкаҷ	Роҳати	3800	Интихобш уда	3,81%	10
42	Деҳа	НТЧ		Рудаки	Арбобхотун	Чортеппа	7895	Интихобш уда	7,91%	10
43	Деҳа	НТЧ		Ваҳдат	Кабиробод (Ранджабад)	Абдулвосиев (Кофарнихон)	1628	Интихобш уда	1,63%	10
44	Деҳа	НТЧ		Ваҳдат	Амоншайхи	Чуянгарон	2775	Интихобш уда	2,78%	10
45	Деҳа	НТЧ		Сангвор	Посун	Чилдара	239	Интихобш уда	0,24%	10
46	Деҳа	НТЧ		Турсунзода	С.Табаров (Коммуна)	Қаратоғ	1985	Интихобш уда	1,99%	10
47	Деҳа	НТЧ		Турсунзода	Моҳи нав (Джаврат)	Туйчиев (якуми май)	2125	Интихобш уда	2,13%	10
48	Деҳа	НТЧ		Файзобод	Бобоивали	Қалъаидашт	1760	Интихобш уда	1,76%	10
49	Деҳа	НТЧ		Шаҳринав	Сангичоб	Чуст (Чузи)	154	Интихобш уда	0,15%	10
50	Деҳа	Вилояти Суғд		Ашт	Дусти	Ашт	4019	Интихобш уда	4,77%	10
51	Деҳа	Вилояти Суғд		Ашт	Булок	Шодоба	2340	Интихобш уда	2,78%	10
52	Деҳа	Вилояти Суғд		Ғончи	Мучум	Мучум	7439	Интихобш уда	8,83%	10
53	Деҳа	Вилояти Суғд		Конибодом	Шурқурғон	Ортиқова	3138	Интихобш уда	3,73%	10
54	Деҳа	Вилояти Суғд		Конибодом	Кучкак	Ҳамробоев	13238	Интихобш уда	15,72%	10
55	Деҳа	Вилояти Суғд		Тоҷикобод	Навобод	Нушор	718	Интихобш уда	0,72%	10
56	Деҳа	Вилояти Суғд		Спитамен	Куруш (Куркат)	Куруш (Куркат)	22569	Интихобш уда	26,80%	10
57	Деҳа	Вилояти Суғд		Панҷакент	Ёри	Ёри	12860	Интихобш уда	15,27%	10

58	Деҳа	Вилояти Суғд		Панҷакент	Гезани - Поён	Моғиён	1681	Интихобш уда	2,00%	10
59	Деҳа	Вилояти Суғд		Панҷакент	Камар	Чимқурғон (Саразм)	1815	Интихобш уда	2,16%	10
60	Деҳа	Вилояти Суғд		Ҷ. Расулов	Ғулақандоз	Ғулақандоз	39463	Интихобш уда	46,86%	10
61	Деҳа	Вилояти Суғд		Истаравшан	Боботағо	Ғулисурх	13057	Интихобш уда	15,50%	10
62	Деҳа	Вилояти Суғд		Истаравшан	Лакат	Зархалол (Коммунизм)	5835	Интихобш уда	6,93%	10
63	Деҳа	Вилояти Суғд		Истаравшан	Яккатол	Сабристон (Фрунзе)	3920	Интихобш уда	4,65%	10
64	Деҳа	Вилояти Суғд		Б. Ғафуров	Исфисор	Исфисор	33328	Интихобш уда	39,58%	10
65	Деҳа	Вилояти Суғд		Б. Ғафуров	Хистеварз (Кистакуз)	Хистеварз(қистакуз)	56303	Интихобш уда	66,86%	10
66	Деҳа	Вилояти Суғд		Б. Ғафуров	Румон(Кызылки шлак)	Усмонов	16810	Интихобш уда	19,96%	10
67	Деҳа	Вилояти Суғд		Шаҳристон	Сароби	Шаҳристон	2250	Интихобш уда	2,67%	10
68	Деҳа	Вилояти Хатлон		Вахш	Қурбонов	Оқгаза	1689	Интихобш уда	1,63%	10
69	Деҳа	Вилояти Хатлон		Вахш	Янгиобод	Янгиобод	3735	Интихобш уда	3,60%	10
70	Деҳа	Вилояти Хатлон		Восеъ	Кадучӣ	Вайсов(Пахтаобод)	11357	Интихобш уда	10,93%	10
71	Деҳа	Вилояти Хатлон		Данғара	Чорсада	Лолазор	3980	Интихобш уда	3,83%	10
72	Деҳа	Вилояти Хатлон		Ҷиликул (Дусти)	Шаҳринав	Истиқлол	5082	Интихобш уда	4,89%	10
73	Деҳа	Вилояти Хатлон		Хуросон	Партсъезд	Айни	3742	Интихобш уда	3,60%	10
74	Деҳа	Вилояти Хатлон		Қубодиён	Учкулобод (Советобод)	Қабодиён	3611	Интихобш уда	3,48%	10
75	Деҳа	Вилояти Хатлон		Қубодиён	Б.Ғафуров (Бештемир)	20-солагии Истиқлол (Янгиул)	5806	Интихобш уда	5,59%	10
76	Деҳа	Вилояти Хатлон		Ҷ.Руми	Тимошенко	Туғаланг	2161	Интихобш уда	2,08%	10
77	Деҳа	Вилояти Хатлон		Бохтар	қонунтеппа	Бохтариён	2460	Интихобш уда	2,37%	10

78	Деҳа	Вилояти Хатлон		Бохтар	Ҷ. Румӣ (1 Мая)	Сарвати истиқлол	1799	Интиҳобш уда	1,73%	10
79	Деҳа	Вилояти Хатлон		А.Ҷоми	Б.Сулаймонов (Бустон)	Иттифоқ	2150	Интиҳобш уда	2,07%	10
80	Деҳа	Вилояти Хатлон		Қулоб	Чинор	Даҳана	1565	Интиҳобш уда	1,51%	10
81	Деҳа	Вилояти Хатлон		Қумсангир	Себзор	Дусти	1778	Интиҳобш уда	1,71%	10
82	Деҳа	Вилояти Хатлон		Қумсангир	Киров	Яккадин	2050	Интиҳобш уда	1,97%	10
83	Деҳа	Вилояти Хатлон		М.С.А. Ҳамадони	Тагноб	Даштигул	4203	Интиҳобш уда	4,05%	10
84	Деҳа	Вилояти Хатлон		Фархор	Майдапатта	Ватан	2572	Интиҳобш уда	2,48%	10
85	Деҳа	Вилояти Хатлон		Фархор	Алловудин	Фархор	2977	Интиҳобш уда	2,87%	10
86	Деҳа	Вилояти Хатлон		Ховалинг	Дараимухтор	Ҷомбахт (Заркух)	1406	Интиҳобш уда	1,35%	10
87	Деҳа	Вилояти Хатлон		Шахритуз	Сайёд	Сайёд	4824	Интиҳобш уда	4,64%	10
88	Деҳа	Вилояти Хатлон		Ёвон	8 Марта	Ҳаёти Нав	3185	Интиҳобш уда	3,07%	10
89	Деҳа	Вилояти Хатлон		Ёвон	Ҳасани	Озодӣ	1252	Интиҳобш уда	1,21%	10
90	Деҳа	Вилояти Хатлон		Н. Хусрав	Бешкент	Истиқлол	3723	Интиҳобш уда	3,58%	10
900										

РҶӢХАТИ ИХТИСОҶО ВА ТАЪРИФӢО

Страта -	ин зергурӯҳи унсурҳои маҷмӯи генералӣ мебошад, ки бо нишонаҳои умумӣ ё хусусиятҳо муттаҳид карда шудаанд. Стратификатсия барои баланд намудани муарифии интиҳоб бо роҳи ҷудо намудани маҷмӯи генералӣ ба зергурӯҳҳои якнавъ истифода бурда мешавад, ки аз онҳо баъдан интиҳоби унсурҳо бо роҳи баробар интиҳоб карда мешавад.
ВИИ -	воҳиди ибтидоии интиҳоб
Н -	Андозаи маҷмӯи интиҳоби одамон, ки бо нишонаҳои муайян муттаҳид карда шудаанд / ки ба нишондиҳандаҳо мутобиқ мебошанд, яъне шумораи умумии мусоҳибон.
n -	Шумораи умумии мусоҳибон, ки нишонаҳои муайяни маҷмӯро амалӣ менамоянд.
Мусоҳибакунанда -	мутахассис, ки бо гузаронидани пурсиш машғул аст
Мусоҳиб -	шахсе, ки ўро мусоҳибакунанда пурсиш менамояд
Баҳрабардор -	иштирокчиёни тренинго оид ба саводнокии молиявӣ